

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Івашко О. А.

**ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ
РЕЖИМІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

МОНОГРАФІЯ

Луцьк

2011

УДК 330.322:336

ББК 65.263 (4УКР)

I-24

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 4 від 25 листопада 2010 р.)*

Рецензенти:

Кириленко О. П., доктор економічних наук, професор Тернопільського національного економічного університету

Косова Т. Д., доктор економічних наук, професор Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

Івашко О. А.

I-24 Фінансовий механізм реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності в Україні: монографія / Олена Анатоліївна Івашко. – Луцьк : Волин. мистецька агенція «Терен», 2011. – 220 с.

ISBN 978-966-2276-30-5

У монографії розглянуто теорію та практику фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності. Особливу увагу приділено еволюції й організаційно-правовим засадам функціонування спеціальних режимів інвестиційної діяльності в Україні, здійснено їх концептуалізацію та розкрито теоретичні засади формування їх фінансового механізму. Проаналізовано інвестиційні потоки на територіях зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності та оцінено ефективність інвестиційної діяльності у СЕЗ і ТПР, що дало можливість окреслити стратегічні пріоритети в діяльності спеціальних режимів інвестування в Україні.

Видання рекомендоване науковим працівникам, викладачам вищих навчальних закладів, спеціалістам у галузі фінансів, а також широкому колу читачів.

УДК 330.322:336

ББК 65.263 (4УКР)

ISBN 978-966-2276-30-5

©Івашко О. А., 2011

©Гончарова В. О. (обкладинка), 2011

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЖИМІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	7
1.1. Сутність і характеристика інвестицій та інвестиційної політики	8
1.2. Спеціальні режими інвестиційної діяльності: концептуальні та організаційні засади функціонування	26
1.3. Чинні підходи до формування фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності	44
Висновки до розділу 1	69
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЖИМІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	72
2.1. Макроекономічний аналіз та регіональні особливості інвестиційних потоків територій зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності	73
2.2. Ефективність функціонування спеціальних режимів інвестиційної діяльності	92
2.3. Методичні підходи до аналізу спеціальних режимів інвестиційної діяльності	99
Висновки до розділу 2	119
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЖИМІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	121
3.1. Пріоритети фінансової стратегії запровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності	122
3.2. Модель прийняття інвестиційних рішень реалізації фінансового механізму спеціальних режимів інвестиційної діяльності на засадах функціонального підходу	139
3.3. Оцінка ризиків функціонування спеціальних режимів інвестиційної діяльності	153
Висновки до розділу 3	165
ВИСНОВКИ	168
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	171
ДОДАТКИ	189

ВСТУП

Розвиток ринкової економіки, демократії, правової держави, громадянського суспільства в Україні сприяє подоланню зовнішньої замкнутості та формуванню сучасних суспільних цінностей і водночас загострює проблему недостатності внутрішніх інвестиційних ресурсів та необхідності залучення зовнішніх. Активізацію залучення інвестиційних ресурсів зумовлює запровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності. Серед них найбільшого поширення набули спеціальні економічні зони (СЕЗ) й території пріоритетного розвитку (ТПР), що, без спеціального національного чи історико-географічного підґрунтя для їх створення, вимагають лише виваженого наукового підходу й відповідного організаційно-правового та фінансового забезпечення.

Відтак, особливої актуальності набувають питання підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності та економічної реструктуризації спеціальних режимів інвестиційної діяльності; прийняття обґрунтованих рішень щодо стратегії їх розвитку та активізації інвестиційної діяльності в контексті гарантування національної економічної безпеки. Зважаючи на це, стагнація в прийнятті відповідних політичних рішень на тлі світових глобалізаційних процесів насправді означає політичний і соціально-економічний регрес не лише в запровадженні спеціального режиму інвестиційної діяльності, а й у довгостроковому соціально-економічному розвитку держави в цілому.

Вагомий внесок у дослідження теоретичних і практичних аспектів фінансового механізму та проблематики функціонування спеціальних режимів інвестиційної діяльності здійснили такі науковці, як Е. Алаєв, В. Аранчій, В. Базилевич, Л. Баластрик, Л. Безгубенко, О. Василик, В. Діргачев, Л. Дробозіна, В. Зайчикова, М. Зязюн, Г. Кірейцев, О. Кириленко, О. Ковалюк, Т. Косова, М. Крупка, С. Львовчкін, Ю. Макогон, С. Огородник, В. Опарін, Л. Осіпчук, В. Передерій, В. Пила, В. Родіонова, О. Романенко, Є. Савельєв,

В. Сенчагов, І. Сіваченко, В. Сіденко, А. Славкова, В. Федосов, В. Черковець, О. Чмир, С. Юрій та ін.

Віддаючи належне високому рівню наукових робіт перелічених вище авторів, зазначимо, що недостатньо уваги приділено фінансовому механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності та вибору стратегічних пріоритетів активізації процесу інвестування в Україні, що обумовлюють актуальність теми та обумовлюють необхідність подальшого дослідження.

Метою монографічного дослідження є розроблення теоретико-методологічних положень та практичних рекомендацій щодо удосконалення фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності.

Досягнення окресленої мети здійснювалося за такими напрямками:

- здійснення систематизації категорійного апарату спеціальних режимів інвестиційної діяльності шляхом співвідношення понять “спеціальна (вільна економічна зона)” й “територія пріоритетного розвитку”;
- структурування територій пріоритетного розвитку та визначення їхніх характеристик;
- виокремлення альтернативних підходів до формування фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності;
- тлумачення фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності на засадах функціонального підходу;
- удосконалення методики комплексного аналізу діяльності спеціальних режимів інвестування;

Теоретичне і практичне значення одержаних у роботі результатів полягає у розробці науково-методичних підходів до розробки механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності та його використання для підвищення інвестиційної активності регіону, зокрема, та держави в цілому.

Книга розрахована на наукових працівників, викладачів вищих навчальних закладів, керівників і спеціалістів органів державного та регіонального управління, місцевого самоврядування, всіх, хто цікавиться

питаннями активізації інвестиційного процесу в державі в цілому та регіонах зокрема.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЖИМІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Сутність і характеристика інвестицій та інвестиційної політики

Розвиток суспільства тісно пов'язаний з наявністю ресурсів для зростання економіки, удосконалення її структури. Одним із важливих джерел економічного зростання є інвестиції. Інвестиції – та основа, яка забезпечує формування виробничого потенціалу на новій науково-технічній базі та загалом визначає конкурентні позиції не тільки підприємства, а й країни на світових ринках.

Термін „інвестиції” походить від англійського „invest” – поміщати, вкладати гроші, капітал. В основі цього поняття лежить капіталовкладення, тобто розміщення, вкладення вільних коштів у підприємницьку або іншу діяльність із метою отримання певного економічного ефекту. Але слід розуміти різницю між поняттями „інвестиції” та „інвестиційна діяльність”, тому наведемо трактування цих двох понять різними фахівцями.

Множинність підходів до розуміння економічної сутності поняття „інвестиції” можна прослідкувати в додатку А. Вона обумовлена економічною еволюцією, специфікою конкретних етапів історико-економічного розвитку, форм і методів господарювання.

Так, А. Сміт і Д. Рікардо прямо пов'язували економічне зростання з інвестиціями, а американський економіст О. Домар розглядає інвестиції як основний фактор і дійову силу економічного прогресу у зв'язку з їх подвійним ефектом (дохідним і виробничим) [98, с. 32].

У свою чергу, І. Бланк досліджує інвестиції як вкладення капіталу з метою його наступного збільшення [11, с. 16]. Такі учені, як А. С. Музиченко, П. Массе, під інвестиціями розуміють акт відмови від сьогоденного споживання благ заради повнішого задоволення потреб у наступні періоди [102, с. 63]. Ці визначення характеризують інвестиції у двох площинах: з економічної точки зору – як процес нагромадження капіталу; із соціальної – як зростання благ для споживання.

Із двох позицій розглядають це поняття економісти В. Я. Шевчук і П. С. Рогожин, а саме із фінансової, за якою інвестиції – це активи, що вкладаються в господарську діяльність із метою отримання доходу, та з економічної, де інвестиції розглядаються як видатки на створення, розширення, реконструкцію та технічне переозброєння основного й оборотного капіталу [173, с. 98].

В. В. Бочаров, крім затратного, виділяє ще й ресурсний підхід до визначення інвестицій. Критично оцінюючи затратний метод через незбалансованість між витратами та наявними матеріальними й грошовими цінностями, він визначає реальні інвестиції як фінансові ресурси, призначені для розширеного відтворення основних засобів [13, с. 3]. Вважаємо, що самі ресурси не можуть розглядатись як інвестиції, ними можуть бути лише вкладені ресурси. Разом із тим наявні фінансові чи матеріальні ресурси відіграють важливу роль у масштабах і структурі реального інвестування, є головною ланкою на шляху зміни вартості з метою нагромадження капіталу, який можна подати такою схемою перетворень:

Ресурси $\Leftrightarrow$ Вкладення $\Leftrightarrow$ Результат.

Таким чином, у більшості трактувань поняття „інвестиції” простежується взаємозв'язок двох сторін одного процесу: витрачання ресурсів й одержання результату. Результат повинен бути достатнім для відшкодування суб'єктові інвестування завданих витрат і забезпечення приросту капіталу, одержання інших благ чи вигод.

Слід зазначити, що в найбільш загальному економічному змісті під інвестиціями розуміють вкладення капітальних засобів (матеріальних, технічних, фінансових, інтелектуальних цінностей) в об'єкти різних видів економічної діяльності з метою одержання доходу чи соціального ефекту в майбутньому.

У вітчизняній економічній літературі до 80-х рр. ХХ ст. термін „інвестиції” для аналізу процесів соціалістичного відтворення практично не використовувався, основною сферою його застосування були перекладені

наукові праці закордонних учених і дослідження в галузі капіталістичної економіки. Базисним поняттям інвестиційної діяльності було поняття капітальних вкладень. Надалі термін „інвестиції” став поширенішим в науковому обігу і використовувався в урядових і нормативних документах. Однак здебільшого їх ототожнювали з капітальними вкладеннями. Слід зазначити, що інвестиції розглядалися у двох аспектах:

- по-перше, як процес, що показує рух вартості в процесі відтворення основних фондів;

- по-друге, як економічна категорія, тобто система економічних відносин, пов'язаних із рухом вартості, авансованої в основні фонди від моменту мобілізації коштів до моменту їхнього відшкодування.

У законодавстві України існує кілька визначень інвестицій. Відповідно до ст. 1 Закону України „Про інвестиційну діяльність” від 18.09.91 р. інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької й інших видів діяльності, у результаті чого створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект. Такими цінностями можуть бути:

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери;
- рухоме й нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);
- майнові права, що випливають з авторського права, досвід та інші інтелектуальні цінності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків і виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих („ноу-хау”);
- права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;
- інші цінності.

Це визначення в основному відповідає міжнародному підходу до уявлень про інвестиційну діяльність як процесу вкладення ресурсів (благ, майнових й інтелектуальних цінностей) із метою одержання прибутку в майбутньому.

Визначення інвестицій міститься і в податковому законодавстві. Закон України „Про оподаткування прибутку підприємств” від 22.05.97 р. зі змінами та доповненнями визначає інвестицію як господарську операцію, що передбачає придбання основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав і цінних паперів в обмін на грошові кошти чи майно.

Наявні визначення інвестицій є схожими з загальноприйнятими формулюваннями, проте мають певні відмінності. На думку А. Богатирьова, інвестиції – це продуктивні витрати, тобто витрати, спрямовані на відтворення життя, матеріальних і духовних благ як необхідних умов життя людини в суспільстві. Отже, тут інвестиції розуміються дуже широко, потенційно включаючи не лише витрати, спрямовані на отримання прибутку в майбутньому, а й на розвиток власного споживання (відтворення).

На основі вищезазначеного можна зробити висновок, що інвестиції – це основний інструмент формування мікро- й макроекономічних пропорцій, матеріальне забезпечення економічного зростання.

Оскільки процес вкладення інвестицій – це певний вид діяльності, тому потрібно визначитися з розумінням сутності інвестиційної діяльності.

Інвестиційну діяльність Є. В. Тарасова трактує як „інвестиційні операції” та розуміє їх як операції, що пов’язані із вкладенням коштів у реалізацію проектів, що будуть забезпечувати одержання вигод протягом визначеного періоду часу [153, с. 12].

Професор В. П. Савчук дає таке визначення інвестиційної діяльності: „Інвестиційна діяльність підприємства – це об’єктивний процес, який має свою логіку, що розвивається відповідно до властивих йому закономірностей і відіграє важливу роль у діяльності підприємства, оскільки за своєю економічною природою являє собою відмовлення від поточного споживання заради одержання доходу в майбутньому” [136, с. 9].

Інвестиційну діяльність можна визначити як послідовну, цілеспрямовану діяльність, що полягає в капіталізації об'єктів власності, у формуванні й використанні інвестиційних ресурсів, регулюванні процесів інвестування та міжнародного руху інвестицій і інвестиційних товарів, створенні відповідного інвестиційного клімату й має на меті одержання прибутку чи визначеного соціального ефекту [157, с. 21].

Так, у своїй монографії І. Й. Малий поняття „інвестиційна діяльність” ототожнює з „інвестиційним процесом” і дає таке його визначення: „інвестиційний процес – це сфера економічної діяльності, що містить у собі розробку інвестиційної стратегії відповідно інвестиційному середовищу, аналіз фінансово-інвестиційного ринку, формування і керування інвестиційним портфелем, оцінка ефективності інвестування (інвестицій)” [99, с. 32].

Аналізуючи вищенаведені визначення поняття „інвестиції” та „інвестиційна діяльність”, можна зробити висновки:

- поняття „інвестиції” багатьма фахівцями ототожнюється з поняттям „капітальні вкладення” (Е. В.Тарасова, І. В.Ковальчук). На нашу думку, поняття „інвестиції” є значно ширшим, ніж поняття „капітальні вкладення”, тому що інвестиції можуть впроваджуватись у найрізноманітніших формах – реальній, фінансовій, інтелектуальній, інноваційній, а капітальні вкладення здійснюються лише у виробничі основні засоби; інвестиції ж здійснюються у високоефективні проекти, результатом яких є прибуток, дохід, дивіденди;

- учені із розвинених країн, наприклад США, інвестиції ототожнюють із придбанням цінних паперів, оскільки сприймають капітальні вкладення або зберігання грошей у банку за повсякденні обов'язкові операції, тим самим обмежуючи об'єкти інвестиційної діяльності;

- визначення „інвестицій” за Законом України „Про інвестиційну діяльність” від 18.09.91 р. відповідає міжнародному підходу до уявлень про інвестиційну діяльність як процесу вкладення ресурсів;

- такі науковці як А. Пересада, Н. Титаренко, А. Поручник уточнюють визначення „інвестицій”, а саме ту його частину, де йдеться про здійснення

інвестицій із метою досягнення соціального ефекту. Вони вважають, що цей ефект може досягатися не тільки від прямих інвестицій у підприємництво, а через збільшення доходів від інвестиційної діяльності й відповідних надходжень до державного бюджету, що використовуються на фінансування соціальних програм.

- в економічній літературі часто трапляється ототожнення понять „інвестиції” та „інвестиційна діяльність”. На нашу думку, поняття „інвестиції” й „інвестиційна діяльність” – це два різних поняття: перше з яких передбачає вкладення всіх видів цінностей у будь-які об’єкти, а друге – сукупність усіх практичних дій суб’єктів стосовно об’єктів інвестування.

На підставі проведеного аналізу ми маємо змогу науково узагальнити визначення економічної сутності інвестицій.

Отже, інвестиції – це економічні ресурси, що відображають усі види майнових, фінансових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються у підприємницьку та інші види діяльності, у результаті якої досягаються прибуток (дохід) та соціальний ефект [57, с. 100].

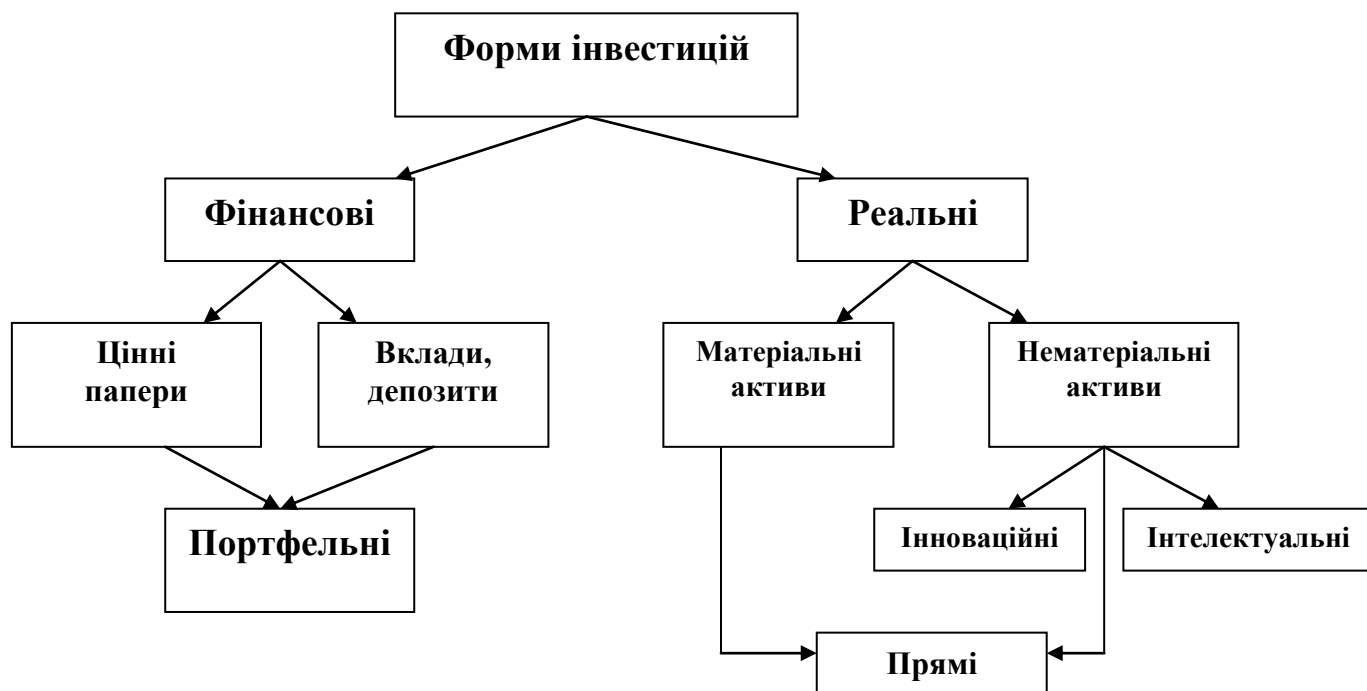
Інвестиції в об’єкти підприємницької діяльності здійснюються в різних формах. Різноманітність форм і видів інвестицій потребує певної їх класифікації. Класифікацію інвестицій, яку здійснив І. А. Бланк наведено в додатку Б.

Основною ознакою розподілу інвестицій за формами вважається виділення фінансових і реальних інвестицій.

Класифікація інвестицій, наведена ученими А. А. Пересадою та І. А. Бланком, наочно показує різний підхід до їх визначення. Починаючи з того, що А. А. Пересада вважає реальні та фінансові інвестиції формами, а І. А. Бланк – видами (рис.1.1).

Ми схильні до думки, що основна форма інвестування у СЕЗ і ТПР – це реальні інвестиції. Тому проведемо дослідження економічної сутності та систематизацію класифікації саме цієї форми інвестицій. На відміну від фінансових, реальні інвестиції повністю спрямовуються на збільшення

виробничого капіталу, тобто в оборотний капітал, на приріст товарно-матеріальних запасів, а також у нематеріальні активи.

Рис.1.1. Форми інвестицій [115, с. 13]

В економічну літературу ввійшло поняття „реальні інвестиції”, яке багатьма фахівцями ототожнюється з поняттям „капітальні інвестиції”.

Водночас, на нашу думку, економічна природа „реальних” та „капітальних” інвестицій різна, що пов’язано з їх визначенням. Узагальнення трактувань сутності реальних інвестицій у наукових працях учених подано в додатку В.

Слід зазначити, що реальні інвестиції характеризують вкладення капіталу у відтворення основних фондів, в інноваційні матеріальні та нематеріальні активи, у приріст запасів товарно-матеріальних цінностей та в інші об’єкти інвестування, що пов’язані зі здійсненням операційної діяльності підприємства або покращенням умов праці й побуту персоналу. У свою чергу, капітальні інвестиції – це вкладення в основні засоби виробничого та невиробничого призначення.

Отже, під реальними інвестиціями варто розуміти вкладення коштів у реальні активи – як матеріальні, так нематеріальні (інноваційні інвестиції).

Таким чином, реальні інвестиції – це окреме економічне поняття, яке характеризує вкладення капіталу, результатом чого є утворення нового або збільшення існуючого капіталу та не є тотожним із поняттям „капітальні інвестиції”.

З огляду на це, пропонуємо використання такої класифікації реальних інвестицій (рис. 1.2):

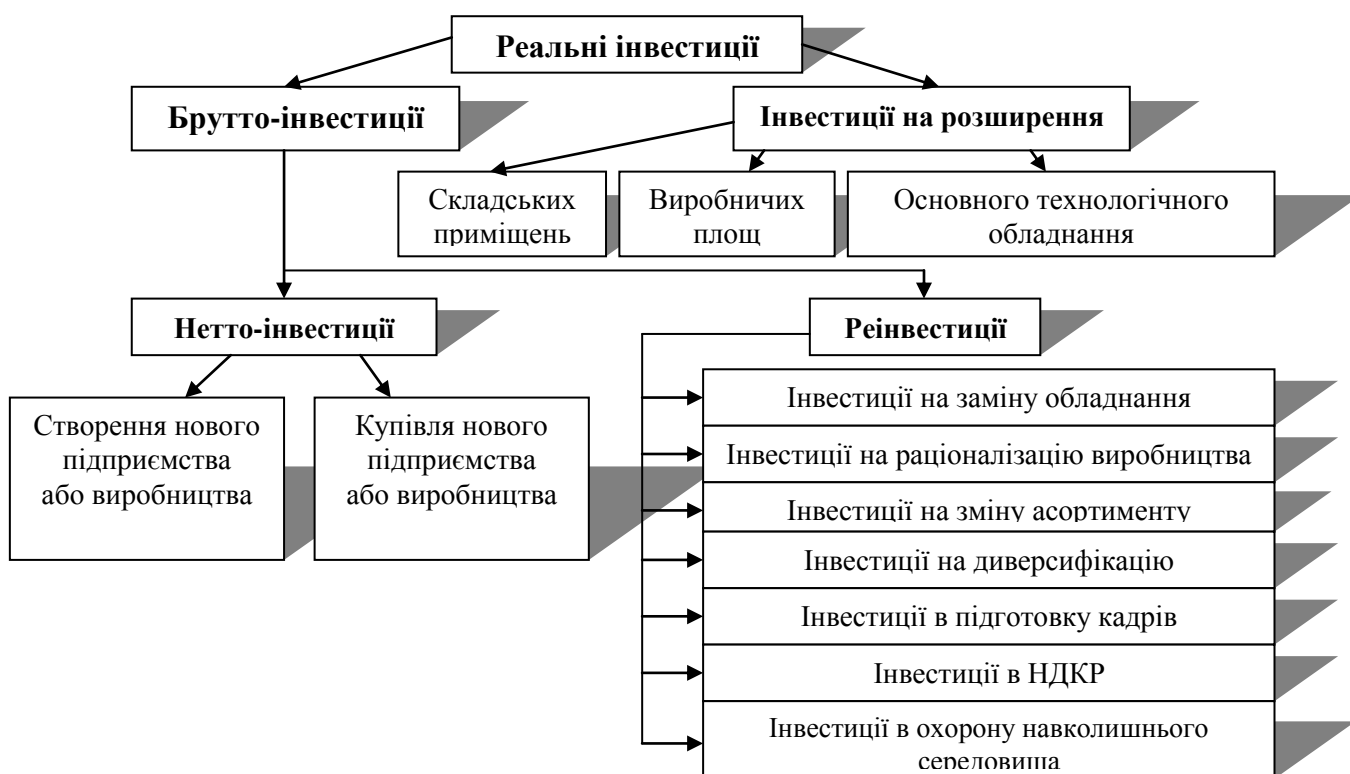

Рис.1.2. Класифікація реальних інвестицій*

Отже, провівши наукове узагальнення терміну „реальні інвестиції”, ми вважаємо, що він складається з двох елементів: капітальні інвестиції та інтелектуальні інвестиції.

Інвестиції, які здійснюються під час заснування або придбання підприємства, називають початковими інвестиціями або нетто-інвестиціями. У свою чергу, брутто-інвестиції складаються з нетто-інвестицій та реінвестицій.

* Систематизовано автором за: [115].

При цьому реінвестиції становлять використання вільних інвестиційних коштів на придбання або виготовлення нових засобів чи факторів виробництва з метою підтримання складу основних фондів підприємства (інвестиції на заміну, раціоналізацію, диверсифікацію). Інвестиції, які направляються на розширення, тобто на збільшення виробничого потенціалу, є інтенсивними інвестиціями.

Інтелектуальні інвестиції є однією з форм інноваційних інвестицій і здійснюються в таких видах:

- придбання виключних прав користування (патенти, ліцензії, промислові зразки, товарні знаки);
- придбання інформаційних послуг, наймання спеціалістів за контрактом або разове придбання консультацій, експертиз, рекомендацій;
- придбання інтелектуальної продукції в матеріальній формі (проектної документації, методик, програм, ноу-хау) у вигляді друкованої продукції, програмного забезпечення, аудіо чи відеозапису;
- вкладення в людський капітал – це витрати на освіту, підготовку, перепідготовку, навчання, охорону здоров'я [93, с. 133].

Серед основних результатів реальних інвестицій необхідно виділити: ефективне розміщення продуктивних сил, що забезпечує збалансований розвиток галузей народного господарства; прискорення темпів науково-технічного прогресу та розвитку базових галузей української економіки, реалізацію соціальних програм.

Інвестиції відіграють важливу роль в економічному процесі й визначають загальне зростання економіки у регіоні. У результаті інвестування в економіку збільшуються обсяги виробництва, зростає національний дохід, розвиваються галузі та підприємства, найбільшою мірою задовольняється попит на ті або інші товари й послуги.

Складовою частиною економічної політики кожної країни є інвестиційна політика. Без активної інвестиційної політики не можна досягти стійкого економічного зростання й конкурентоспроможності національної економіки. Питання щодо інвестиційної політики викликає гострі суперечки в руслі

загальновідомої дискусії про роль держави в економічній системі, у яких зустрічаються надмірні сподівання на ефективність державного управління, з одного боку, та заперечення необхідності будь-якого втручання в господарський процес – з іншого. Однак інвестиційна політика має бути спрямована на створення сприятливих умов для ефективної інвестиційної діяльності всіх суб'єктів економіки. Ученими аналізуються як окремі аспекти інвестиційної політики, так і пов'язані з нею проблеми в контексті дослідження трансформаційних, структурних, технологічних, інноваційних зрушень в економічній системі країни.

Інвестиційну політику визначають як певну систему заходів, спрямованих на стабілізацію відтворювальних процесів в економіці, зростання на цій основі виробництва, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, галузей, окремих підприємств. Пріоритетність інвестиційної політики полягає в тому, що вона реалізує промислову, науково-технічну, інноваційну, соціальну політику держави з метою вирішення стратегічних і тактичних завдань у галузі державних перетворень [40, с. 8].

Слід відзначити, що за роки незалежності й самостійності України інвестиційній політиці з боку держави приділялося багато уваги. Вона постійно змінювалась і спрямовувалася на ліквідацію тих негараздів економіки, які вже сформувались у реальній ситуації та потребували негайного вирішення. Така політика розв'язувала, в основному, проблеми сьогодення й не була спрямована на перспективу. Слід визнати, що й сама економічна перспектива в Україні не була чітко визначеною. Сформовано лише основні напрями реформування вітчизняної економіки, а саме: формування ринкових механізмів господарювання; створення соціально-орієнтованої ринкової економіки; роздержавлення та приватизація державної власності; розвиток підприємництва тощо.

Дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних фахівців показують, що ефективність реформування будь-якої економічної системи залежить від інвестиційного забезпечення реалізації цілей реформування. У розпорядженні

державних структур є великий набір фінансових інструментів і важелів, які вона може використовувати для створення в країні сприятливого інвестиційного клімату, активізації інвестиційної діяльності. Ефективність інвестиційної політики держави залежить від її вміння використовувати економічні інструменти й важелі, які мають стимулювати інвестиційну діяльність. В Україні питання інвестиційної діяльності, забезпечення сприятливого інвестиційного клімату є особливо актуальними.

Державна інвестиційна політика на початку реформування української економіки характеризувалася чітко виявленою тенденцією відходу держави від активної участі в інвестиційній діяльності та орієнтацією на ринкові механізми. Як наслідок, механізми державного й ринкового регулювання не були задіяними через відмову від першого та відсутність других.

Практика реформування висвітила багато проблем. Інвестиційний ефект приватизації виявився незначним, а різке обмеження централізованих джерел інвестицій не компенсувалося іншими внутрішніми й зовнішніми джерелами інвестиційних ресурсів. Паралельно відбувався значний спад виробництва, руйнування фінансової системи, зниження інвестиційної активності. Ці обставини сприяли поглибленню із року в рік інвестиційної кризи, в умовах її поглиблення виникла необхідність розробки нової інвестиційної політики, посилення ступеня дієвості законодавчих та нормативних актів, їх упровадження в практику. Основні засади нової інвестиційної політики в Україні закладені в Концепції регулювання інвестиційної діяльності в умовах ринкової трансформації економіки. В основу інвестиційної політики покладено декілька життєво необхідних принципів, послідовне впровадження яких має кінцевою метою стабілізацію й наступне зростання економіки на основі створення сприятливих умов для активізації інвестиційної діяльності.

Велика увага також приділяється удосконаленню законодавчої та нормативної бази залучення інвестицій і посиленню державного контролю за цільовим використанням коштів бюджету, які спрямовуються на інвестиції.

Із метою прискорення економічних реформ та створення умов для відновлення економічного зростання Указом Президента України від 18 серпня 1999 р. № 1004/99 були схвалені „Основні напрями інвестиційної політики на 1999–2010 рр.”, якими визначено стратегічні цілі інвестиційної політики в Україні: створення сприятливого інвестиційного клімату й стимулювання притоку реальних інвестицій у виробництво; інвестиційне забезпечення структурної перебудови економіки; мобілізація всіх джерел інвестиційних ресурсів та їх ефективне використання; стимулювання процесів розвитку виробничої сфери, забезпечення зростання ВВП і створення умов для нарощування внутрішніх інвестиційних ресурсів.

Аналіз законодавчих та нормативних документів із питань інвестиційної діяльності дає підстави зробити висновок, що невдачі інвестиційної політики значною мірою визначаються недостатньою обґрунтованістю її концепції, під час розробки якої не враховувалися важливі особливості минулого й сучасного етапу розвитку вітчизняної економіки та конкретні умови проведення трансформаційних перетворень в Україні. Процес реалізації державної інвестиційної політики відбувається в режимі слабого управління або регулювання. Як наслідок, виникає реакція агентів ринку: зниження ділової активності, зростання неплатоспроможності підприємств та посилення інших кризових явищ. У зв'язку з цим, необхідним і актуальним є перегляд й уточнення самої концепції інвестиційної політики щодо посилення ролі держави. При цьому слід враховувати особливості стану економічної системи в Україні у порівнянні з іншими країнами. Інвестиційна політика здійснюється не просто в межах циклічного спаду чи структурної кризи, а в умовах становлення ринкової економічної системи України. Ці та інші особливості не можуть не накладати відбитку на весь комплекс питань, пов'язаних з інвестиційною політикою: її цілі, методи реалізації, співвідношення державного впливу й ринкових регуляторів, джерел інвестування.

Слід зазначити, що державна інвестиційна політика прямо залежить від розвитку макроекономічної ситуації в країні. Якщо не подолати

(нейтралізувати) дію негативних факторів, що стримують інвестиційну активність, то фінансова політика держави, насамперед, буде пов'язана в основному з вирішенням комплексу завдань соціально-економічного характеру, а не з відродженням інвестиційної активності. І навпаки, якщо дія дестабілізуючих факторів буде пом'якшена, державна фінансова політика стане політикою підтримки й прискорення процесу відродження інвестиційної активності [30, с. 90].

Для реалізації інвестиційної політики, успішного її впровадження в життя необхідними є дослідження можливості використання потенційних джерел фінансування інвестиційної діяльності та формування механізмів її активізації в умовах розвитку ринкової економіки України.

Аналіз становлення й розвитку інвестиційної політики в Україні за роки її самостійності дає підстави виділити декілька етапів інвестиційної політики (табл. 1.1) та оцінити її залежність від економічної ситуації в країні.

Із набуттям незалежності потреба в інвестиціях для реформування й перебудови економіки постійно зростала у зв'язку з необхідністю оновлювати діючі виробничі потужності. Ситуація ускладнювалася тим, що проблеми інвестування доводилося вирішувати в умовах економічної кризи, коли „заморожування” коштів під час реалізації конкретних проектів дуже негативно впливає на ефективність функціонування всієї економічної системи. Затяжні процеси реалізації конкретних проектів призводили до їх морального старіння ще до початку експлуатації.

Важливим джерелом формування фінансових ресурсів реальних інвестицій мали стати доходи від приватизації державної власності, насамперед від акціонування великих і середніх підприємств. Ваучерний етап „великої приватизації”, проведений в Україні в 1993 р., не забезпечив реальних грошових надходжень.

Характеристика основних етапів становлення й розвитку інвестиційної політики в Україні*

Етапи	Основна характеристика	Основні проблеми та гальмуючі фактори
1991–1993 рр. Становлення державної законодавчої бази інвестиційної діяльності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розпад старої системи господарювання та сталих економічних зв'язків вітчизняних підприємств. 2. Прийняття нових Законів України у сфері інвестицій: „Про інвестиційну діяльність” (1991 р.), „Про оподаткування прибутку підприємств”. 3. Залучення зовнішніх джерел інвестування. 	<ol style="list-style-type: none"> 4. Закони не спрацьовують, постійно вносяться зміни й доповнення. 5. Реальна ситуація в країні змінюється швидше, ніж формується законодавча база. 6. Загострюються суперечності між політикою держави та механізмами її реалізації на місцях.
1993–1996 рр. Формування ринкової системи господарювання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здійснення приватизації. 2. Запровадження національної валюти. 3. Розвиток підприємництва. 4. Становлення вітчизняної банківської системи. 5. Розвиток ринкової інфраструктури. 6. Прийняття нових Законів України стосовно інвестицій: „Про режим іноземного інвестування” (1996 р.) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Високий рівень інфляції, знецінення матеріальних ресурсів, капіталів. 2. Відміна пільг для підприємців-інвесторів. 3. Друга хвиля розподілу й перерозподілу державної власності. 4. Зниження платоспроможності підприємств і населення.
1997–2000 рр. Стабілізація економічної ситуації, зміцнення ринкових відносин	<ol style="list-style-type: none"> 1. Подолання кризової ситуації. 2. Зниження обсягів зовнішньої та внутрішньої заборгованості. 3. Активізація соціальної політики. 4. Активізація інвестиційного клімату, реструктуризація приватизованих об'єктів. 5. Удосконалення чинного законодавства. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Обтяжливість державного боргу. 2. Низький рівень ефективності господарювання. 3. Нестача бюджетних коштів. 4. Відсутність стимулюючих важелів для залучення інвестицій.
2000 р. – до теперішнього часу. Створення сприятливого інвестиційного клімату	<ol style="list-style-type: none"> 1. Забезпечення сталого розвитку національної економіки. 2. Створення сприятливого інвестиційного клімату. 3. Підвищення платоспроможності вітчизняних товаровиробників і населення. 4. Реалізація соціальних програм тощо. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Удосконалення чинного законодавства у сфері інвестиційної діяльності. 2. Лібералізація податкової політики в напрямках інвестиційної і інноваційної діяльності. 3. Використання мотиваційних механізмів залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в економіку України.

*Систематизовано та складено автором.

Інвестиційний спад, який розпочався в 1990 р. призвів до скорочення інвестиційного потенціалу та, як наслідок, скорочення загального обсягу виробництва, зменшення попиту на продукцію інвестиційних галузей, зменшення внутрішнього ринку.

Закони України, прийняті в 1991–1992 рр., сформовані в умовах перехідної економіки, тому законодавча база має принаймні два недоліки: по-перше, нестабільність; по-друге, відсутність комплексності та наявність суперечностей у законодавчих актах.

Упродовж 1993–1996 рр. було прийнято низку указів президента, постанов Кабінету Міністрів, нормативно-регулюючих актів міністерств і відомств щодо створення й дії окремих форм і методів управління інвестиційною діяльністю. Інвестиційна політика, що провадилася на цьому етапі, мала ряд особливостей:

- збереження активної ролі держави в інвестиційному процесі;
- суттєві зміни в структурній інвестиційній політиці на користь галузей сільського господарства та агропромислового комплексу, малого й середнього підприємництва;
- посилення ролі планування в управлінні інвестиційним процесом - орієнтація інвестиційної політики на переважне використання внутрішніх джерел фінансування з одночасним збереженням і розширенням зовнішніх джерел фінансування.

Розвиток процесів інвестування передбачалося здійснювати за такими напрямками:

- 1) форми й методи нагромадження власних інвестиційних ресурсів, насамперед фінансових;
- 2) податкове стимулювання інвесторів;
- 3) державна кредитна та бюджетна підтримка інвестиційних програм і проектів.

За першим напрямом розроблялися практичні методи створення централізованих цільових фондів та формування амортизаційних фондів

суб'єктами господарювання за новими принципами та нормативами. Конкретні заходи щодо вдосконалення амортизаційної політики були передбачені прийнятими програмами діяльності Кабінету Міністрів, Указом Президента України „Про заходи з реформування інвестиційної політики в Україні”. Головними методами визначено прискорену амортизацію та індексацію амортизаційних відрахувань відповідно до рівня інфляції. Однак цей напрям майже не реалізований в Україні.

До групи методів податкового стимулювання насамперед належить пільгове оподаткування прибутку (доходів) у разі здійснення підприємством інвестицій. Попередніми податковими законами було передбачено зменшення оподаткованої суми на обсяг здійснених інвестицій. Поступово під тиском кризового стану економіки та дефіциту бюджету кількість пільг зменшилася. У дійсності застосовувалася практика вибіркової підтримки окремих інвесторів через їх звільнення від податків на певний термін або зменшення суми податків.

Загалом, характерні для всіх суб'єктів господарювання в Україні особливості економічного середовища, які виступають як стримуючі фактори інвестиційної діяльності впродовж перших двох етапів, зводяться до таких: відсутність достатньо обґрунтованої концепції економічного розвитку України на перспективу; недовіра до урядової політики макроекономічної стабілізації; неефективна й громізка система оподаткування; недосконалість законодавства; високий рівень бюрократизації процедур, пов'язаних зі здійсненням фінансово-господарської, у тому числі й інвестиційної діяльності; недостатній розвиток ринкової інфраструктури.

Невід'ємною складовою частиною державної інвестиційної політики, крім формування сприятливого інвестиційного клімату та пошуку неінфляційних джерел фінансування структурних перетворень, є організація моніторингу ефективності здійснюваних капіталовкладень і розробка пропозицій стосовно її підвищення.

Таким чином, для залучення та використання інвестицій в Україні необхідні умови, які можуть реалізуватись у випадку створення відповідної законодавчої бази, становлення стабільного політичного й економічного режиму, зацікавленості всіх суб'єктів економіки в ефективному використанні коштів іноземних інвесторів.

Процеси регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації потребують вирішення проблем активізації інвестиційної діяльності, розвитку підприємств, пошуку таких напрямів діяльності, які б враховували інтереси країни в цілому та регіонів зокрема. По суті, ідеться про формування інвестиційної політики – загальнодержавної та регіональної, складовими яких є створення сприятливого інвестиційного клімату, визначення інвестиційних пріоритетів для формування інвестиційного замовлення та оцінки інвестиційних ініціатив.

Важливими факторами, які формують інвестиційний клімат країни й забезпечують подолання або зниження ризиків для інвесторів в Україні, є рівень розвитку продуктивних сил, стан ринку інвестицій та фінансово-кредитної системи, правове поле держави, політична воля всіх гілок влади, статус іноземного інвестора, інвестиційна активність населення.

Під час формування інвестиційної політики особливої уваги заслуговує такий її елемент, як механізм оцінки інвестиційних ініціатив. Політика координації ініціатив повинна розроблятися на основі аналізу можливостей розвитку окремого регіону й держави в цілому з урахуванням прогнозу інвестиційної активності та привабливості регіону, галузі економіки, підприємства. Необхідно забезпечити прозорість координаційних механізмів і активну позицію щодо використання всіх можливих засобів інформування (реклама, ділові й наукові контакти, суспільні ініціативи та ін.), економічних регуляторів, налаштованих на заохочення інвесторів (податкові канікули, знижки, особливі економічні режими), що забезпечують залучення нових інвестицій.

У плануванні розвитку інвестиційного комплексу певну координуючу роль повинні відігравати регіональні органи влади. Насамперед, це проведення комплексного аналізу ресурсного забезпечення інвестиційної сфери в регіоні з урахуванням можливих джерел інвестицій, соціально-економічного стану, який склався в регіоні, потреб його розвитку та інші. Зокрема:

- участь у формуванні інвестицій із місцевого та державного бюджетів;
- участь у формуванні інвестиційного замовлення та інвестиційних ініціатив;
- участь у створенні системи ринкових відносин в інвестиційному комплексі регіону, розробці антимонопольного законодавства, здійсненні антиінфляційних заходів;
- участь у формуванні сприятливого інвестиційного клімату.

Активізація інвестиційної політики в регіонах сприятиме ефективнішому використанню виробничого, науково-технічного, природно-ресурсного, кадрового потенціалів із врахуванням специфіки конкретної території, фінансових, соціальних та історичних передумов її розвитку.

Головними напрямками державного регулювання інвестиційної діяльності є умови й порядок реєстрації суб'єктів та об'єктів інвестування, митне, валютне, податкове законодавство, порядок вирішення спорів, що виникають у процесі інвестування, тощо. Вирішення цих питань підвищує інвестиційну активність та спрямовує інвестиційні потоки в галузі, розвиток яких відповідає стратегічним цілям держави.

Таким чином, існуючий в Україні порядок реєстрації суб'єктів та об'єктів інвестиційної діяльності не спрямовує інвестиційні потоки в реальний сектор економіки, у цьому напрямі необхідне суттєве доопрацювання чинного законодавства. Особливого значення набуває податкове, митне й валютне законодавство. Саме ці напрями державного регулювання визначають інвестиційний режим у країні та активізують або гальмують інвестиційні процеси, а також можуть вплинути на вихід країни з економічної кризи.

1.2. Спеціальні режими інвестиційної діяльності: концептуальні та організаційні засади функціонування

У період становлення української державності та ринкових відносин, а також в умовах дефіциту фінансових ресурсів на локальному рівні, зросла нагальна потреба розширення прав господарюючих суб'єктів і регіонів у реалізації власної економічної політики (виходячи із відповідності загальній державній стратегії розвитку), що створить умови для стимулювання економічної активності на регіональному рівні, зокрема шляхом створення особливих територіально-господарських формувань, на яких запроваджуються спеціальні режими інвестиційної діяльності – спеціальних (вільних) економічних зон (СЕЗ) і територій пріоритетного розвитку (ТПР).

Поняття спеціального режиму інвестиційної діяльності вітчизняний законодавець визначив як режим, який передбачає введення податкових, митних та інших пільг, передбачених законом, згідно з яким він запроваджується у СЕЗ і на ТПР для суб'єктів підприємницької діяльності, що реалізують інвестиційні проекти, схвалені Радою з питань СЕЗ та спеціального режиму інвестиційної діяльності на певній території [41].

До спеціальних режимів інвестування в Україні належать вільні економічні зони та території пріоритетного розвитку.

Нинішня практика світового господарства нараховує 30 різновидів вільних економічних зон та окремо виділяє території пріоритетного розвитку. Натомість, в Україні досі ще не має єдиної науково обґрунтованої регіональної стратегії їх діяльності та подальшого розвитку. Вона перебуває лише на початковій стадії формування й за своїм змістом є більш екстериторіальною, ніж регіональною. При цьому слід відзначити, що регіональна стратегія та тактика мають ґрунтуватися на певній економічній доктрині держави. Ця доктрина визначає насамперед тип економічної системи держави, макросоціоекономічне обґрунтування й розвиток оптимальних варіантів перспективних моделей територіальної структури. Вона повинна базуватися на

сукупності науково обґрунтованих, економічних, організаційно-правових заходів, спрямованих на реалізацію загальнодержавних пріоритетів і регіональних інтересів.

Дослідження проблеми регіонального розвитку в ринковій економіці, що зорієнтоване на розбудову високорозвиненої, демократичної, децентралізованої й унітарної держави, вимагають чіткого розуміння концептуальних основ та організаційно-правових аспектів розвитку регіонів і країни в цілому. Тому, передусім, потрібно визначити сутність СЕЗ і ТПР.

Найбільш поширеними за кордоном є такі трактування СЕЗ:

- по-перше, як територій, на яких, завдяки введенню безмитного режиму та за допомогою інших економічних й організаційних регуляторів, стимулюється зовнішньоекономічна діяльність із залученням іноземних інвестицій;

- по-друге, як частини національної території, економічний потенціал якої зорієнтований на вирішення специфічного завдання або комплексу завдань [178, с. 225–226].

За визначенням ООН, СЕЗ – це обмежені регіони, які характеризуються такими основними рисами: у них відсутнє мито (або воно фіксується на мінімальному рівні) на ввіз та вивіз устаткування, вихідних і проміжних матеріалів, а також готової продукції на експорт при максимальному спрощенні всіх процедур, обумовлених експортно-імпортними операціями; існує пільговий режим оподаткування й вільний обіг конвертованої валюти; держава надає загальні гарантії від конфіскації іноземної власності та надає зареєстрованим у зоні фірмам широке коло пільг і привілеїв [137, с. 10–11].

Серед українських науковців аналізували підходи до визначення поняття „СЕЗ” та „ТПР” такі науковці, як Т. П. Данько, О. Р. Зельдіна, З. М. Окрут, Ю. В. Макогон, І. Ю. Сіваченко [27; 49; 97; 141] та ін. Ці автори під СЕЗ розуміють суверенну територію держави (держав), що є складовою частиною господарського комплексу країни (групи країн), де забезпечуються виробництво й розподіл суспільного продукту для досягнення певної

конкретної загальнонаціональної інтеграційної, регіональної або корпоративної мети з використанням правових, організаційних і спеціальних економічних механізмів регулювання суспільно-економічних відносин у зоні, котрі спроможні до дифузного розширення та поширення її кордонів. При цьому позитивна дифузна дія СЕЗ проявляється в перетворенні території СЕЗ та галузей, що на ній розвиваються, у вирівнюванні їх до світового рівня не тільки в технічному плані, а й в інших відношеннях, тим самим сприяючи інтернаціоналізації відтворювальних процесів у інших сферах господарства, економічних регіонах і навіть інших країнах.

В Україні ж законодавство використовує два основних поняття для трактування СЕЗ:

- вільна (спеціальна) економічна зона;
- територія пріоритетного розвитку.

Відповідно до Закону України від 13.10.1992 р. № 2673-ХІІ „Про загальні засади створення й функціонування спеціальних (вільних) економічних зон” спеціальна (вільна) економічна зона є частиною території України, на якій встановлюються та діють спеціальний правовий режим економічної діяльності й порядок застосування та дії законодавства України.

На суспільно-психологічному рівні територія пріоритетного розвитку розглядається як територія, що запроваджується з метою вирішення проблем депресивних регіонів держави, на яких відбувається занепад виробничої інфраструктури й панує повне безробіття.

Однак, згідно з чинним законодавством, територія пріоритетного розвитку трактується як територія, на якій склалися несприятливі соціально-економічні та екологічні умови, незадовільний стан зайнятості населення та на якій запроваджується спеціальний режим інвестиційної діяльності для створення нових робочих місць [39, с. 2].

Якщо ж розглядати розуміння сутності ТПР із точки зору інвестора, то ТПР трактується ним як територія, де встановлені пільгові умови

оподаткування з метою залучення інвестиційних ресурсів у визначені державою пріоритетні види діяльності й галузі народного господарства.

Отож, спільним у СЕЗ і ТПР є спеціальний режим інвестиційної діяльності, який вітчизняний законодавець визначає як правовий режим, що передбачає введення податкових, митних й інших пільг для суб'єктів підприємницької діяльності, які реалізують інвестиційні проекти, затверджені відповідним органом господарського розвитку, зокрема радою з питань вільної економічної зони чи території пріоритетного розвитку.

Метою запровадження спеціального режиму інвестування є залучення інвестицій у пріоритетні види економічної діяльності для вирішення соціально-економічних проблем територій, економіка яких зазнала суттєвих втрат за структурних змін, насамперед вугільних регіонів, міст із високою питомою вагою підприємств військово-промислового комплексу, а також регіонів, населення яких найбільш постраждало від техногенних та екологічних катастроф.

У СЕЗ і на ТПР встановлюються пільговий режим та рівень оподаткування, формуються специфічні валютно-фінансові відносини, система кредитування й страхування, умови окремих видів платежів та система державного інвестування.

Основною відмінністю між ТПР і СЕЗ є те, що СЕЗ створюється з конкретною чіткою метою та на відносно невеликій, штучно обмеженій території (наприклад, СЕЗ „Миколаїв”), а ТПР створюються на територіях адміністративних меж районів, міст (наприклад, ТПР у місті Харкові) або областей (наприклад, ТПР у Волинській області). Окрім цього, створення територій пріоритетного розвитку спрямоване на забезпечення умов для економічного зростання, розвитку зовнішньоекономічної діяльності, залучення інвестицій (у тому числі іноземних), відновлення інноваційних процесів розвитку національного виробництва й імпортного потенціалу, забезпечення зайнятості населення, поліпшення соціально-економічної ситуації в регіонах. При цьому від створення ТПР очікується:

- прями́й ефект у вигляді залучення додаткових іноземних інвестицій, збільшення податкових надходжень, збереження та модернізація існуючих, створення нових робочих місць, збільшення зайнятості населення та його доходів тощо;

- опосередкований (непрямий) ефект як наслідок активізації підприємницької й зовнішньоекономічної діяльності, підвищення ефективності господарювання, технологічного впливу, сприяння структурній перебудові господарства регіону розміщення ТПР [106, с. 19].

На основі вищезазначеного можна зробити висновок, що територія пріоритетного розвитку – це спеціально визначена територія держави, яка найчастіше збігається з межами існуючих адміністративно-територіальних утворень і на якій запроваджується особливий (пільговий) режим інвестиційної діяльності, спрямований на залучення інвестицій і забезпечення соціально-економічного розвитку регіону [54, с. 51].

В економічній літературі існують різні погляди щодо трактування термінів „спеціальна (вільна) економічна зона” й „територія пріоритетного розвитку”.

У широкому розумінні СЕЗ можна визначити як складову частину господарського комплексу країни, спеціально виділену на даному етапі із загального економічного контексту як пріоритетну, що забезпечує виробництво та розподіл суспільного продукту, включаючи іноземний продукт для досягнення при цьому визначеної конкретної мети в соціально-економічному розвитку країни [27, с. 6].

У цьому випадку ТПР буде вужчим поняттям, оскільки СЕЗ має здатності до дифузійного розширення її кордонів на інші, пов'язані з нею господарські сфери, галузі, території. Тобто при цьому ТПР входить до складу СЕЗ.

Слід відзначити, що під час створення СЕЗ у них встановлюються такі умови, при яких досить швидко формується виробнича інфраструктура, адекватна сучасній світовій господарській сфері. А під час створення ТПР встановлюються такі умови, які будуть вигідними для цього регіону, де

виникла несприятлива економічна ситуація і для вирішення якої створюється ця ТПР.

Порівнюючи СЕЗ і ТПР як територіальні формування, необхідно зазначити, що ТПР є більшою, оскільки може створюватися на необмежених територіях у межах районів, міст, областей. При цьому СЕЗ – це обов’язково невелика, штучно обмежена територія.

Разом із тим ТПР і СЕЗ можна розглядати як тотожні поняття, між якими існує лише семантична різниця. Такий підхід має місце з точки зору розміщення продуктивних сил на ТПР чи СЕЗ. Ідеться про те, що, визначаючи ту чи іншу частину території країни як ТПР чи СЕЗ, держава досягає конкретної мети, розвиваючи там конкретні, визначені нею як пріоритетні, галузі виробництва. При цьому використовуються наявні на цій території фактори виробництва, а ті фактори яких недостатньо, залучаються з-за меж ТПР і СЕЗ як усередині країни (наприклад робочу силу), так і з інших країн (наприклад капітал, технології тощо). Результатом такої діяльності держави є зміни в розміщенні продуктивних сил, економічних потенціалів окремих регіонів і держави в цілому.

Отже, і СЕЗ, і ТПР створюються з однаковою метою – залучення іноземних інвестицій, досягнення нової інноваційної якості економіки, розширення експортної бази або розвитку імпортозаміщення, пошуків науково-технічного обміну, активізації зовнішньої торгівлі, вирішення проблем зайнятості.

Цілі створення СЕЗ і ТПР залежать від рівня соціально-економічного розвитку країни, що їх організує. У промислово розвинутих країнах і країнах, що розвиваються, СЕЗ часто створювалися для активізації зовнішньоекономічних зв’язків реалізації регіональної політики, що спрямована на відновлення малого й середнього бізнесу в районах економічної депресії, на вирівнювання міжрегіональних відмінностей. Під час створення СЕЗ у країнах, що розвиваються, акцент робився на залучення іноземного капіталу, технологій, модернізацію промисловості, підвищення кваліфікації

робочої сили. Створення СЕЗ і ТПР пов'язано зі стимулюванням промислового експорту та отримання на цій основі валютних коштів; зростанням зайнятості; перетворенням зон у полігони із впровадження нових методів господарювання, зростання національного господарства.

В Україні, згідно із законодавством, цілі створення СЕЗ і ТПР полягають у:

- 1) залученні іноземних інвестицій та сприянні їм;
- 2) активізації спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів і послуг, постачання на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг;
- 3) залученні й упровадженні нових технологій, ринкових методів господарювання;
- 4) розвитку інфраструктури ринку;
- 5) покращанні використання природних і людських ресурсів;
- 6) прискоренні соціально-економічного розвитку України [40, 4].

Разом із тим в економічній науці не існує єдиної точки зору, яка б пояснювала економічну природу СЕЗ і ТПР. Натомість, у теорії діяльність спеціальних (вільних) економічних зон та територій пріоритетного розвитку аналізується під кутом зору трьох альтернативних економічних шкіл: неокласичної, витратної й ендогенного росту [145, с. 34].

Неокласична модель базується на теоремі Хекшера-Оліна. Представник неокласиків К. Хамада в 1974 р. дослідив, що в невеликій країні, яка має порівняльну перевагу в трудомістких галузях і захищає капіталомісткі сектори, прямі закордонні інвестиції у СЕЗ означають, що виробництво капіталомістких товарів буде зростати, а трудомістких – знижуватися. А це призведе до втрати країною своїх позицій у трудомісткому виробництві, але обов'язково призведе до набуття порівняльних переваг у капіталомістких галузях. Тож, за неокласичною школою, СЕЗ є негативним явищем для невеликої країни з розвинутим трудомістким виробництвом [176, с. 225].

Неокласичну модель критикують за те, що, по-перше, вона ґрунтується на припущенні повної зайнятості, тоді як країни, що розвиваються, здебільшого мають високий рівень безробіття; по-друге, цей підхід не враховує зовнішні ефекти на економіку від прямих іноземних інвестицій; по-третє, аналіз, заснований на теоремі Хекшера-Оліна, ґрунтується на кінцевому продукті, тоді як більшість СЕЗ випускають проміжні продукти.

Модель ендogenousного росту виходить із того, що:

- національні фірми часто відчують нестачу технічних, маркетингових і менеджерських навичок;
- національні фірми дуже рідко мають за кордоном власну дистрибуторську мережу;
- вихід на міжнародні ринки для фірм-експортерів буде значно легшим у разі існування контактів із уже існуючими мультинаціональними корпораціями, які оперують у багатьох сферах міжнародного бізнесу.

За цією моделлю СЕЗ вигідні для країни завдяки притоку фінансових ресурсів і капіталу, ноу-хау, інформації тощо та завдяки ефекту від катализатора.

За витратним підходом обраховуються всі витрати й прибутки, пов'язані з роботою СЕЗ. Цей підхід потребує ґрунтовних обчислень: підрахунок чистого доходу та витрат уряду, працівників і суспільства в цілому, включаючи дисконтування. Основним недоліком цього підходу є відсутність адекватних даних для підрахунків [145, с. 35].

Ми схильні до думки, що діяльність СЕЗ і ТПР в Україні повинна враховувати постулати моделі ендogenousного росту, оскільки нестача інвестиційних ресурсів обумовлює необхідність їх створення і запровадження для налагодження співпраці з міжнародними фінансовими інституціями і компаніями.

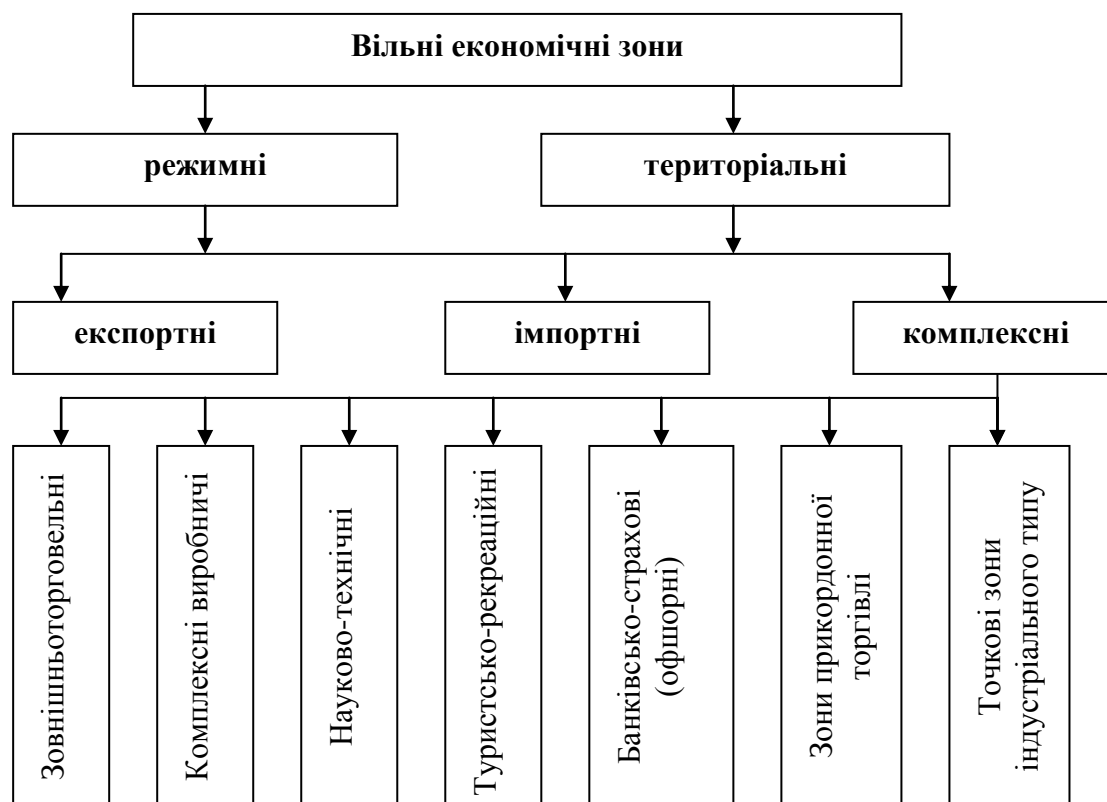
Отже, СЕЗ і ТПР створюються для реалізації трьох цілей:

- 1) забезпечення притоку валюти шляхом стимулювання нетрадиційного експорту;

2) залучення прямих зовнішніх інвестицій (у вигляді грошей, нових технологій, найновіших технічних досягнень тощо), які б спонукали національних підприємців розвивати виробництво нетрадиційних товарів;

3) створення робочих місць для пом'якшення проблеми безробіття в країні.

У світовій практиці існує широке розмаїття типів СЕЗ, кожен із яких має свою специфіку. Це зумовлено великою кількістю факторів і способами їх поєднання в кожному конкретному випадку. До них належать місцезнаходження, конфігурація, розмір території, на якій розміщена СЕЗ; наявність та якість виробничих й інших ресурсів, особливості природних, економічних та інших умов, у яких ці ресурси реалізуються; завдання, які держава ставить перед собою й перед СЕЗ під час створення, та інші (рис.1.3).

Рис.1.3. Класифікація вільних економічних зон*

Окрім вищезазначених класифікацій СЕЗ, доцільно навести типологію саме українських СЕЗ, що запропонована І. Бобухом. Науковець пропонує всі

* Систематизовано та складено автором за: [141].

СЕЗ, які функціонували в Україні, за ознакою спрямованості розділити на три групи:

1. Виробничо-екологічні – СЕЗ „Славутич”, „Яворів”, „Миколаїв”, „Донецьк”, ТПР „Сиваш”, ТПР, які розміщені в Донецькій, Луганській, Закарпатській, Житомирській, Чернігівській, Волинській областях та м. Шостці.

2. Інноваційно-виробничі – СЕЗ „Закарпаття”, „Інтерпорт Ковель”, „Порто-франко”, „Азов”, „Порт Крим”, „Рені”, ТПР у м. Харкові й технопарки.

3. Туристично-рекреаційні – СЕЗ „Курортполіс Трускавець”, ТПР „Крим”.

У свою чергу, Ю. Макогон пропонує більш загальну класифікацію українських СЕЗ та умовно поділяє їх на такі три групи:

- 1) СЕЗ, котрі утворюються в місцях скорочення виробництва;
- 2) СЕЗ у транспортних вузлах;
- 3) СЕЗ, що утворюються з метою розвитку туристичного бізнесу [94, с. 120].

СЕЗ у місцях скорочення виробництва створюються з метою утворення нових робочих місць за рахунок інвестиційних проектів. Друга група – це СЕЗ у транспортних вузлах, де проводяться митні операції. Їх створення спрямоване на розвиток прикордонної інфраструктури, міжнародних транспортних коридорів тощо.

За видом діяльності, що переважає на території тієї чи іншої економічної зони, в економічній літературі також виділяють такі типи СЕЗ: торгово-складські зони, вільні порти, експортно-виробничі зони, науково-технологічні зони, комплексні СЕЗ, анклавні СЕЗ, інтеграційні зони, технологічні парки [145, с. 20].

Разом із тим виділимо авторський підхід до формування двох категорій територій пріоритетного розвитку, які за своєю суттю збігаються з класифікацією СЕЗ. Перші мають чітко визначену спеціалізацію, започатковуються на базі портів та в прикордонних районах. Діяльність

підприємств на цих територіях зводиться здебільшого до невеликої обробки вантажів, фасування й пакування товарів. Позитивним наслідком функціонування таких ТПР є поживлення економічної діяльності, збільшення обсягу легально ввезених вантажів за рахунок спрощення митних процедур у межах чітко відокремленої території та їх здешевлення для покупців.

Друга категорія – зони, що створюються в проблемних регіонах із високим рівнем безробіття.

Наслідуючи досвід промислово розвинутих країн – Сполучених Штатів Америки, Великобританії, Німеччини, для стимулювання регіонів й економічного розвитку в Україні Указами Президента України та Постановами Верховної Ради України було створено ряд спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку, запроваджено спеціальний режим інвестиційної діяльності в ряді регіонів, у містах та адміністративних районах.

Із 1992 р. Україна приєдналася до 30 країн світу, на території яких існують вільні економічні зони й території пріоритетного розвитку. Донедавна (до 2006 р.) в країні функціонували різні за масштабом 11 СЕЗ і дев'ять ТПР, у яких формувався особливий режим здійснення підприємницької діяльності, встановлений окремо для кожної СЕЗ та ТПР, а саме:

- Північнокримська експериментальна економічна зона „Сиваш”;
- СЕЗ „Донецьк”;
- СЕЗ „Азов”;
- СЕЗ „Закарпаття”;
- СЕЗ „Яворів”;
- СЕЗ „Інтерпорт Ковель”;
- СЕЗ „Миколаїв”;
- СЕЗ „Порто-франко” на території Одеського морського торговельного порту;
- СЕЗ „Рені”;
- СЕЗ „Порт Крим”;
- СЕЗ „Славутич”;

- СЕЗ туристсько-рекреаційного типу „Курортполіс Трускавець”;
- ТПР в Автономній Республіці Крим;
- ТПР у Волинській області;
- ТПР у Донецькій області;
- ТПР у Житомирській області;
- ТПР у Закарпатській області;
- ТПР у Луганській області;
- ТПР у м. Харкові;
- ТПР у Чернігівській області;
- ТПР у м. Шостка Сумської області.

Особливі умови функціонування вищезазначених СЕЗ і ТПР наведено у додатках Д і Е.

На сучасному етапі розвитку економіки України потреба в залученні інвестицій обумовлена низкою причин. Зокрема, зовнішні інвестиції доповнюють обмежені внутрішні заощадження та забезпечують фінансування на мікрорівні (підприємство), мезорівні (регіон) та макрорівні (національне господарство загалом). Вони використовуються для фінансування дефіциту поточного рахунку платіжного балансу, який характерний для імпортозалежної економіки. Це обумовлено, по-перше, необхідністю імпорту капітального обладнання для модернізації й реструктуризації економіки, що сприятиме майбутньому економічному зростанню та розвитку. По-друге, прямі іноземні інвестиції забезпечують обмін виробничим досвідом і, по-третє, полегшують доступ до зовнішніх ринків.

Практика розвинених країн засвідчує, що СЕЗ та ТПР можуть стати інструментом виходу економіки країни з економічної кризи, у тому числі кризи глобальних інвестицій.

Зокрема, Південна Корея, відома своїми інноваціями й експортним потенціалом, із початком кризи негайно оголосила про створення двох десятків СЕЗ. Угорщина, яка є не менш суттєвим, аніж Україна, отримувачем фінансової допомоги міжнародного валютного фонду, вдвічі збільшила кількість

індустріальних парків, які створюються за рахунок державних коштів, із застосуванням спеціального митного режиму. А це ті ж самі зони інвестиційної активності.

Для більшості країн світу, у тому числі й для України, загальною метою створення ТПР є активізація економічного розвитку в проблемних регіонах; полегшення процесу залучення новітніх технологій у національну економіку, що прискорює підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг; створення нових робочих місць та розв'язання таким чином проблем зайнятості населення; стимулювання припливу іноземного капіталу; розширення експортної бази; поліпшення платіжного балансу країни за рахунок надходжень в іноземній валюті; ефективне використання місцевих ресурсів; стимулювання ринкових перетворень.

Досвід переконує, що головні проблеми, які виникають у процесі створення та функціонування спеціальних режимів інвестиційної діяльності в Україні, пов'язані з неузгодженістю інтересів і дій усіх суб'єктів процесу.

Натомість, китайський досвід розвитку спеціальних економічних зон і районів свідчить, що левову частку інвестицій тільки в одному районі Шанхай (де за 2004 р. було вкладено 34 мільярди доларів), становили інвестиції китайських підприємців і влади Шанхаю, а іноземні – трохи більше третини.

Аналогічний приклад Словаччини, невеликої країни з 5 млн. населення. Відомий виробник транспортних засобів „Фольксваген” побудував у Братиславі завод із потужністю 300 тисяч автомобілів. А поруч, у 70 кілометрах, реалізується інвестиційний проект конкурентів „Фольксваген” – корпорації „Пежо-Сітроєн”, вартість якого 729 млн. євро. Словацький уряд виділив 44 млн. євро для облаштування під цей проект території у 200 гектарів. Разом із тим в Угорщині було відкрито індустріальний парк на 8 тис. робочих місць, де державні витрати на облаштування території становили 14 млн. дол. США [141, с. 39].

А з іншого боку, приклад Росії, де було задекларовано створення одразу 23 вільних економічних зон зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності,

територія яких становила майже третину території країни. Однак суперечності між формуванням дохідної частини бюджету й наданням пільгових умов підприємствам призвели до того, що зараз із 18 зон реально працюють лише дві – „Находка” та „Янтарь”.

Усе це свідчить про те, що держава повинна відігравати вагомий роль у подальшому функціонуванні СЕЗ і ТПР, а не лише в їх створенні, шляхом формування конкурентних переваг для іноземних і вітчизняних інвесторів щодо реалізації ними своїх інвестиційних проектів.

Процес запровадження в Україні спеціальних режимів інвестиційної діяльності та формування законодавчої бази щодо їх діяльності найбільш інтенсивно відбувався протягом 2002–2004 рр., що зумовлено об’єктивними причинами. Зокрема, поява великої кількості СЕЗ і ТПР в Україні стала наслідком відсутності ефективної регіональної політики, яка сприяла б економічному розвитку невеликих міст. Натомість відбулося лише руйнування колишньої централізованої системи формування місцевих бюджетів. Як наслідок, регіони вимушені були шукати ефективних способів регулювання оподаткування та джерел фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку на територіальному рівні.

24 вересня 1999 р. Постановою Кабінету Міністрів України прийнято „Програму розвитку в Україні спеціальних (вільних) економічних зон і територій із спеціальним режимом інвестиційної діяльності на період до 2010 р.”. Упродовж 1999 р. видано низку Указів про запровадження з 1 січня 2000 р. спеціального режиму інвестиційної діяльності на території міста Шостки Сумської області; на території міста Харкова; на території пріоритетного розвитку в Автономній Республіці Крим, у Чернігівській і Житомирській областях.

Очікуваним результатом функціонування заснованих ТПР мало бути забезпечення роботою понад 87 тис. осіб, збільшення обсягу виробництва на 3,9 млрд. грн., додаткового інвестування понад 3,4 млрд. дол. США, що дало б змогу до 2010 р. додатково забезпечити роботою 304,3 тис. осіб, збільшити

виробництво продукції на суму 25 млрд. грн., інвестувати понад 13,7 млрд. дол. США [141, с. 219].

Прикладом створення спеціального режиму інвестування була Волинська область, де 1 січня 2000 р. був запроваджений спеціальний режим інвестиційної діяльності щодо реалізації інвестиційних проектів у пріоритетних видах діяльності строком на 30 років. Спеціальний режим інвестиційної діяльності запроваджувався з метою залучення інвестицій у пріоритетні галузі виробництва та працевлаштування працівників, які вивільнялися у зв'язку із закриттям, реструктуризацією та перепрофілюванням гірничодобувних й інших підприємств у Волинській області; для впровадження новітніх технологій; розвитку зовнішньоекономічних зв'язків; збільшення обсягів виробництва високоякісних товарів та надання послуг; створення сучасної виробничої, транспортної й ринкової інфраструктури; ефективного використання природних ресурсів.

Спільною рисою більшості українських ТПР було залучення значних за обсягом інвестицій для отримання пільг з оподаткування (у багатьох випадках – від 250 тис. до 1 млн. дол. США й більше). Гранична межа мінімального вкладення інвестицій свідчить про те, що інвестиційні проекти, які реалізуються, призначені, передусім, для великого бізнесу. Зробивши таким чином ставку на великих інвесторів, законодавці не врахували фінансові можливості більшості вітчизняних підприємців. У результаті підтримка промислових гігантів на фоні посилення податкового навантаження на дрібний бізнес може дуже швидко призвести до занепаду внутрішнього ринку споживчих товарів. Тому доцільним є перегляд подібної норми в бік зменшення з метою створення більш суттєвих стимулів для інвестування.

Відповідно до вищевисвітленого, виділимо такі головні застереження щодо економічної доцільності запровадження СЕЗ і ТПР в Україні:

- по-перше, запровадження великої кількості СЕЗ та ТПР створює можливості для безмитного імпорту товарів і, як наслідок, значного недоотримання податкових платежів до бюджетів усіх рівнів;

- по-друге, надання пільг окремим підприємствам обертається додатковим податковим тягарем для всіх інших;

- по-третє, суб'єкти СЕЗ і ТПР не сплачують податків, що в результаті, позначається на фіскальній достатності бюджетів усіх рівнів.

Також, слід відзначити, що з початку 2000 р. в Україні активізувалися дебати щодо доцільності запровадження СЕЗ і ТПР і, зокрема, в частині надання їм визначених законодавством пільг з оподаткування.

Розглядаючи можливі підходи до цієї проблеми слід взяти до уваги існуючий досвід країн світу щодо використання спеціальних режимів інвестування. По-перше, навіть за умов створення сприятливого середовища для діяльності інвесторів у СЕЗ і ТПР та наявності стабільної стратегії економічного розвитку країни й законодавчої бази, позитивних результатів діяльності на території можна очікувати лише через п'ять років. По-друге, світова практика підтверджує позитивний вплив територій пріоритетного розвитку на розвиток регіонів як інструменту досягнення збалансованого та стабільного розвитку регіонів і країни в цілому. Це свідчить про явні переваги щодо запровадження ТПР у середньо - та довгостроковій перспективі.

Необхідно зазначити, що Законами України „Про Державний бюджет України на 2004, 2005 2006, 2007, 2008 і 2009 рр.” запроваджено мораторій на створення нових і розширення діючих спеціальних (вільних) економічних зон та спеціальних режимів інвестиційної діяльності на нових територіях. Також установлюється мораторій на розгляд і схвалення (затвердження) нових інвестиційних проектів у СЕЗ та на ТПР.

Таким чином, інвестиційна політика у сфері функціонування спеціальних режимів інвестування – це визначення державою основних напрямів та умов інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання у СЕЗ і ТПР. Умовами її успішного проведення є сприятливий інвестиційний клімат на цій території, який, у свою чергу, формується із врахуванням існуючих умов у країні для залучення і вкладення капіталу, включаючи ідеологію, політику, економіку й культуру.

Окрім цього, слід зазначити, що фінансове забезпечення інвестиційної діяльності у СЕЗ і ТПР базується на асигнуваннях із державного та місцевих бюджетів, позичкових коштів внутрішніх і зовнішніх джерел, відрахувань від прибутків місцевих підприємств та організацій, зарубіжних інвестиціях. Асигнування з державного бюджету направляються в основному на створення об'єктів виробничої й соціальної інфраструктури загальнодержавного значення. Створення інфраструктури об'єктів регіонального (локального) значення фінансується за рахунок коштів місцевого бюджету.

Значні первинні інвестиції повинні бути зроблені з боку приймаючої країни. Можна виділити чотири основних напрями таких інвестицій:

- 1) земля, на якій будуть розміщені підприємства та адміністративні приміщення ТПР;
- 2) виробничі приміщення;
- 3) фізична інфраструктура – під'їзні шляхи, земляні роботи, водопостачання, енергопостачання, каналізація, телекомунікації тощо;
- 4) витрати на презентацію й рекламно-пропагандистську діяльність.

Ці витрати значно відрізняються одні від одних залежно від місця розташування СЕЗ чи ТПР та країни. Усі ці інвестиції повинні бути зроблені приймаючою країною ще до появи іноземних інвесторів. Якість і масштаби цих початкових інвестицій – це ключові фактори в прийнятті рішення іноземних інвесторів про вкладення ними інвестицій [141, с. 73].

Для вітчизняних інвесторів необхідно створити умови, найбільш наближені до міжнародних умов господарської діяльності, щоб вони забезпечили їх інтенсивну інтеграцію зі світовим ринком. Для іноземних інвесторів ці умови повинні забезпечити їх прискорену адаптацію до особливостей роботи в приймаючій країні, а також виходу на її внутрішній ринок.

Для створення таких умов потрібно провести наступні заходи:

- цілеспрямоване та диференційоване зниження (відміна) податків;

- звільнення від митного оподаткування й експортно-імпортних податків продукції, що ввозиться з-за кордону для споживання у СЕЗ і ТПР, а також продукції, що вироблена на цій території та вивозиться за кордон;
- надання різноманітних пільг під час оплати оренди території й об'єктів інфраструктури;
- зниження плати за ресурси;
- створення більш привабливих умов кредитування та страхування, а також введення більш високих процентних ставок по депозитах у банках СЕЗ і ТПР.

Разом із тим треба врахувати, що створення СЕЗ та ТПР, як і будь-яке інше організаційне нововведення, пов'язане з певним ризиком. Причому основний ризик припадає на приймаючу країну, яка повинна вкласти в такі режими великі інвестиції, щоб привернути увагу інвесторів.

Досвід останніх років господарювання показав, що інвестори надають великого значення політичній стабільності в приймаючій країні, ставлення її уряду й населення в цілому до приватних інвестицій (включаючи прямі зарубіжні інвестиції), традиціям поваги до міжнародних зобов'язань і прийняттю урядом міжнародних арбітражних процедур для врегулювання ділових та інвестиційних спорів. Інвестиційними гарантіями, які найбільш часто зустрічаються, є гарантії репатріації прибутків і капіталу.

Проте правові гарантії самі по собі не мають значення, якщо зарубіжний інвестор висловлює побоювання щодо допоміжних послуг, украй необхідних для діяльності інвестора. Такі послуги включають банківську справу, транспортні, консультаційні, правові та розрахункові послуги й телекомунікації.

Отже, сприятливе ділове середовище навколо СЕЗ і ТПР є необхідною передумовою для залучення реальних інвестицій.

Однак поряд із наявними негативними рисами у створенні та функціонуванні СЕЗ і ТПР, простежується і ряд переваг, а саме через спеціальні режими інвестування залучається значна частка іноземного капіталу в

економіку країни, що в майбутньому може привести до наповнення бюджету значними обсягами податкових надходжень і, як наслідок, покращити соціально-економічний стан держави в цілому й окремих її регіонів. У перспективі розвиток спільного підприємництва у СЕЗ і ТПР сприяє подоланню певної замкнутості та ізолюваності економіки України від світового господарства і включення її в систему міжнародного поділу праці.

1.3. Чинні підходи до формування фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності

Сучасні тенденції розвитку світової економічної системи обумовлюють принципово новий характер міжнародних економічних відносин. В умовах прискорення процесів глобалізації національна економіка будь-якої країни не може розвиватись ізолювано. За таких умов змінюється і значення спеціальних режимів інвестиційної діяльності – СЕЗ та ТПР. Якщо раніше вони розглядалися в Україні виключно з точки зору залучення іноземних інвестицій та розвитку окремих регіонів, то сьогодні процеси масштабного використання іноземного капіталу на територіях зі спеціальним режимом інвестування й прискорення за рахунок цього розвитку регіонів і країни в цілому стають невід’ємним від успішності включення національної економіки до світового економічного простору та подолання кризових явищ в економіці нашої держави.

В умовах світової економічної кризи механізм інвестування СЕЗ і ТПР виступає ефективним важелем залучення іноземних інвестицій, що зумовлює необхідність детального аналізу фінансового механізму реалізації цих спеціальних режимів інвестиційної діяльності.

Сучасний етап управління розвитком економіки України забезпечується шляхом поєднання ринкового саморегулювання та системи державного регламентування ринкових відносин. Ринок самостійно регулює розвиток суб’єктів господарювання й виробництво товарів і сфери послуг на основі

взаємодії елементів ринкового механізму: попиту, пропозиції та ціни. Система державного регламентування доповнює ринкове саморегулювання, спрямовуючи його на досягнення цілей і завдань, визначених економічною політикою уряду.

Державне регулювання економічною сферою пов'язане із застосуванням господарського механізму. Його сутність економісти трактують неоднозначно. На думку українських економістів В. Федосова, М. Буряка, Д. Бутакова та інших, складові господарського механізму включають чотири елементи: фінансовий механізм, індикативне планування, ціни та правознавство [155, с. 67]. При цьому провідна роль у господарському механізмі належить фінансовому механізму.

Термін „механізм” у наукових економічних працях дістав особливий розвиток у постсоціалістичних країнах у другій половині 60-х рр., коли науковці наперебій заговорили про „господарський механізм економічної системи”, прагнучи наголосити на конкретній рушійній силі системи, що функціонує. Тоді це вважалося відносно новим відкриттям вітчизняної філософії та політекономії, історичного матеріалізму. Незважаючи на відносно недавню появу цього терміна, в економіці він набув різноманітної змістовності. Так, Л. І. Абалкін наступним чином визначив у ті часи зміст вищезгаданого терміна: „господарський механізм володіє досить складною структурою. Серед найважливіших його структурних ланок можна виділити форми організації суспільного виробництва (поділ праці, спеціалізація виробництва, його розміщення та інші, з допомогою вдосконалення яких суспільство впливає на розвиток продуктивних сил і забезпечує підвищення ефективності їх використання); форми господарських зв'язків, завдяки яким здійснюється своєрідний „обмін речовин” в економіці, у тому числі оборот засобів виробництва, фінансово-кредитні відносини та ін.; структуру форми і методи планування й господарського управління, у складі яких одночасно з економічними можуть бути виділені також правові та соціально-психологічні форми й методи; сукупність економічних важелів і стимулів впливу на

виробництво й на учасників господарської діяльності, з допомогою яких забезпечується узгодження та стимулювання господарської діяльності” [2, с. 361].

У свою чергу Е. Б. Алаєв акцентує увагу на тому, що „таке визначення – типовий приклад ідеоцентризму коли нове недостатньо чітко сформульоване поняття чи ідея «підминають» під себе інші поняття” [3, с. 209].

Разом із тим сучасні економічні дослідження рясніють такими поняттями, як „фінансовий механізм”, „механізм управління”, „господарський механізм”, „механізм соціально-економічного розвитку” тощо. Причому в одних випадках під одним і тим самим терміном розуміють сукупність станів системи. Наприклад, „фінансовий механізм” – сукупність станів фінансової системи; „механізм соціально-економічного розвитку” – сукупність соціально-економічних станів господарської системи. В інших випадках механізм розглядається як головний рушій розвитку (головний елемент структури системи, особливості його взаємодії з іншими елементами тощо) [84, с. 28].

Існують і дещо відмінні від попередніх погляди на зміст поняття „механізм”. Зокрема В. Н. Черковець зазначає, що „господарський механізм являє собою систему взаємопов’язаних і взаємообумовлених форм та методів планового управління суспільним виробництвом і його структурними елементами, складовими частинами, вважаючи, що з однієї сторони вони виступають як специфічні об’єктивні форми прояву виробничих відносин (народногосподарське планування, суспільні нормативи, стандарти, ціна, прибуток, кредит і т. д.), а з іншої – ці форми використовуються на практиці як методи господарювання” [166, с. 187].

Таким чином, в економічній літературі поняття „фінансовий (фінансово-кредитний) механізм” використовується досить широко. Але єдиної думки щодо його визначення не існує.

Серед розмаїття визначень і підходів учених та практиків найбільшої уваги заслуговують такі два підходи до трактування сутності фінансового механізму.

Перший підхід полягає в тому, що під фінансовим механізмом розуміють функціонування самих фінансів. Матеріальним відображенням фінансових відносин є грошові потоки. Організація цих потоків, порядок їх здійснення відбувається за певними правилами, певними напрямками, що й характеризує фінансову „техніку”. На підставі цього підходу й виходить розуміння фінансового механізму як організаційного відображення фінансових відносин.

Другий підхід до розгляду поняття „фінансовий механізм” полягає в тому, що його розуміють як сукупність методів і форм, інструментів, прийомів та важелів впливу на стан і розвиток підприємства. Цей підхід відображає зовнішню дію функціонування фінансів підприємств, характеризує фінанси як вирішальний фактор впливу апарату управління на економічний стан підприємства. З огляду на такий аспект сутності фінансового механізму необхідно чітко визначити його складові та структуру.

Незважаючи на існування двох основних підходів до суті фінансового механізму, в науковій літературі до цього часу чіткого визначення поняття „фінансовий механізм” не існує. Так, у монографічній, навчальній і навчально-методичній літературі визначення фінансового механізму значною мірою визначається як сукупність його елементів, що не можна вважати достатньо економічно обґрунтованим [84, с. 30].

Зокрема, колективом авторів за ред. Г. Г. Кірейцева відзначено: „Фінансовий механізм – це сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-економічний розвиток підприємства. Складовими частинами фінансового механізму є фінансове забезпечення, фінансове регулювання та система фінансових індикаторів і фінансових інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив” [164, с. 19].

Підходи до трактування сутності фінансового механізму різними вченими наведено в додатку Ж.

У наведених визначеннях фінансовий механізм розглядається як сукупність його елементів (фінансових методів, форм, інструментів, економіко-організаційних та правових форм і методів тощо). Ми далекі від думки, що

автори наведених визначень фінансового механізму під терміном „сукупність” розуміють механічне складання його елементів. Проте в такому трактуванні проглядається певною мірою відхід від визначення, яке дав економіст В. К. Сенчагов ще в 1979 р. щодо фінансово-кредитного механізму: „Фінансово-кредитний механізм являє собою взаємопов’язану систему методів фінансово-кредитного планування, фінансово-кредитних важелів і форм організації управління фінансами і кредитом” [140, с. 5]. Розроблена В. К. Сенчаговим схема фінансово-кредитного механізму включає три підсистеми (фінансово-кредитне планування, фінансово-кредитні важелі та організаційна структура й правовий режим фінансово-кредитної системи), сім блоків (плани та баланси, показники, норми й нормативи, нормативи утворення та розподілу фінансових ресурсів і позичкового фонду, фонди фінансового забезпечення відтворення й стимулювання економічного росту, органи управління, основні нормативні акти, які регулюють фінансові відносини) і понад 80 елементів (зведений фінансовий план держави, державний бюджет, кредитний план, баланс грошових доходів і витрат населення, валютний план та інші). Головними її недоліками можна вважати відсутність взаємодії підсистем та блоків і розмежування сфери функціонування та цілеспрямованої дії елементів механізму.

Відзначаючи неповноту дефініцій фінансового механізму, О. М. Ковалюк пропонує таке його визначення: „... Фінансовий механізм – це система фінансових форм, методів, важелів та інструментів, які використовують у фінансовій діяльності держави і підприємств за відповідного нормативного, правового та інформаційного їхнього забезпечення, а також за відповідної фінансової політики на мікро- і макрорівні” [77, с. 54].

У наведеному визначенні фінансового механізму О. М. Ковалюка окреслено фінансові методи та фінансові важелі, показано їх нормативне, правове й інформаційне забезпечення. Водночас у ньому не виділяються відносини між структурними елементами системи. І, крім цього, не відображається мета функціонування фінансів як на макроекономічному рівні,

що має переважно фіскальне спрямування, так і на мікроекономічному рівні, що спрямовує свою дію на забезпечення фінансовими ресурсами господарської діяльності, передбаченої фінансовою політикою суб'єктів господарювання.

У дослідженнях провідних зарубіжних учених фінансовий механізм не виділяють як відокремлений об'єкт вивчення, але всебічно та ґрунтовно досліджують фінансові методи впливу на підприємство, державу й суспільство.

В економічній літературі країн СНД превалює перший підхід до визначення фінансового механізму як способу організації фінансових відносин (Л. А. Дробозіна, В. М. Родіонова) [158; 162], який складається з елементів та інструментів впливу.

Слід зазначити, що С. В. Львовчкін пропонує замість терміна „фінансово-кредитний механізм” використовувати „фінансовий механізм”, тому що кредит визначається як складова частина фінансів, кредитна система – як частина фінансового ринку, який належить до фінансової системи, а дії фінансів і кредиту мають єдиний механізм впливу [92, с. 26].

Узагальнюючи думки вчених, можна сформулювати таке визначення фінансового механізму – це комплекс спеціально розроблених і законодавчо закріплених у державі форм та методів створення й використання фінансових ресурсів для забезпечення економічного розвитку та соціальних потреб населення.

За своєю сутністю фінансовий механізм – це методичні, організаційні й правові положення та заходи, які визначають функціонування фінансів у економіці держави, їхнє практичне використання для досягнення визначених відповідними програмами цілей та завдань [64, с. 34].

Таким чином, фінансовий механізм у цілому – це принципова схема практичного використання фінансів у економіці держави, їх впливу на відповідні процеси формування, розподілу й використання створеного ВВП у суспільстві. Реалізація фінансового механізму відбувається на рівні держави, регіону, підприємницької структури, фінансового інституту чи групи громадян.

На нашу думку, основне завдання фінансового механізму полягає в забезпеченні поєднання та взаємоузгодження інтересів держави, суб'єктів господарювання та домогосподарств із метою ефективного розподілу створеного в суспільстві ВВП на частини, одна з яких спрямовується до державного бюджету, а друга залишається в безпосередніх виробників. Саме таким шляхом держава стимулює або стримує виробництво окремих видів продукції та їх реалізацію, відповідно впливаючи на обсяг виробництва ВВП.

Матеріальну основу фінансів складають фінансові ресурси, основним джерелом поповнення яких є обсяг реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у грошовому виразі, який визначається за діючими цінами. Узагальнено, що ціни на продукцію (товари, роботи, послуги) включають три елементи: собівартість реалізованої продукції й невиробничі операційні витрати, податки та відрахування до позабюджетних фондів, чистий прибуток.

Для фінансового механізму на макроекономічному рівні важливими є такі складові ціни, як податки та відрахування до державних цільових фондів. Дія фінансового механізму на мікроекономічному рівні спрямовується на такі елементи ціни, як собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), невиробничі операційні витрати й чистий прибуток.

Якщо на макроекономічному рівні функціонування фінансового механізму відбувається під безпосереднім впливом фінансової політики держави, то на мікроекономічному рівні він відображає економічну діяльність апарату управління суб'єктів господарювання.

Таким чином, визначення поняття фінансового механізму повинно враховувати такі його особливості:

- як система взаємозв'язку та взаємодії його елементів;
- функціонування елементів фінансового механізму (здійснюється в межах нормативно-правової регламентації);
- мета спрямування дієвості фінансового механізму – соціально-економічний розвиток суспільства.

Разом із тим, дієвість фінансового механізму визначається кількісними та якісними характеристиками. Кількісні характеристики, у свою чергу, зумовлюються обсягом фінансових ресурсів, які спрямовуються на досягнення мети, передбаченої фінансовою політикою. Саме кількісна характеристика фінансового механізму забезпечує його безпосередній вплив на виявлення джерел і обсяг мобілізації фінансових ресурсів та їх раціональне використання. У цьому полягає провідна роль характеристики фінансового механізму.

Формування необхідного обсягу фінансових ресурсів здебільшого виявляється недостатнім для досягнення мети, передбаченої фінансовою політикою. Для розв'язання конкретних завдань соціального й економічного розвитку суспільства важливим є визначення методів, способів, форм, каналів і умов формування та використання фінансових ресурсів. Іншими словами, важливим є визначення ціни, якою досягається отримання необхідного обсягу фінансових ресурсів. Це й визначає якісну характеристику фінансового механізму.

Дієвість фінансового механізму проявляється через взаємозв'язок і взаємодію його елементів. У додатках З, К, Л, М, Н відображено погляди авторів на складові частини фінансового механізму.

Проаналізувавши погляди різних учених, нами визначено, що організаційна будова фінансового механізму включає економічні елементи, що діють на трьох рівнях системи.

На першому (найвищому) рівні діють фінансові методи, які виступають як засоби впливу економічних відносин на суспільне виробництво. На макроекономічному рівні вони включають такі елементи, як стратегічне планування, ціноутворення, оподаткування, інвестування, фінансування, кредитування, страхування, стимулювання й фінансовий контроль.

На другому рівні функціонування фінансової системи забезпечують фінансові інструменти, які можна визначити як засоби, що застосовуються для виконання завдань, передбачених фінансовою політикою. Вони вказують на економічний зміст окремої сукупності фінансових відносин, таких, як бюджет,

перспективне, поточне й оперативне фінансове планування, податки та збори, застосування регульованих і фіксованих цін, фінансові ресурси, стимули, санкції, форми фінансового контролю тощо.

На третьому рівні безпосередній вплив на процес відтворення здійснюють фінансові важелі, що діють у межах фінансових інструментів. До них належать прямі й опосередковані заходи державного регулюючого впливу на процес формування ринкових цін, норма сплати податку на доходи фізичних осіб, ставка податку на додану вартість, норми амортизаційних відрахувань, норми штрафних санкцій, атестація, акредитація, ліцензування тощо.

Разом із тим цілеспрямований вплив фінансового механізму на процес відтворення забезпечується вертикальною й горизонтальною координацією його елементів. Вертикальна координація здійснюється за допомогою елементів вищого рівня (фінансові методи), рознесених по елементах нижчого рівня (фінансові інструменти), які безпосередньо конкретизують їх дієвість за певними елементам механізму (фінансові важелі). Горизонтальна координація, що забезпечується саморегулюючою налаштованістю кожного елемента на виконання лише властивого йому навантаження, узгоджує дії безпосередньо не пов'язаних між собою елементів фінансового механізму за вертикальним рівнем та елементів, що належать до різних вертикальних рівнів.

Таким чином, фінансовий механізм включає комплексну взаємодію фінансових методів, фінансових інструментів і фінансових важелів, за допомогою яких забезпечуються оптимальні параметри формування фінансових ресурсів та максимальна ефективність їх використання для забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства. Функціонування лише одного фінансового механізму не може забезпечити оптимального обсягу формування фінансових ресурсів та їх раціонального використання. Ефективність функціонування фінансового механізму може бути досягнута за узгодженої взаємодії всіх складових частин господарського механізму. Тому надзвичайно важливим є забезпечення узгодження заходів щодо вдосконалення

всіх складових господарського механізму, спрямованих на підвищення ефективності суспільного виробництва.

На основі узагальнення вищевикладеного слід відзначити, що запровадження й успішне функціонування спеціальних режимів інвестиційної діяльності неможливе без формування фінансового механізму. Тому сформуємо функціональний підхід до формування фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності, в якому виділимо фінансове планування, забезпечення, регулювання, стимулювання та контроль за реалізацією цих режимів.

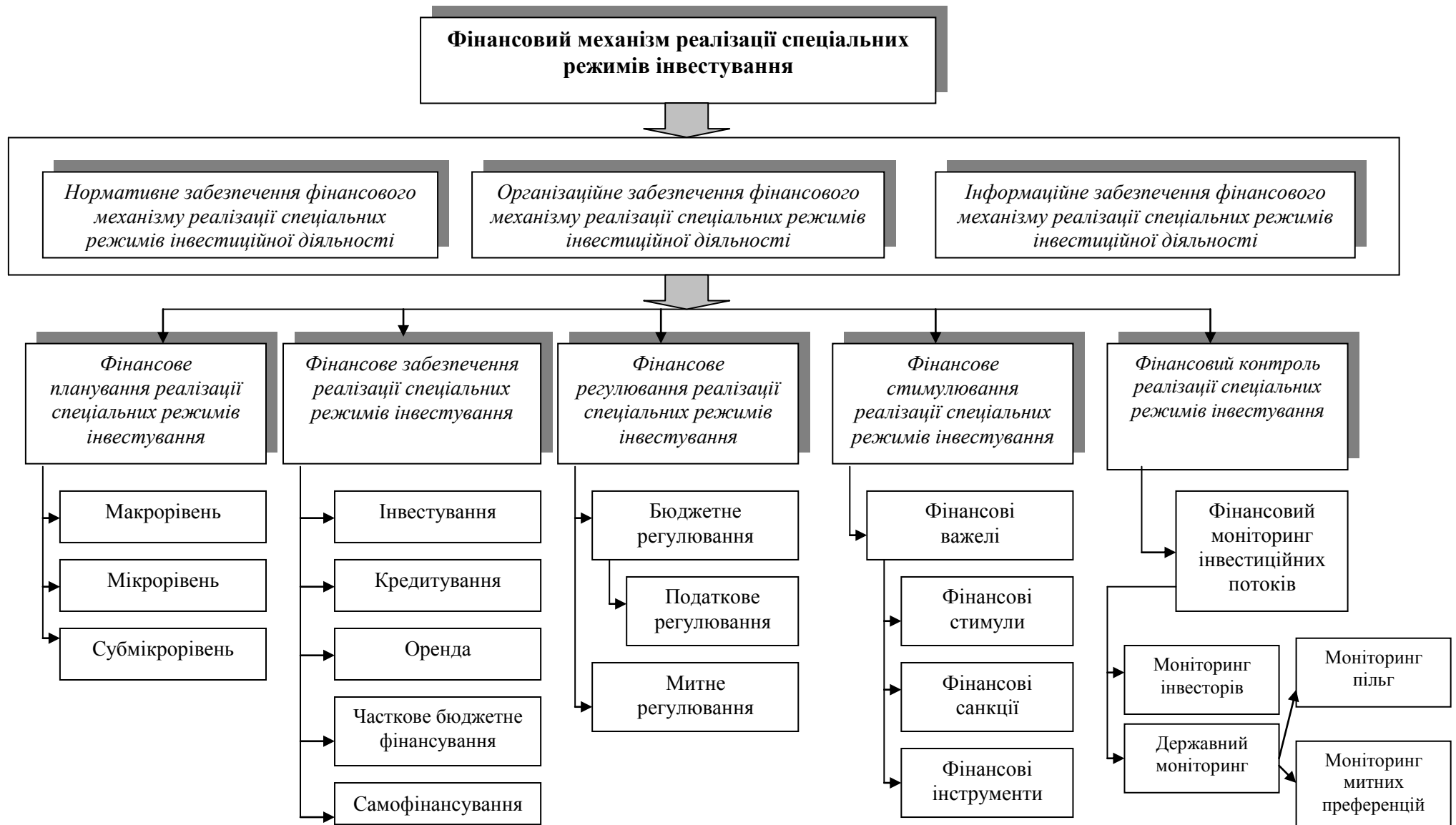
Таким чином, фінансовий механізм реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності визначимо як сукупність складових фінансового планування, забезпечення, регулювання, стимулювання та контролю за реалізацією наданого територіям статусу, що базується на відповідному нормативному, інформаційному та організаційному забезпеченню.

Структуру фінансового механізму спеціальних режимів інвестиційної діяльності можна представити таким чином (рис. 1.4).

Доцільно виділити такі основні напрями фінансового впливу на умови та процеси господарської діяльності в спеціальних режимах інвестиційної діяльності:

- 1) фінансове планування;
- 2) фінансове забезпечення;
- 3) фінансове регулювання;
- 4) фінансове стимулювання;
- 5) фінансовий контроль.

Призначення фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестування полягає у активізації залучення інвестиційних ресурсів (в т. ч. іноземних), оптимізації їх структури, підвищення ефективності інвестиційної діяльності для досягнення визначеної мети.

Рис. 1.4. Структура фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності*

* Складено автором.

Фінансове планування на територіях зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності відбувається на макро-, мікро- та субмікроекономічному рівнях.

На макрорівні суб'єктами фінансового планування виступають державні органи влади, які приймають рішення про запровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності з метою залучення інвестицій та економічного піднесення в державі. Реалізується воно через прийняття відповідних законодавчих актів щодо провадження діяльності в умовах спеціальних режимів інвестування.

На мікроекономічному рівні суб'єктами фінансового планування виступають органи місцевого самоврядування та рада з питань СЕЗ чи ТПР. Ці структури розробляють та забезпечують реалізацію стратегії та поточних програм розвитку тієї чи іншої СЕЗ і ТПР, розглядають і затверджують інвестиційні проекти у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

На субмікрорівні кожен суб'єкт господарювання для здійснення інвестиційної діяльності на СЕЗ чи ТПР повинен скласти і затвердити інвестиційний проект. Процедура розгляду та затвердження інвестиційних проектів законодавчо встановлена Порядком розгляду та затвердження інвестиційних проектів, що реалізуються у пріоритетних видах економічної діяльності на територіях пріоритетного розвитку чи спеціальних економічних зонах.

Нами визначено, що фінансове забезпечення функціонування спеціальних режимів інвестиційної діяльності здійснюється шляхом використання методів бюджетного фінансування, самофінансування, кредитування. Кожний із цих методів має свою особливість практичного застосування. Під час бюджетного фінансування враховують умови визначення обсягів фінансування, періодичність передачі коштів, норми первинних видів витрат тощо. У процесі кредитування визначають умови надання кредитів, гарантії й терміни їх повернення, окупність та ефективність кредитів. Під час самофінансування

проводять розрахунки доцільності й ефективності витрачання власних коштів, форми їх мобілізації тощо.

Світовий досвід показує, що за рахунок власних коштів фінансування СЕЗ і ТПР неможливе. Отож, фінансування проекту створення СЕЗ або ТПР може здійснюватися за рахунок іноземної позики, а також шляхом укладення угод із зарубіжними приватними інвесторами. У зарубіжній практиці широко використовується також метод податкових кредитів, що передбачає вільне розпорядження податковими платежами органами управління СЕЗ і ТПР на визначений термін [27, с. 144].

Проте фінансове забезпечення реалізації інвестиційних проектів суб'єктами СЕЗ і ТПР має й інші аспекти свого здійснення. Для того, щоб профінансувати відповідні інвестиційні проекти, необхідно відпрацювати й законодавчо встановити форми мобілізації ресурсів за допомогою податків, зборів та інших платежів. Це дуже важлива складова частина фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестування в цілому. Вона є самостійною ланкою господарського механізму та називається податковим механізмом.

Фінансове регулювання можна визначити як метод здійснення державою функцій управління економічними й соціальними процесами при використанні фінансів. Використовуючи фінанси, держава шляхом встановлення форм і методів мобілізації фінансових ресурсів та їх використання стимулює або локалізує ті чи інші явища й процеси. Так, надаючи капітал на розвиток економіки, держава стимулює розвиток таких виробництв, які в умовах ринку не можуть забезпечити свій розвиток за рахунок власних коштів. Аналогічно під час розробки методів мобілізації ресурсів шляхом диференціації ставок і пільг досягається прискорення або стримування окремих виробництв, робіт і послуг.

Основними елементами фінансового регулювання спеціальних режимів інвестиційної діяльності є:

- 1) бюджетне регулювання, що реалізується шляхом виділення коштів з бюджету на безоплатних та безповоротних засадах через дотації, субвенції, субсидії;
- 2) митне регулювання, яке передбачає встановлення системи митних зборів і платежів для суб'єктів СЕЗ чи ТПР;
- 3) податкове регулювання, до якого належить вилучення частини доходів підприємств–суб'єктів СЕЗ і ТПР, а також працівників до бюджету та державних цільових фондів.

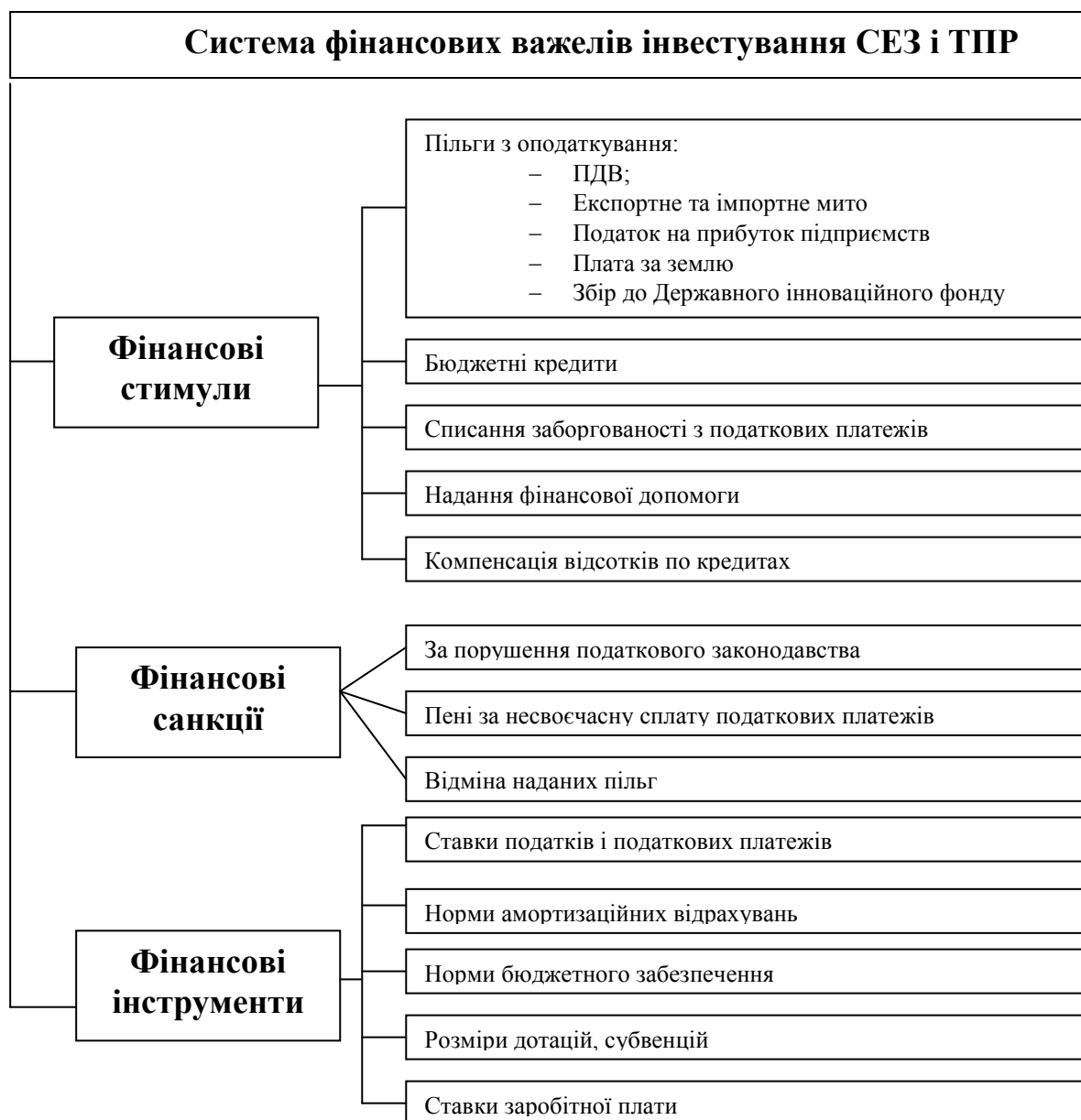
Для зацікавлення інвесторів та вже діючих підприємств-суб'єктів СЕЗ і ТПР вкладати кошти й досягати кращих результатів використовують фінансове стимулювання, що реалізується за допомогою системи фінансових важелів.

Систему фінансових важелів інвестування СЕЗ та ТПР представимо на рис. 1.5.

Щоб залучити необхідні кошти у СЕЗ чи ТПР, необхідно створити такі умови, які б зацікавили потенційних інвесторів вкладати кошти в ту чи іншу пріоритетну галузь або вид діяльності. Конкретними формами прояву таких стимулів для інвесторів є фінансові, у тому числі податкові пільги.

Так, до суб'єктів підприємницької діяльності під час реалізації ними інвестиційних проектів застосовується спеціальний правовий режим підприємницької діяльності та надаються пільги щодо сплати ввізного мита, податку на додану вартість та податку на прибуток підприємств.

Пільгове оподаткування передбачає звільнення від сплати податку на додану вартість на період реалізації затверджених інвестиційних проектів, але не більше ніж на п'ять років: операцій з ввезення (пересилання) на митну територію України – на територію зі спеціальним режимом інвестування – суб'єктами підприємницької діяльності для потреб власного виробництва, пов'язаного з реалізацією цих інвестиційних проектів, устаткування, обладнання та комплектуючих до них. Ця пільга не застосовується під час ввезення на митну територію України підакцизних товарів. У разі нецільового використання зазначених устаткування, обладнання та комплектуючих до них,

Рис. 1.5. Система фінансових важелів інвестування СЕЗ і ТПР*

* Систематизовано та складено автором

податок на додану вартість справляється, виходячи із їх договірної (контрактної) вартості, але не нижче за митну вартість, перераховану в гривні за валютним (обмінним) курсом, установленим Національним банком України на день оформлення ввізної вантажної митної декларації, з урахуванням пені, нарахованої на таку суму податку, виходячи зі 120 відсотків облікової ставки НБУ, що діяла на день збільшення податкового зобов'язання, за період від дати

ввезення таких товарів на митну територію України до дати збільшення податкового зобов'язання.

Перелік та обсяги ввезення на митну територію України зазначених видів сировини, матеріалів, устаткування, обладнання та комплектуючих до них є невід'ємною частиною інвестиційного проекту. Під термінами „устаткування”, „обладнання” слід розуміти машини (крім транспортних засобів), механізми, прилади, пристрої, призначені для використання в технологічному процесі, що здійснюється під час реалізації інвестиційного проекту. Під терміном „комплектуючі до устаткування, обладнання” слід розуміти частини, виготовлені згідно із самостійним комплектом документів і призначені для застосування в складі цього устаткування, обладнання.

Разом із тим звільняється на три роки від оподаткування прибуток (у частині, одержаній від освоєння інвестицій) новоствореного, перепрофільованого, реструктуризованого, реконструйованого підприємства, що реалізує на території пріоритетного розвитку затверджений інвестиційний проект вартістю, еквівалентною не менше ніж 250 тис. дол. США. Прибуток таких підприємств, одержаний від реалізації інвестиційного проекту з четвертого по шостий рік включно, оподатковується за ставкою у розмірі 50 % діючої ставки оподаткування. Ця норма застосовується з моменту одержання зазначеними підприємствами першого прибутку. У разі, коли протягом звітного (податкового) періоду відбувається часткове або повне відчуження інвестиції, суб'єкт підприємницької діяльності, який одержав інвестицію, зобов'язаний сплатити в повному обсязі податок з прибутку, одержаного в такому звітному періоді. Пільги щодо сплати податку на прибуток не поширюються на частину прибутку, одержану суб'єктом підприємницької діяльності від освоєння інвестицій, що були здійснені за рахунок коштів бюджетів усіх рівнів, у тому числі за рахунок Державного інноваційного фонду.

Питання митного регулювання в діяльності СЕЗ і ТПР є прерогативою держави. Вона встановлює пільговий режим митного оподаткування й податків на зовнішньоекономічні зв'язки підприємств-суб'єктів СЕЗ і ТПР, здійснює

митний контроль на кордонах зі спеціальними режимами інвестування (внутрішній та зовнішній).

Так, звільнялися від сплати ввізного мита на період реалізації затверджених інвестиційних проектів, але не більше ніж на п'ять років, суб'єкти підприємницької діяльності, які ввозили на митну територію України – на територію зі спеціальним режимом інвестування – для потреб власного виробництва, пов'язаного з реалізацією цих інвестиційних проектів, матеріали й сировину, перелік та обсяги ввезення яких визначалися в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Ця пільга не застосовувалася під час ввезення на митну територію України підакцизних товарів. У разі нецільового використання зазначених матеріалів, сировини, устаткування, обладнання та комплектуючих до них платник податку був зобов'язаний сплатити ввізне мито у встановленому законом порядку. У разі ввезення на територію СЕЗ чи ТПР транспортних засобів для реалізації інвестиційного проекту ці засоби не вважались устаткуванням й обладнанням і до такої операції не застосовувалися пільги щодо ПДВ та ввізного мита.

Однак набагато ефективнішим стимулом, ніж звільнення від сплати податків, може бути кредитування за зниженими процентними ставками, оскільки підприємства-суб'єкти СЕЗ і ТПР можуть фінансувати значну частину свого основного капіталу за допомогою позик.

Використовуються також інші стимули, які значно відрізняються в різних СЕЗ і ТПР. До них відносять капітальні субсидії, за допомогою яких приймаюча країна так чи інакше покриває частину вартості основного капіталу для здійснення проекту або вартості підготовки робочої сили. Субсидії можуть також набувати форму проценту асигнувань на орендну плату, спеціальних послуг із маркетингу, розробки виробів тощо.

Одночасно, слід зазначити, що у виробленні політичної лінії щодо стимулів необхідно враховувати такі аспекти:

- стимули доцільно планувати таким чином, щоб приваблювати підприємства обробної промисловості;

- якщо прийнято рішення про застосування стимулів, то вони повинні мати такі ознаки: бути простими та недвозначними; конкретними й незмінними для кожного підприємства. Більше того, потреба у них найвища в початкові роки, коли перешкоди значні, а віра у СЕЗ чи ТПР ще слабка;
- державні стимули не повинні шкодити чистій прибутковості операцій у довгостроковому плані. Стимули слід розглядати лише як додаткові заходи, які заохочують спрямування інвестиційних ресурсів.

При затвердженні інвестиційних проектів, під час їх реалізації, а також по її закінченню проводить фінансовий контроль реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності, спрямований на перевірку правильності витрачання бюджетних коштів, виконання умов реалізації інвестиційних проектів та використання на цій основі пільг з оподаткування, виконання зобов'язань перед бюджетом, державними цільовими фондами, працівниками.

Фінансовий контроль реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності проводить у формі фінансового моніторингу інвестиційних потоків на двох рівнях:

- 1) державний моніторинг, що проводять Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, органи податкової, митної та контроль-ревізійної служб, територіальні управління економіки;
- 2) моніторинг інвесторів, що проводиться безпосередньо органами управління суб'єктом господарювання, що реалізовує інвестиційний проект.

В свою чергу державний моніторинг проводить за двома напрямками:

- перший передбачає моніторинг наданих пільг з метою недопущення невиконання умов затверджених інвестиційних проектів;
- другий – моніторинг митних преференцій, що проводиться з метою уникнення зловживань при перетині митного кордону України суб'єктами, що реалізують інвестиційні проекти затверджені відповідними органом господарського розвитку СЕЗ чи ТПР.

В Україні порядок, умови, механізм функціонування й процедура здійснення інвестицій у СЕЗ і ТПР забезпечується такими нормативно-правовими документами (рис. 1.6). Основними з них є:

- Постанова КМУ „Про заходи щодо створення та функціонування С(В)ЕЗ та територій зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності”;
- Закон України „Про Державний бюджет України...” (на відповідний бюджетний рік).

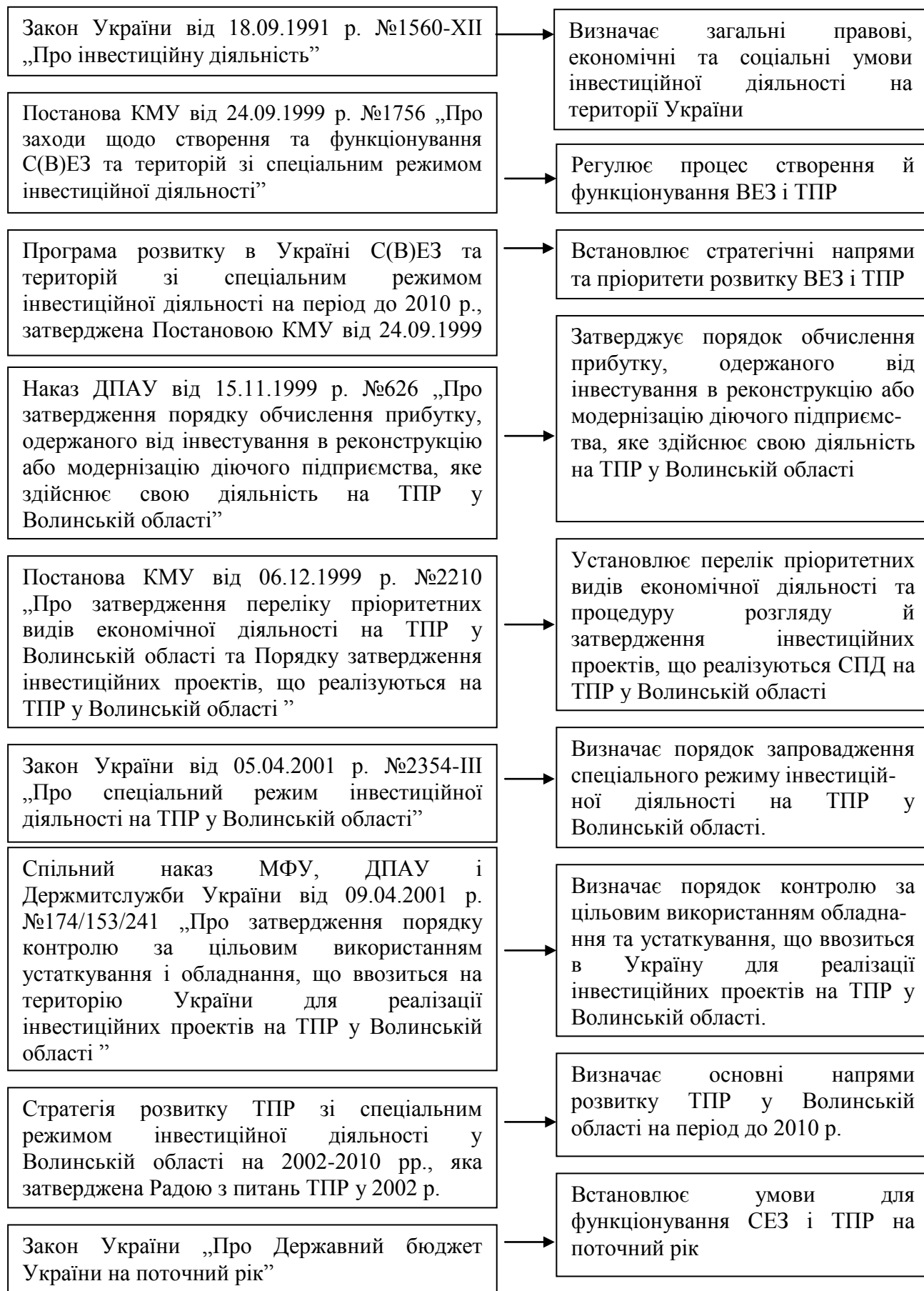
Інформаційне забезпечення фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності включає зовнішні (показники макроекономічного розвитку держави, регіону, галузі, де створена СЕЗ чи ТПР) та внутрішні джерела інформації (форми фінансової звітності підприємства, що дають змогу інвестору проаналізувати фінансовий стан об’єкта інвестування).

Організаційне забезпечення фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності полягає у створенні відповідної системи фінансових органів та інституцій, визначенні їх функцій та повноважень.

Так, відповідно до Закону України від 05.04.2001р №2354-III ”Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території пріоритетного розвитку у Волинській області” органами управління територією пріоритетного розвитку є міська рада та її виконавчий комітет, а також Рада з питань території пріоритетного розвитку.

Міська рада як орган господарського розвитку здійснює адміністративне управління ТПР. До сфери повноважень міської ради та її виконавчого комітету також належать:

- внесення пропозицій про зміни в статусі території пріоритетного розвитку у порядку, встановленому законодавством України;
- забезпечення необхідних умов функціонування державних органів, розташованих на території пріоритетного розвитку;
- укладення договору (контракту) з суб’єктом підприємницької діяльності щодо умов реалізації інвестиційного проекту в порядку, встановленому міською радою;

Рис. 1.6. Нормативне забезпечення фінансового механізму реалізації СЕЗ і ТПР *

* Систематизовано та складено автором.

- регулювання залучення до роботи на території пріоритетного розвитку іноземних працівників.

Спеціально уповноваженим органом управління спеціальним режимом інвестиційної діяльності є Рада з питань території пріоритетного розвитку. Рада є юридичною особою та забезпечує загальні умови функціонування ТПР. До виключної компетенції цього органу в межах функціонування ТПР належать:

- розроблення та забезпечення реалізації стратегії та поточних програм розвитку ТПР;
- розгляд і затвердження інвестиційних проектів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
- видача свідоцтв про затвердження інвестиційних проектів;
- здійснення в межах своїх повноважень згідно з Законом відповідного контролю за реалізацією інвестиційних проектів суб'єктами підприємницької діяльності на території пріоритетного розвитку;
- підготовка відповідних пропозицій щодо встановлення ставок орендної плати, плати за комунальні послуги, тарифів та інших платежів;
- організація підготовки та перепідготовки кадрів;
- прийняття у межах своєї компетенції рішень, обов'язкових до виконання на території пріоритетного розвитку при реалізації інвестиційних проектів;
- розгляд у досудовому порядку спорів, що виникають між органами місцевого самоврядування та суб'єктами підприємницької діяльності при реалізації інвестиційних проектів;
- надання Міністерству фінансів України та Міністерству економіки України інформації щодо наслідків запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності.

Для здійснення інвестиційної діяльності на ТПР кожен суб'єкт підприємницької діяльності повинен скласти і затвердити інвестиційний проект. Процедура розгляду та затвердження інвестиційних проектів законодавчо встановлена Порядком розгляду та затвердження інвестиційних

проектів, що реалізуються у пріоритетних видах економічної діяльності на території пріоритетного розвитку у Волинській області, і визначення переліку та обсягів матеріалів і сировини, що ввозяться для потреб власного виробництва, пов'язаного з реалізацією інвестиційних проектів.

Згідно цього порядку суб'єкт підприємницької діяльності, який має намір реалізувати інвестиційний проект, або уповноважена ним у встановленому порядку особа подає до Ради з питань ТПП такі документи:

- заяву про розгляд інвестиційного проекту;
- інвестиційний проект (у трьох примірниках) кошторисною вартістю не менш як 250 тис. доларів США, який виконано відповідно до затверджених Радою вимог, підписано заявником, прошито і пронумеровано. У разі, коли для реалізації інвестиційного проекту заявник передбачає ввезення матеріалів, сировини, устаткування, обладнання та комплектуючих виробів до них, проект повинен містити їх перелік із зазначенням обсягів, кодів (згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності) та обґрунтуванням;
- засвідчені у встановленому порядку копії свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності та засновницьких документів юридичної особи;
- у разі, коли заявником є юридична особа – нерезидент України, - документи (витяг з торговельного, банківського або судового реєстру тощо), які свідчать про реєстрацію цього заявника у країні її місцезнаходження. Ці документи повинні бути засвідчені відповідно до законодавства країни, що їх видала, перекладені українською мовою та легалізовані у консульській установі України, якщо міжнародними договорами, в яких бере участь Україна, не передбачено інше. Зазначені документи можуть бути засвідчені в посольстві відповідної держави в Україні та легалізовані в Міністерстві Закордонних Справ;
- висновки щодо інвестиційного проекту, підготовлені відповідними органами, на які покладено здійснення контролю за безпекою виробництва

та праці, екологічною безпекою, іншими органами та організаціями відповідно до їх компетенції та за переліком, установленим Радою з питань ТПР;

- довідку, видану органом державної податкової служби за місцезнаходженням заявника, про стан розрахунків зі сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) – для юридичних осіб, зареєстрованих в Україні.

Після перевірки цих документів Рада з питань ТПР реєструє їх надходження у спеціальному журналі, присвоює реєстраційний номер і видає заявникові письмове підтвердження їх одержання. Форма спеціального журналу встановлюється Радою. Копії зареєстрованих документів заявника Рада у триденний термін з дня їх реєстрації надсилає виконавчому комітету міської ради для підготовки, виходячи з програм соціально-економічного розвитку міста, висновків про доцільність реалізації інвестиційного проекту, а також облдержадміністрації – для підготовки висновків щодо обґрунтованості переліку та обсягів матеріалів, сировини, устаткування, обладнання та комплектуючих виробів до них.

Оскільки реалізація всіх інвестиційних проектів передбачає надання пільг в оподаткуванні, то перед розглядом та затвердженням цих проектів органом господарського розвитку (Радою з питань ТПР) їх обов'язково повинні розглядати органи податкової служби. За результатами детального розгляду інвестиційного проекту готується податковий висновок, який направляється Раді з питань ТПР. Зазначений висновок ґрунтується на податковій звітності діючих підприємств і детальному інвестиційному проекті та містить такі узагальнення:

- 1) наскільки проект забезпечує досягнення основної мети створення ТПР;
- 2) відповідає чи ні заявлений в інвестиційному проекті вид економічної діяльності пріоритетним видам, затвердженим для цієї ТПР;
- 3) вид інвестиції та її класифікація, обсяг інвестицій, хто виступає інвестором; якщо інвестиція здійснюється у вигляді товарного або фінансового кредиту, то порядок і строки повернення такого кредиту з

урахуванням можливого відчуження інвестиції та втрати права на пільгу щодо податку на прибуток;

- 4) створюється для реалізації цього проекту нове підприємство чи цей проект буде реалізовуватись на діючому підприємстві;
- 5) очікуваний період отримання першого прибутку;
- 6) які пільги надаватимуться в період реалізації цього проекту за видами податків та їх сума;
- 7) якими податковими надходженнями перекриватимуться втрати від надання пільг;
- 8) якщо проект реалізується на діючому підприємстві, чи має воно заборгованість з платежів до бюджету;
- 9) загальний висновок – чи може бути ухвалено розглянутий інвестиційний проект з точки зору економічної доцільності та збільшення податкових надходжень у майбутньому.

При розгляді інвестиційних проектів значна увага акцентується на те, чи входить територія населеного пункту, на якій знаходиться підприємство, що має намір реалізувати свій інвестиційний проект, до ТПР, встановленої законом про створення відповідної ТПР; чи відповідають цілі інвестиційного проекту програмі розвитку ТПР. Особливу увагу приділяють соціальним аспектам кожного інвестиційного проекту, скороченню безробіття і сприянню зайнятості населення за рахунок створення нових робочих місць, зростанню обсягів виробництва.

Наступним етапом експертизи інвестиційного проекту є аналіз передбачуваної інвестиції, а саме чи відповідає форма інвестиції тій, що передбачена в Законі України по даній ТПР. Згідно із Законом України від 18.09.1991 р. №1560–ХІІ “Про інвестиційну діяльність” інвестиції можуть надходити у формі грошових коштів, матеріальних цінностей і нематеріальних активів.

Слід зазначити, що згідно з вище зазначеним Законом цінні папери відокремлено від визначення “матеріальні цінності”. Отже, у разі залучення

підприємством інвестиції у формі цінних паперів воно може скористатися пільгами при оподаткуванні.

Наступним етапом експертизи є аналіз потреби підприємства у виробничих площах. Якщо підприємство новостворене, в бізнес-плані повинно бути передбачено або будівництво, або оренда, або придбання виробничих площ. Відповідно, аналізуються джерела фінансування будівництва або придбання цих площ. У разі оренди основних засобів з'ясовуються умови і вигляд оренди: фінансовий або оперативний лізинг, на який термін укладено договір, сума орендної плати (яка в розрахунку прибутку, що підлягає пільгуванню, повинна бути віднесена до валових витрат при оперативному лізингу).

У разі фінансового лізингу підприємство повинно нараховувати амортизацію на основні фонди, що орендуються, і відображати в розрахунку прибутку, що підлягає пільгуванню.

Одночасно з податковою експертизою копію заяви про розгляд інвестиційного проекту та копію інвестиційного проекту Рада з питань ТІР надсилає у триденний термін з дня їх реєстрації Міністерству економіки для проведення за участю Міністерства фінансів, Міністерства промислової політики, Міністерства агрополітики експертизи інвестиційного проекту з метою запобігання негативним наслідкам його реалізації, зокрема щодо виконання державних програм економічного, науково-технічного та соціального розвитку, обсягів надходжень до бюджетів, а також з метою визначення джерел покриття можливих втрат. Відповідні експертні висновки надсилаються Раді з питань ТІР у місячний термін.

Рада з питань ТІР розглядає зареєстровані документи заявника разом з експертними висновками і приймає рішення про затвердження або відмову у затвердженні інвестиційного проекту в термін, який не може перевищувати 45 днів з дня подання документів заявником.

У разі затвердження інвестиційного проекту заявникові видається свідоцтво про затвердження інвестиційного проекту разом з одним примірником інвестиційного проекту, на титульному аркуші якого

проставляються дата та номер цього рішення, скріплені підписом голови Ради та печаткою. Один примірник інвестиційного проекту зберігається у Раді з питань ТПР.

Якщо для реалізації інвестиційного проекту передбачається ввезення на митну територію України матеріалів, сировини, устаткування, обладнання та комплектуючих виробів до них, один примірник інвестиційного проекту з відповідним переліком матеріалів, сировини, устаткування, обладнання та комплектуючих виробів до них надсилається Радою відповідному митному органу.

Рада з питань ТПР у дводенний термін після прийняття рішення про затвердження інвестиційного проекту інформує про це виконавчий комітет міської ради та Державну податкову адміністрацію в області.

Рада відмовляє заявникові у затвердженні інвестиційного проекту якщо:

- інвестиційний проект не відповідає пріоритетним видам економічної діяльності, що затвержені на території пріоритетного розвитку;
- одержано негативні висновки експертизи щодо інвестиційного проекту;
- у поданих заявником документах виявлено недостовірні відомості;
- суб'єкт підприємницької діяльності має заборгованість із сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Рішення про відмову у затвердженні інвестиційного проекту з обґрунтуванням причин відмови надсилається заявникові у дводенний термін після прийняття цього рішення.

Заявник, якому відмовлено у затвердженні інвестиційного проекту, може повторно подати його на розгляд Ради, усунувши недоліки, що спричинили відмову у затвердженні цього проекту. Зміни до затвердженого інвестиційного проекту вносяться у порядку, встановленому для його затвердження.

Про хід реалізації інвестиційного проекту суб'єкт підприємницької діяльності звітує перед Радою з питань ТПР за відповідною формою та в строки, встановлені нею.

Рада до другого числа місяця, що настає за звітним кварталом, подає облдержадміністрації інформацію про стан реалізації суб'єктами підприємницької діяльності інвестиційних проєктів, а та в свою чергу, подає до п'ятого числа місяця, що настає за звітним кварталом, відповідну інформацію Міністерству економіки та Державній податковій адміністрації України.

Доцільно було б виділити механізм фінансового управління спеціальними режимами інвестиційної діяльності, як специфічну складову частину фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестування, за допомогою якого визначаються умови діяльності на тій чи іншій СЕЗ і ТПР. Структура механізму фінансового управління спеціальними режимами інвестиційної діяльності наведена в додатку П.

Визначено, що механізм фінансового управління спеціальними режимами інвестиційної діяльності – це сукупність форм і методів розробки, відбору, прийняття й реалізації управлінських фінансових рішень стосовно ефективного управління фінансовими ресурсами СЕЗ і ТПР. Він формується й діє на трьох рівнях: макrorівні, що включає цілеспрямовані дії органів центральної державної влади в процесі регулювання інвестиційної діяльності у СЕЗ і ТПР; мезорівні, що представляє політику залучення інвестицій регіональною владою, та на мікрорівні, де відбувається безпосередня взаємодія інвестора й підприємства-суб'єкта СЕЗ чи ТПР.

До фінансових інструментів механізму фінансового управління спеціальними режимами інвестиційної діяльності належать фінансові ресурси та кредитні інструменти, за допомогою яких відбувається збільшення активів підприємств-суб'єктів СЕЗ і ТПР.

Разом із тим фінансовими методами в цьому механізмі можуть виступати самофінансування, кредитування, лізинг, факторинг, інвестування, оподаткування та оренда.

До фінансових важелів, відповідно, належать собівартість, ціна, дохід, прибуток, процентні ставки, фінансові санкції, ставки податків, відрахування у фонди, лізингові й факторингові платежі, інвестиційний дохід тощо.

Система забезпечення механізму адміністрування спеціальних режимів інвестиційної діяльності охоплює:

- інформаційне забезпечення, що включає зовнішні (показники макроекономічного розвитку держави, регіону, галузі, де створена СЕЗ чи ТПР) та внутрішні джерела інформації (форми фінансової звітності підприємства, що дають змогу інвестору проаналізувати фінансовий стан об'єкта інвестування);
- організаційне забезпечення, тобто фінансово-організаційна структура діяльності підприємства-суб'єкта СЕЗ чи ТПР;
- програмне забезпечення, тобто бази даних, що дають змогу оперативно отримати інформацію про об'єкт інвестування;
- фінансове забезпечення, яке передбачає вибір способу інвестування залежно від уже існуючих на підприємстві.

Таким чином, фінансовий механізм реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності включає систему методів, важелів, стимулів, які забезпечують діяльність суб'єктів господарювання у СЕЗ і ТПР. Лише за умов належного нормативно-правового забезпечення, ефективного стимулювання та використання відповідних санкцій за порушення порядку затвердження інвестиційних проектів суб'єктами підприємницької діяльності у СЕЗ і ТПР держава відповідним чином досягне через реалізацію механізму їх функціонування поставлених цілей та завдань, і, зокрема, економічного розвитку окремих галузей, прискореного розвитку відсталих та проблемних регіонів, підвищення рівня зайнятості населення держави тощо.

Висновки до розділу 1

На підставі проведеного дослідження теоретичних засад формування фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестування можна зробити такі висновки.

1. Під інвестиціями слід розуміти економічні ресурси, що відображають усі види майнових, фінансових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в

підприємницьку й інші види діяльності, у результаті якої досягаються прибуток (дохід) та соціальний ефект. Однією з форм інвестицій є реальні інвестиції, під якими розуміють економічні ресурси, що направляються на збільшення реального капіталу суспільства, тобто на розширення та модернізацію основних засобів.

2. Інвестиційна політика є певною системою методів, спрямованих на стабілізацію відтворювальних процесів у економіці, зростання на цій основі виробництва, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, галузей, окремих підприємств.

3. Поняття спеціального режиму інвестиційної діяльності – режим, який передбачає введення податкових, митних та інших пільг, передбачених законом, згідно з яким він запроваджується у СЕЗ і на ТПР для суб'єктів підприємницької діяльності, що реалізують інвестиційні проекти, схвалені Радою з питань СЕЗ та спеціального режиму інвестиційної діяльності на певній території. До спеціальних режимів інвестування в Україні належать вільні економічні зони й території пріоритетного розвитку.

4. Метою запровадження спеціального режиму інвестування є залучення інвестицій у пріоритетні види економічної діяльності для вирішення соціально-економічних проблем територій, економіка яких зазнала суттєвих втрат за структурних змін, насамперед вугільних регіонів, міст із високою питомою вагою підприємств військово-промислового комплексу, а також регіонів, населення яких найбільш постраждало від техногенних та екологічних катастроф.

5. У трактуванні сутності поняття „територія пріоритетного розвитку” можна виокремити три підходи до його визначення: згідно з чинним законодавством, з суспільно-психологічного рівня та з точки зору інвестора.

6. За своєю сутністю фінансовий механізм у цілому – це методичні, організаційні й правові положення та заходи, які визначають функціонування фінансів в національній економіці, їхнє практичне використання для досягнення визначених відповідними програмами цілей і завдань.

7. Фінансовий механізм реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності визначимо як сукупність складових фінансового планування, забезпечення, регулювання, стимулювання та контролю за реалізацією наданого територіям статусу, що базується на відповідному нормативному, інформаційному та організаційному забезпеченню. Його складовими частинами є фінансове планування, фінансове забезпечення, фінансове регулювання, фінансове стимулювання, фінансовий контроль, нормативне, організаційне та інформаційне забезпечення.

8. Механізм фінансового управління спеціальними режимами інвестиційної діяльності виокремлено як специфічну складову частину фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестування, за допомогою якого визначаються умови діяльності на тій чи іншій СЕЗ і ТПР. До його складу входять різні форми регулювання фінансової діяльності, інформаційне, організаційне, програмне й фінансове забезпечення, а також сукупність фінансових методів, важелів та інструментів.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЖИМІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Макроекономічний аналіз та регіональні особливості інвестиційних потоків територій зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності

Досягнення стратегічної мети управління економікою країни – нарощення й структурна перебудова виробничих потужностей підприємств, оновлення, збільшення обсягів і розширення асортименту випуску конкурентної продукції, прискорення науково-технічного прогресу, підвищення добробуту населення, стабільного соціально-економічного розвитку країни потребує чималих інвестиційних ресурсів, оптимізації напрямів їх вкладення та ефективного використання. Добробут будь-якої країни залежить від ефективності функціонування підприємств, організацій, установ, підприємців, добробуту кожної фізичної особи. Держава отримує свої доходи шляхом оподаткування юридичних і фізичних осіб як прямими, так і непрямими податками (обов'язковими платежами). Інвестиції слід розглядати як фактор економічного зростання, а відтак – чинник зростання надходжень обов'язкових платежів до бюджету, зміцнення фінансової системи держави.

Через падіння виробництва, неефективну систему оподаткування (із її надмірним тиском на доходи товаровиробника) та недосконалу амортизаційну політику впродовж ряду минулих років не зростали відповідно до потреб обсяги прибутку підприємства й амортизаційних відрахувань, що мають бути основними джерелами власних інвестиційних ресурсів підприємств.

Відтак, для поліпшення фінансового становища підприємств вищі органи державної влади систематично здійснювали спроби державного регулювання інвестиційного процесу в Україні та, починаючи з 1997 р. створили на території України спеціальні економічні зони й території пріоритетного розвитку.

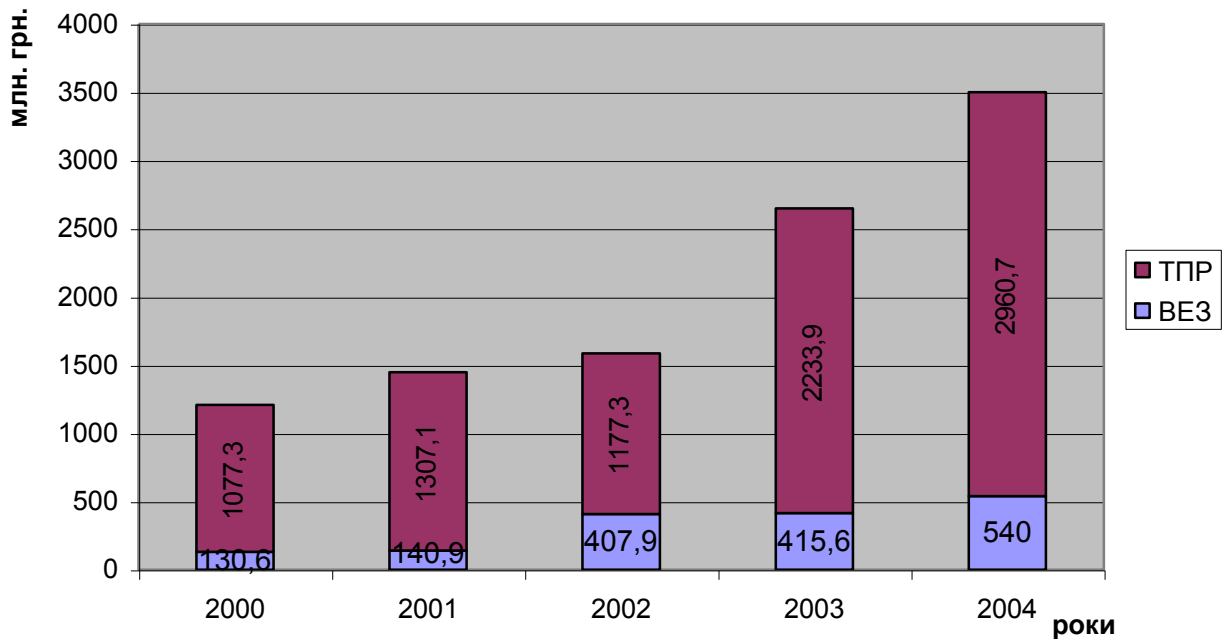
Аналіз інвестиційної діяльності у СЕЗ і на ТПР умовно можна поділити на два етапи:

- 1 етап – із 2000 по 2004 рр. (до призупинення діяльності СЕЗ та ТПР);

- 2 етап – із 2005 р.- до сьогодні (після призупинення діяльності СЕЗ та ТПР).

На сучасному етапі розвитку економіки держави та в умовах постійного дефіциту державного бюджету важлива роль відводиться інвестиційній політиці й, зокрема, інвестиційній політиці на територіях пріоритетного розвитку та вільних економічних зонах. Необхідною умовою діяльності у СЕЗ та на ТПР є значні за обсягом інвестиційні ресурси й джерела їх формування. Джерелами інвестиційних ресурсів можуть бути як власні кошти інвесторів (вітчизняних чи іноземних), так і кошти з державного та місцевого бюджетів. У 2000–2004 рр. на території пріоритетного розвитку у Волинській області простежувався недостатній рівень диверсифікації джерел інвестиційних ресурсів – основним вкладенням були кошти іноземних (а саме польських) інвесторів (69,3 %). На інших українських ТПР ситуація аналогічна: за затвердженими інвестиційними проектами іноземні інвестиції на ТПР у Закарпатській області становили 83,3 %, а на ТПР у Донецькій області кошторисна вартість затверджених інвестиційних проектів цілком складалася з іноземних інвестицій. Разом із тим мала місце й інша тенденція. Так, внутрішні інвестиції на ТПР у Чернігівській області становили 100 % усіх вкладених коштів. Загалом, у структурі запланованих вкладень капіталу близько 58 % припадало на внутрішні інвестиції, причому у 2003 р. частка іноземних інвестицій у загальному обсязі зменшилася на 8,3 %. Ця ситуація свідчила про те, що, з одного боку, розвиток суб'єктів СЕЗ і ТПР ще не мав стійкого характеру, а з іншого – рівень зацікавленості іноземних інвесторів на різних ТПР суттєво відрізнявся.

Інвестиційний розвиток у СЕЗ і ТПР у 2000–2004 рр. показав, що динаміка інвестиційних процесів була позитивною, обсяг інвестицій порівняно з 2000 р. зріс на 2292,8 млн. грн., тобто на 190 % (рис. 2.1).

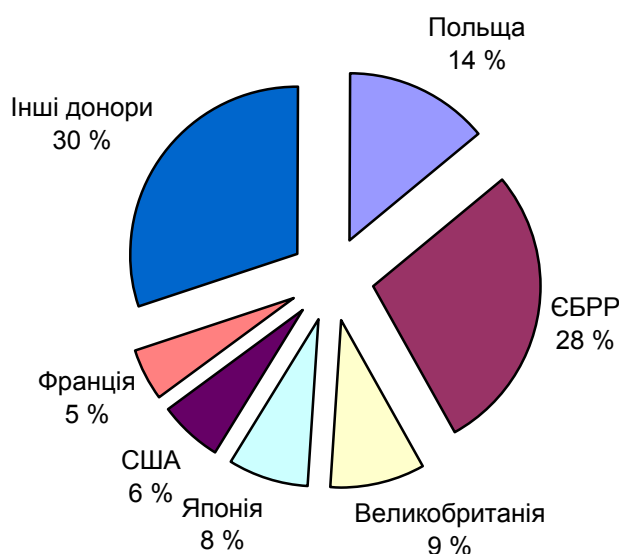
Рис. 2.1. Динаміка вартості інвестиційних проєктів на СЄЗ і ТТР України,
млн. грн. *

* Складено автором на за даними Держкомстату України

У 2000–2004 рр. простежувалась стійка тенденція до збільшення обсягів залучених інвестицій, але значна частка припадала на ТТР, у середньому 84,5 % від загального обсягу інвестицій. Передусім це пояснюється кількістю затверджених проєктів, адже на ТТР їх було 556, тоді як у СЄЗ – лише 212. Найбільш привабливими в інвестиційному плані були спеціальні території з розвинутою інфраструктурою: СЄЗ і ТТР Донецької, Харківської, Закарпатської областей та Автономної Республіки Крим (АРК), на них припадало 81 % залучених інвестицій у 2004 р., цей показник був близьким до середнього відсотка за період 2000–2004 рр. Збільшення надходження інвестиційних ресурсів у СЄЗ та ТТР відбувалося, в основному, за рахунок вітчизняних інвестицій, частка іноземного капіталу в загальному обсязі складала близько 34 % у 2004 р. і порівняно з 2000 р. скоротилася на 12 %. Найбільша частка іноземного капіталу в сукупних інвестиціях регіонів, де були створені СЄЗ та ТТР, припадала на СЄЗ „Рені” – 94 %, ТТР Волинської області – 47 %, СЄЗ „Закарпаття” – 45,9 %, „Донецьк” – 40,6 %, „Курортполіс

Трускавець” – 38,6 %. Незначна частка іноземного капіталу припадала на СЕЗ „Миколаїв” – 1,5 %, на ТПР Чернігівської області – 1,9 %, Луганської – 8,8 %.

Постійними інвесторами українських СЕЗ і ТПР були у 2000–2004 рр. підприємці США, Великобританії та Польщі. У 2003 р. також надійшли значні ресурси з Японії, Франції й міжнародних фінансових організацій (зокрема, ЄБРР). Зіставлення з картиною основних країн-донорів інвестицій в Україну дає підстави зробити висновок про те, що структура інвесторів СЕЗ і ТПР у 2004 р. була більш динамічною та змінювалася відповідно до зміщень галузевих пріоритетів. Так, ряд постійних для нашої держави країн-донорів інвестицій (Нідерланди, Російська Федерація, Німеччина, Кіпр) брали епізодичну участь або взагалі не працювали з проектами, що реалізувалися в СЕЗ і ТПР (рис. 2.2, 2.3).

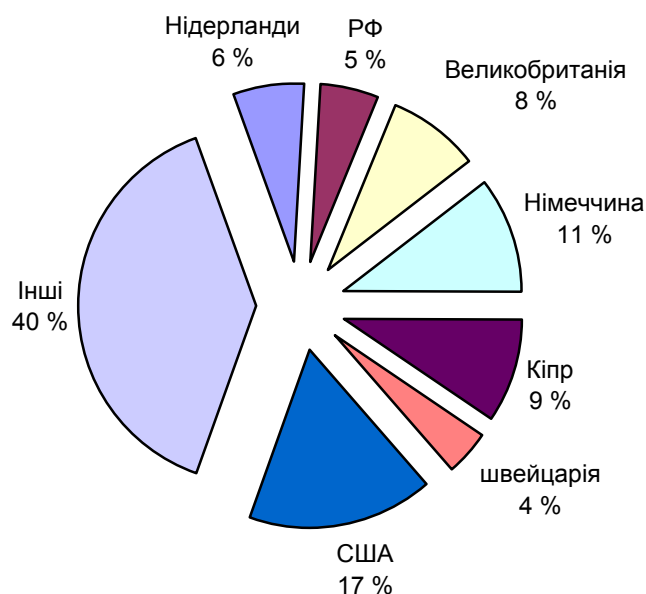

Рис. 2.2. Розподіл інвестицій у СЕЗ і ТПР України за країнами походження у 2003 р. *

* Складено автором на за даними Держкомстату України

Разом із тим обсяги інвестиційних ресурсів, що залучались у більшість СЕЗ та ТПР, не відповідали інвестиційним можливостям регіонів і суттєво не впливали на інвестиційні процеси. За період 2001–2004 рр. частка іноземних інвестицій, що надійшли до територій зі спеціальним режимом, у сукупних

іноземних інвестиціях, що надійшла в Україну за цей же період, складала 13,8 %, частка інвестицій в основний капітал – 6 %, загальний обсяг інвестицій СЕЗ і ТПР у сукупних інвестиціях по Україні – 4,8 %.

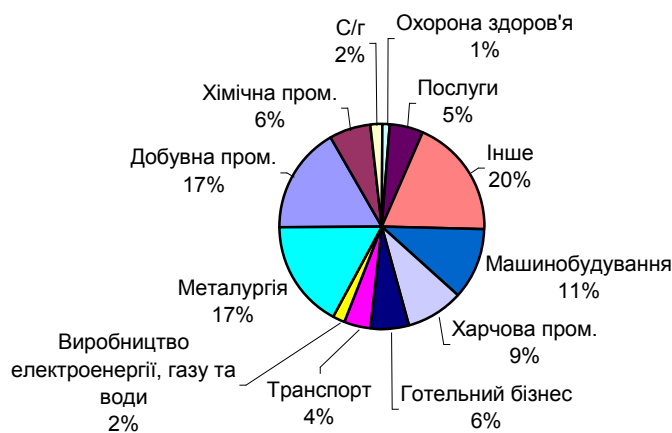
Рис. 2.3. Географічна структура інвестицій в економіку України у 2003 р. *

* Складено автором на за даними Держкомстату України

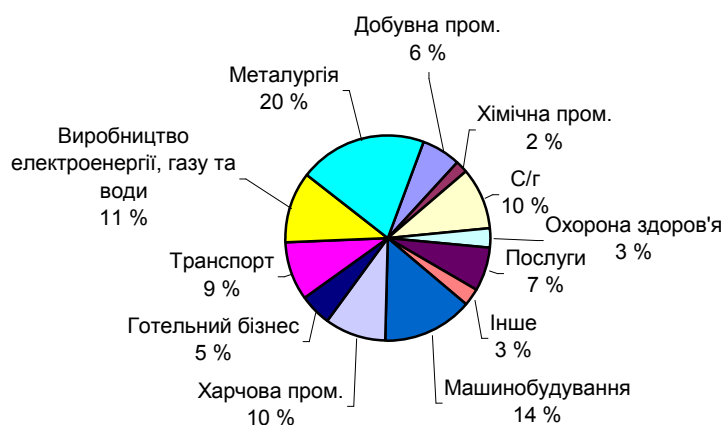
Це було пов'язано із нестабільністю законодавства щодо створення та функціонування СЕЗ та ТПР, недосконалістю окремих норм законодавчих і нормативно-правових актів, що створювало нерівні умови підприємницької діяльності серед СЕЗ та ТПР, а також недостатня робота місцевих органів влади із запровадження спеціального режиму інвестування. Негативний вплив проявлявся в тому, що спеціальний режим інвестування було запроваджено в основному на депресивних територіях, які мали низьку інвестиційну привабливість, нерозвинену інфраструктуру й унаслідок цього – високі інвестиційні ризики для інвесторів.

Галузева структура залучених інвестицій по більшості СЕЗ та ТПР у цілому відповідала меті й пріоритетам їх заснування, визначених актами законодавства, та була спрямована на забезпечення структурних змін в економіці відповідних регіонів. Як видно з рис. 2.4, основний обсяг залучених інвестицій у 2004 р. припадав на галузі, які були базовими в спеціалізації цих

територій (металургія та обробка металу – 20 %, машинобудування – 14,3 %, харчова промисловість та переробка сільськогосподарської продукції – 9,8 %).

2001 рік

2004 рік

Рис 2.4. Галузева структура інвестицій у СЕЗ і ТПР в Україні за 2001 та 2004 рр. *

* Складено автором на за даними Держкомстату України

Водночас у галузевій структурі залучених інвестицій простежувалося зниження частки добувної та хімічної промисловості (відповідно, із 15,7 % і 6,1 % у 2001 р., до 6 % і 2 % у 2004 р.) за рахунок зростання питомої ваги інвестицій, спрямованих на розвиток відповідних послуг – виробництва та

розподілення електроенергії, охорони здоров'я й транспортного сектору економіки (відповідно, із 6,6 %; 1,1 % та 4,1 % у 2001 р., до 11 %; 3 % та 9,5 % у 2004 р.).

Поряд із цим слід зазначити, що в ряді випадків об'єктом інвестування були традиційні галузі спеціалізації (наприклад у ТПР Луганської обл. інвестувалися переважно видобування енергетичних матеріалів та металургія, тоді як легка й харчова галузі промисловості суттєво відставали, а машинобудування взагалі не розвивалося); або недостатньо ефективно використовувався наявний потенціал (зокрема у СЕЗ „Славутич” залучались інвестиції в целюлозно-паперову промисловість, металургію й будівництво, майже не розвиваючи машинобудування; у ТПР м. Шостка єдиним пріоритетом, у який надходили інвестиції, було виробництво електроенергії, газу та води).

Одним із важливих чинників, які забезпечили інвестиційне зростання СЕЗ і ТПР протягом періоду функціонування з 2000 по 2004 рр., було суттєве збільшення кількості й кошторисної вартості затверджених інвестиційних проектів. Їх кількість зросла більше ніж у п'ять разів (із 143 до 764), відбулося більш ніж шестикратне зростання сукупної вартості проектів (із 798 млн. дол. США до 5521 млн. дол. США), сума інвестицій, передбачена до внесення за проектами, що фактично перебували на стадії реалізації, постійно зростала на тлі збільшення кількості проектів: у 2001 р. виконувалось 403 проекти середньою кошторисною вартістю 4,1 млн. дол. США, у 2004 р., відповідно, 654 проекти на 8,6 млн. дол. США кожний.

На фоні зростання обсягів залучених інвестицій у СЕЗ і ТПР відбулася зміна матеріально-речової структури інвестиційних ресурсів. Постійне зростання обсягів сум інвестованих коштів у формі грошових внесків (включаючи кредити) та матеріальних цінностей відбувалося з різною інтенсивністю, унаслідок чого змістились акценти: матеріальні внески, які у 2000 р. формували базу інвестиційних ресурсів (47,2 %), перестали відігравати провідну роль, перемістившись на другу позицію (19 %), натомість посилилася

частка грошових внесків (2000 р. – 41 %, 2004 р. – 69,3 %). Що стосується нематеріальних активів, то їх практично виключено з процесу інвестування проектів СЕЗ і ТПР – їх питома вага скоротилася за п'ять років із 1,7 до 0,3 %.

Факторами посилення участі грошових внесків у формуванні інвестицій можна визнати остаточну нормалізацію товарно-грошових відносин у державі; посилення національної грошової одиниці; стабілізацію роботи банківської системи України, збільшення обсягів кредитування реального сектору економіки; поступове об'єктивне обмеження можливостей національних підприємств, розміщених у СЕЗ і ТПР, участь у реалізації проектів, зараховуючи в якості власного внеску належне їм майно, створене, як правило, до 1990 р. У той же час низький рівень залучення нематеріальних активів, про який ішлося вище, не може оцінюватись однозначно. З одного боку, якщо розуміти під ними залучення ноу-хау, новітніх технологій, товарних чи торговельних марок тощо, маємо негативне явище. З іншого боку, це можна розцінювати і як позитивний елемент, оскільки він протидіє реалізації загальновідомих схем приховування прибутків, штучного завищення вартості подібних внесків тощо, які застосовуються підприємствами, що залучають нематеріальні активи.

Протягом 2000–2003 рр. інноваційна діяльність у зазначених територіях здійснювалася недостатньо активно і переважно спостерігалася стійка тенденція до зниження впровадження інноваційних проектів. За чотири роки було впроваджено лише 61 інноваційний проект загальною вартістю 155,93 млн. грн. Причому до 2002 р. кількість інноваційних проектів мала тенденцію до скорочення. І лише у 2003 р. відбулось істотне зростання (34 проекти), що вплинуло на характер інвестиційних та виробничих процесів, оскільки питома вага інновацій становила 1,44–6,14 % за кількістю й 0,94–3,81 % за вартістю проектів. Для порівняння: на макrorівні цей показник дорівнює, відповідно, 3,6 % та 8 %.

Найбільш схильними до нововведень були регіональні системи СЕЗ і ТПР Львівської (26 проектів), Волинської (5), Київської (7) областей, у яких

постійно здійснювалися інновації. Але лідерами за вартістю таких проектів у 2003 р. стали Львівська (33,8 млн. грн.), Закарпатська (31,3 млн. грн.) та Миколаївська (30,3 млн. грн.) області, інноваційні проекти в регіональних системах СЕЗ і ТПР Донецької, Харківської, а також АРК за весь період не здійснювалися. Це разом із нестабільним інноваційним розвитком Закарпатської, Луганської, Чернігівської, Одеської областей слід розцінювати виключно негативно, оскільки базова й галузева структури названих регіонів та проекти створення конкретних СЕЗ і ТПР передбачали в названих областях вагомий інноваційний складник.

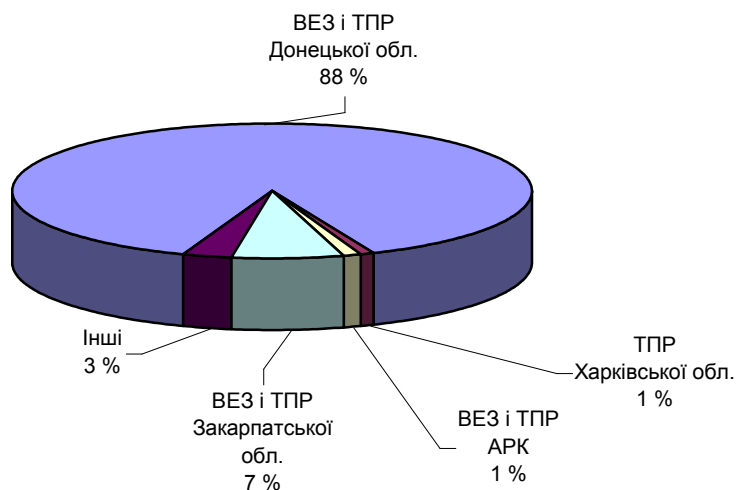
Приватні джерела фінансування екологічних проектів і програм узагалі були відсутні. Зазначені факти свідчать про неефективність пільг, стратегічні помилки на державному рівні. Прийняті Верховною Радою проекти застосування податкових пільг стосувалися підтримки окремих галузей. Тобто за умов обмеженості фінансових ресурсів на державному рівні намагалися підтримати цілі галузі, незалежно від їхнього технологічного рівня, не запроваджуючи механізмів пошуку, відбору та стимулювання інноваційних проектів. Науковці зазначають, що до уваги не бралася необхідність концентрації обмежених ресурсів на мінімальній кількості об'єктів, а зростання об'ємних показників відбувається в основному за рахунок завантаження потужностей, що простоювали. Проте на цій основі економіка України не зможе підтримувати навіть 5–6 % річний приріст.

Таким чином, обсяг та кількість інновацій, що реалізуються в особливих територіально-господарських утвореннях, настільки незначні, що не можуть впливати на формування інноваційної спрямованості економіки держави й не стали фактором інноваційного розвитку особливих територіально-господарських утворень.

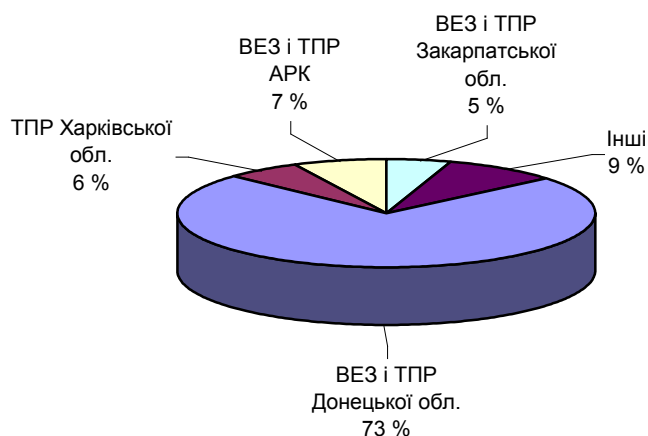
Ріст обсягів виробництва у СЕЗ і ТПР відбувалася доволі високими темпами. За інвестиційними проектами у 2004 р. вироблено продукції (робіт, послуг) на суму 20 млрд. грн., що перевищувало аналогічний показник 2001 р. у 10 разів. Обсяги виробництва у СЕЗ і ТПР зростали більш активно, ніж у

цілому по Україні та областях, де вони розміщені. Це було пов'язано з розширенням масштабів інвестиційної діяльності та розгортанням виробництва на тлі об'єктивно незначної кількості проектів, що впродовж досліджуваного періоду вийшли з роботи у спецрежимі.

2000 рік

2003 рік

Рис 2.5. Структура виробництва (товарів, робіт, послуг) у СЕЗ і ТПР України за 2000 і 2003 рр. *

* Складено автором на за даними Держкомстату України

За даними рис. 2.5 видно, що найбільша частка в сукупному виробництві на спеціальних територіях належала СЕЗ і ТПР Донецької області та, хоча ця частка у 2003 р. дещо зменшилася порівняно з 2000 р., вона залишалася досить вагомою.

Окрім того, що зростала частка окремих СЕЗ і ТПР у сукупному виробництві спеціальних територій, зростала й питома вага продукції, виробленої суб'єктами СЕЗ і ТПР у загальному обсязі промислової продукції регіонів їх розміщення: 2000 р. – 2,7 %, 2003 р. – 10,6 %. Внесок СЕЗ і ТПР у сукупне виробництво України був трохи меншим, ніж у регіоні розміщення (4,7 %). Що стосується окремих територіальних утворень, то СЕЗ і ТПР почали суттєво впливати на виробничі процеси в Закарпатській області (питома вага в регіональному показнику сягала 45,7 %), АРК (23,2 %), Донецькій області (18,4%). Разом із тим були території, де спостерігалися зовсім протилежні процеси, наприклад частка СЕЗ Одеської області у 2003 р. складала 0,11 %, ТПР Сумської області – 0,7 %. Позитивним було й те, що у всіх без винятку СЕЗ і ТПР простежувалася стійка тенденція до збільшення питомої ваги в сукупному виробництві, хоч були й значні розбіжності в обсязі зазначених часток.

Галузева структура виробництва майже повністю відтворювала інвестиційні вподобання, що склались у період 2000–2003 рр. Основу як базову галузь становила металургія 36 % (у 2001 р. – 24,6 %), зростала частка виробництва продукції машинобудування – з 1 % у 2000 р. до 15 % у 2003 р. Як і в структурі інвестицій, скорочувалася частка добувної та хімічної промисловості (із 28 % і 18 % у 2000 р. до 6 % і 11 % у 2003 р., відповідно). Виняток становила харчова промисловість, адже, незважаючи на збільшення обсягів інвестицій у цю галузь, обсяги виробництва зменшувались і частка в сукупному виробництві скоротилася з 23 % у 2000 р. до 18 % у 2003 р.

За рахунок посилення позицій машинобудування та скорочення обсягів виробництва у добувній промисловості за чотирирічний період кардинально поліпшилася структура виробництва СЕЗ і ТПР. Якщо брати до уваги окремі

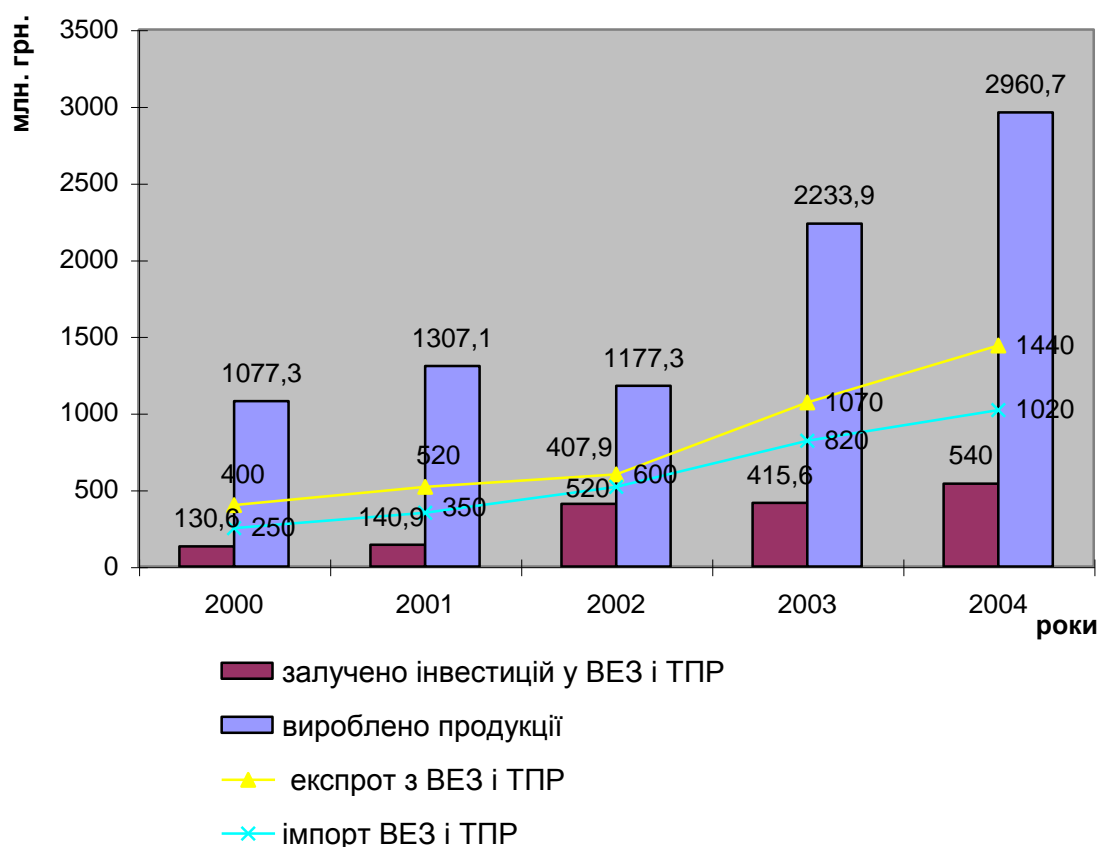
СЕЗ і ТПР, то в більшості регіонів галузева структура виробництва залишилася несформованою, що певною мірою спричинено надто частим коригуванням переліків пріоритетних видів діяльності та можливістю вносити зміни в інвестиційні проекти. Позитивним зрушенням у діяльності СЕЗ і ТПР було те, що обсяги виробленої продукції в розрахунку на 1 грн. вкладених інвестицій мали стійку тенденцію до зростання: якщо у 2001 р. цей показник становив 3,4 грн., то у 2004 р. – 5,77 грн.

Щодо якості виробленої продукції, то питома вага сертифікованої продукції у виробництві СЕЗ і ТПР була висока – 73 %. Найбільш високий рівень сертифікованої продукції в загальному обсязі випуску продукції характерний для добувної промисловості (88,5 %), металургії (85,9 %), хімічного виробництва (83 %) та харчової промисловості (80,9 %). І, відповідно, найбільша частка сертифікованої продукції припадала на СЕЗ і ТПР Донецької області (75 %), а також АРК (7 %), СЕЗ та ТПР Закарпатської області (5 %).

Стабільне зростання виробництва, його галузева й територіальна структура визначали динаміку експортних поставок із територій СЕЗ і ТПР та імпорту, здійснюваного для забезпечення реалізації інвестиційних проектів. Як видно з рис. 2.6, зовнішньоекономічні зв'язки СЕЗ і ТПР у 2000–2004 рр. розвивалися динамічно. Разом зі зростанням обсягів залучених інвестицій та виробництва загальні обсяги експортних операцій суб'єктів підприємництва зон і територій зі спеціальним режимом інвестування за період 2000–2004 рр. зросли з 850 млн. грн. до 6867 млн. дол., або у 8 разів.

Найбільший приріст спостерігався у СЕЗ і ТПР Донецької (7,6 раза), Харківської (33,2), Чернігівської (2,8), Закарпатської (1,9) областей. Постійно зростає (в абсолютних і питомих величинах) експортний потенціал СЕЗ та ТПР Донецької області (їх частка зросла з 48,2 % у 2000 р. до 61,7 % у 2003 р.). Разом із Закарпатською ці області домінували в сукупному експорті спеціальних зон і територій пріоритетного розвитку, але в міру розгортання експортних виробництв у інших регіональних системах СЕЗ і ТПР їх питома вага знижувалася (із 98,4 % до 77,6 %). Так, якщо у 2000 р. частка СЕЗ

Львівської області становила 0,44 %, СЕЗ і ТПР АРК – 0,08 %, ТПР Харківської області – 0,41 %, то у 2003 р. – 2 %, 8 %, 2 % відповідно. У галузевій структурі експорту переважала металургійна промисловість – 27,5 %, за якою йдуть хімічне виробництво (19,3 %), машинобудування (18,1 %), харчова (5,1 %) та інші галузі обробної промисловості.

Рис. 2.6. Динаміка інвестицій, виробництва та зовнішньоторговельної діяльності СЕЗ і ТПР України у 2000–2004 рр *

* Складено автором на за даними Держкомстату України

Нарощування експортного потенціалу у СЕЗ і ТПР обумовило активне зростання їх частки в загальному експорті України з 1,1 % у 2000 р. до 4,14 % у 2003 р., у 2004 р. спостерігалось зниження до 3,97 % загалом за рахунок майже двократного зростання загального обсягу українського експорту. Відповідно, по областях, де безпосередньо розміщені особливі територіально-господарські утворення, їх питома вага в обсягах експорту збільшилася за період з 2000 по

2004 рр. із 2,44 % до 8,65 %. Найбільший вплив на регіональний експортний потенціал здійснювали СЕЗ і ТПР Закарпатської області (36,6 %), АРК (25,1 %), Донецької (11,9 %) та Миколаївської (10,9 %) областей.

Активізація підприємницької діяльності й нарощування виробництва на територіях СЕЗ і ТПР викликали необхідність додаткового імпорту устаткування, обладнання, комплектуючих, деяких видів сировини. Це безпосередньо вплинуло на розміри імпорту, його обсяги зросли з 645,54 млн. грн. у 2000 р. до 4495,7 млн. грн. у 2004 р. (або майже в 7 разів). Слід зауважити, що частка СЕЗ і ТПР в імпорті по Україні у період 2000–2002 рр. систематично зростала (із 0,87 % до 2,96 %), а з 2003 р. стабілізувалася (2,89 %). Частка імпорту СЕЗ та ТПР у загальному обсязі по областях, де вони розміщені, складала близько 10 %. Але в тих регіонах, де основний імпульс розвитку належав саме СЕЗ і ТПР (вплив названих регіонів на формування інвестицій в основний капітал був найбільшим та становив 7,2–24,5 %, а за показником виробництва продукції – 6,8–45,7 %), цей показник був значно вищий: по Закарпатській області він сягав 54,8 %, АРК – 22,2 %, Донецькій області – 16,8 %.

Інвестиційна динаміка та характер виробництв, що отримали розвиток у СЕЗ і ТПР, визначили галузеву структуру імпортних потоків, які були спрямовані переважно в харчову промисловість (26 %), металургію (7 %), машинобудування (8 %), виробництво електроенергії, газу та води (7 %), інші галузі обробної промисловості (41 %). Змінювалася структура імпортованих товарів: якщо у 2001 р. у загальному обсязі імпорту частка сировини й матеріалів становила 34,5 %, то у 2003 р. вона досягала 56,8 %. Імпорт обладнання й устаткування зменшувався як у питомій вазі, так і в абсолютному вимірі – 63 % у 2001 р., 39,7 % у 2003 р. При цьому у 2003 р. у загальній сумі пільг, наданих суб'єктам СЕЗ і ТПР при ввезенні імпортних товарів, на сировину й матеріали припадало 70,3 %, а на устаткування та обладнання – 28,7 %. Такі тенденції щодо зміни структури імпорту товарів не сприяли

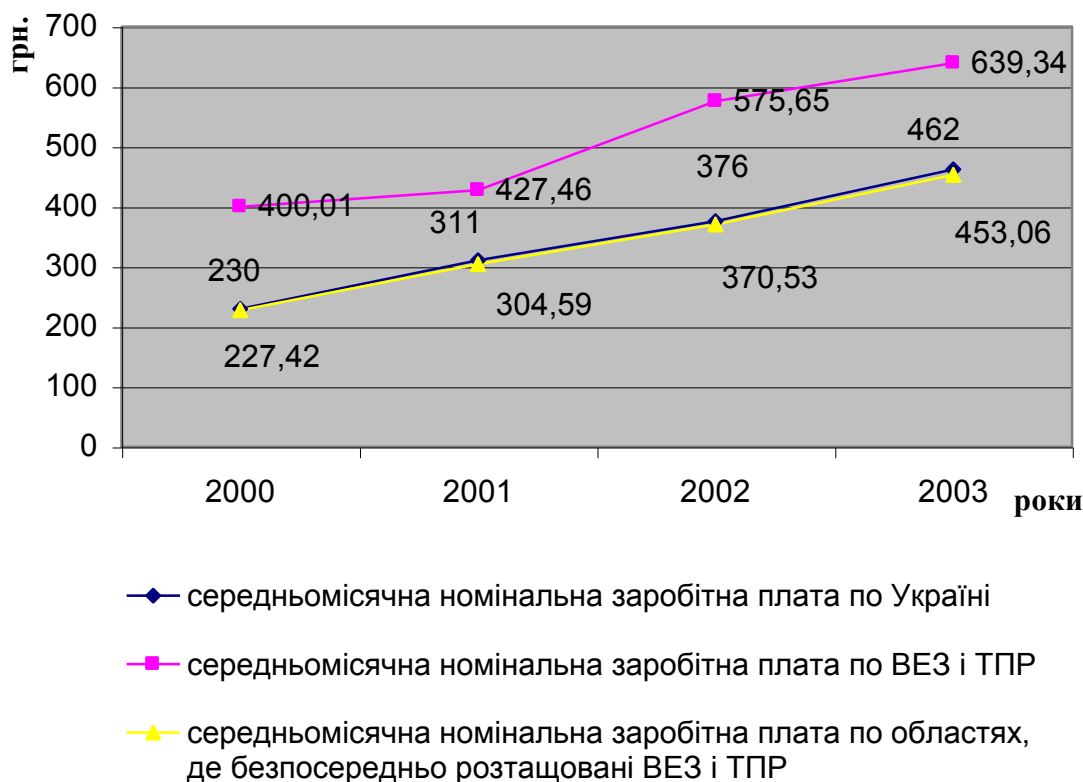
оновленню виробничих потужностей і не відповідали меті створення СЕЗ та ТПР щодо впровадження нових технологій і модернізації діючих виробництв.

Нарощування обсягів інвестицій у СЕЗ і ТПР майже у три рази стало важливим фактором поліпшення ситуації на ринку праці в регіонах. За п'ятирічний період діяльності особливих територіально-господарських утворень сукупна кількість уведених робочих місць (створених нових та збережених існуючих) становила 227 975 одиниць. Спостерігалася стійка тенденція збільшення кількості нових робочих місць. Якщо у 2000 р. цей показник сягав 23 853 одиниць, то у 2004 р. – 32 404. Причому кількість новостворених робочих місць зростає в 4,9 рази, а збережених – у 6,1 рази. Питома вага мегапроекту в сукупних показниках кількості введених робочих місць стосовно областей, де безпосередньо розміщені СЕЗ і ТПР, значно зростає у 2001 р., що становила 40,3 %, а в подальшому стабілізувалася на рівні 22,6 %.

Уведення робочих місць в окремих областях проходило з різною інтенсивністю. У результаті, суттєві зміни відбулися в позиції окремих СЕЗ і ТПР. Так, частка СЕЗ та ТПР Закарпатської області в сукупному обсязі введених робочих місць по мегапроекті скоротилася із 28 % у 2000 р. до 10 % у 2003 р., Львівської – з 24 до 8 %, Луганської з 11 до 3 %. Одночасно відбулося зростання в таких областях, як Донецька – з 24 до 37 %, Харківська – з 6 до 10 %, АРК – з 3 до 9 %, Миколаївська – до 17 %. Уповільнення інвестиційної активності в Київській, Одеській, Сумській та Чернігівській областях спричинило скорочення темпів працевлаштування.

Позитивним явищем слід вважати створення у 2003 р. нових робочих місць переважно в машинобудуванні (23 %), обробній (20 %), харчовій промисловості (15 %), виробництві деревини (10 %), добувній промисловості (9 %) та металургії (7 %). Збережені робочі місця були переважно у машинобудуванні (56 %), добувній промисловості (11 %), готельно-ресторанному бізнесі (9 %), обробній промисловості (5 %), металургії (4 %), харчовій галузі (3 %).

У ряді областей України успішно вирішувалися соціальні проблеми в частині підвищення рівня оплати праці. Середня заробітна плата на підприємствах, які реалізують інвестиційні проекти, перевищувала не лише середньомісячну номінальну зарплату по областях, а й середню по державі. Як видно з рис. 2.7, у 2000 р. перевищення складало 1,76 та 1,74 раза відповідно, у наступні роки перевищенням спостерігалось у середньому в 1,45 та 1,43 раза.

Рис. 2.7. Динаміка середньомісячної номінальної заробітної плати в Україні за період 2000-2003 рр. *

* Складено автором на за даними Держкомстату України

По окремих регіонах картина була такою: середня заробітна плата у ВЕЗ і ТПР Донецької області у 2003 р. була більшою за середню по Україні в 1,7 рази, в Миколаївській – 1,5 рази, АРК та Сумській області – 1,2 рази.

Важливим соціальним аспектом діяльності ВЕЗ і ТПР було виконання ними зобов'язань щодо працевлаштування шахтарів, які вивільнювалися з виробництва внаслідок закриття шахт. Це стосувалось особливих територіально-господарських утворень Донецької, Луганської та Волинської

областей. Лідером у цій сфері була Донецька область, хоча у 2000–2001 рр. вона відчутно поступалася Луганській області, що видно з табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Структура створення робочих місць для працевлаштування шахтарів у регіональних системах СЕЗ і ТПР (одиниць) *

Показник	2000 рік	2001 рік	2002 рік	2003 рік	Усього
Всього створено й збережено робочих місць для працевлаштування шахтарів у зазначених регіонах	2006	6913	2428	1487	12834
Донецька область	560	853	2111	1207	4731
Волинська область	83	90	127	108	408
Луганська область	1363	5970	190	172	7695

* Складено автором на за даними Держкомстату України

Вирішення проблеми працевлаштування шахтарів було характерне для ТПР Луганської області, де майже 59 % сукупної кількості новостворених робочих місць було призначено для цієї категорії працівників. Але помітних структурних зрушень та професійної переорієнтації шахтарів не спостерігалось, оскільки більше половини вказаних робочих місць припадало на добувну галузь промисловості. У Волинській області майже п'ята частина створених робочих місць мала цільове призначення для працевлаштування шахтарів, причому їх формували виключно галузі обробної промисловості. Незважаючи на достатньо високу соціальну важливість проблеми працевлаштування шахтарів Донецької області, орієнтація СЕЗ і ТПР на цей пріоритет була доволі низькою: 5,5 % по новостворених робочих місцях та 12,5 % по збережених від загальної кількості по регіональній системі СЕЗ і ТПР. Це не збігалось із загальними завданнями, проголошеними в нормативних актах зі створення СЕЗ і ТПР у Донецькій області та базовому проекті щодо запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності.

Таким чином, практична діяльність СЕЗ і ТПР у 2000–2004 рр. дає змогу говорити про тенденції до збільшення зайнятості, позитивний вплив на розв'язання комплексу соціальних проблем, пов'язаних зі створенням і збереженням робочих місць, підвищенням заробітної плати, але разом із тим недостатньо активно відбувається створення робочих місць для шахтарів, особливо в галузях, альтернативних традиційній добувній промисловості.

Політика утворення спеціальних територій на Україні переслідувала щонайменше дві основні цілі: сприяти як залученню зовнішніх, так і концентрувати внутрішні інвестиції, а також сприяти розвитку проблемних територій. Як показав аналіз, результати цієї політики неоднозначні. Результати вказують на суттєву розбіжність в економічній активності окремих зон і територій, нерівномірність залучення інвестицій як у галузевому, так і територіальному вимірах, неповне виконання основних параметрів, які передбачалися в проектах і планувалися до впровадження. У ряді випадків були відсутні стратегічні інвестори, недостатньо активно реалізовувались інноваційні технології та розвивалось імпортозамінююче виробництво.

Застосування спеціального режиму інвестиційної діяльності як інструменту соціально-економічного розвитку депресивних територій мало невисоку ефективність. Була наявна значна диференціація інвестиційної активності в розрізі окремих спеціальних територій. Розвиток СЕЗ і ТПР здійснювався переважно за рахунок використання пільгових режимів інвестування для підтримки діяльності вже існуючих підприємств, котрі працюють у галузях важкої промисловості та розміщені у великих промислових містах. Незважаючи на тенденцію до зростання абсолютних обсягів залучених інвестицій у СЕЗ і ТПР у 2000–2004 рр., збільшення темпів залучення сукупного обсягу інвестиційних ресурсів (зі 120 % у 2001 р. до 132 % у 2004 р.), частка інвестицій, що надійшли в спеціальні території, станом на 1.01.2005 р. складала лише 4,8 % сукупного обсягу інвестицій в Україну. Той факт, що в інвестуванні СЕЗ і ТПР переважали внутрішні інвестиції (66 %), був позитивним із точки зору залучення в обіг внутрішніх ресурсів держави,

вітчизняний інвестор виступав орієнтиром для іноземного стосовно доцільності працювати в спеціальному режимі. З іншого боку, вільні зони не виконували стратегічного завдання – залучення іноземного капіталу. До того ж цей факт свідчить, що в зонах здебільшого не виникали нові підприємства, а перемішувалися господарюючі суб'єкти із сусідніх територій. Тим самим зменшувалася кількість легально діючих компаній поза зонами, що спричиняло значне зменшення податкових надходжень. Робота вільних економічних зон у більшості випадків лише перерозподіляла фінансові потоки: вітчизняний капітал було вкладено на території з пільговим податковим режимом. У результаті для окремих вітчизняних підприємців були створені переваги, котрі викривили конкурентне середовище на регіональних ринках.

Повільно відбувалися якісні зміни в запровадженні спеціального режиму інвестування. Аналіз показав, що був присутній низький ступінь інноваційної спрямованості залученого капіталу. Інноваційна складова частини проектів залишалася незначною та поступово зменшувалась. Інвестиції, пов'язані з високими технологіями, складали 4,2 % їх загального обсягу у 2003 р. (у 2002 р. – 5,4 %). Головним чином це було обумовлено незадовільною роботою органів управління СЕЗ і ТПР щодо цільового пошуку іноземного капіталу в пріоритетні види економічної діяльності та відсутністю з боку місцевих органів влади системного підходу у визначенні чітких пріоритетів розвитку спеціальних територій.

На фоні зростання абсолютних показників, що свідчать про поліпшення становища на ринку праці, внесок СЕЗ і ТПР у цій сфері був незначним. Повільно реалізувалась основна мета запровадження спеціального режиму інвестування у вугільних регіонах – створення нових робочих місць для працевлаштування працівників, які вивільнялися у зв'язку із закриттям, реструктуризацією гірничодобувних підприємств.

2.2. Ефективність функціонування спеціальних режимів інвестиційної діяльності

Діяльність суб'єктів господарювання у СЕЗ і на ТПР може бути збитковою або приносити дохід. Бюджетна ефективність інвестиційних проектів залежить від потоку надходжень від сплати податків та наданих державою пільг щодо їх сплати (див. дод. Р і С).

Перелік податків, які сплачують суб'єкти господарювання, що реалізують свої інвестиційні проекти на ТПР, наведено в додатку Т.

Думки щодо бюджетної ефективності територій зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності розділилися на позитивні й негативні.

Негативні ефекти можна аргументувати таким чином.

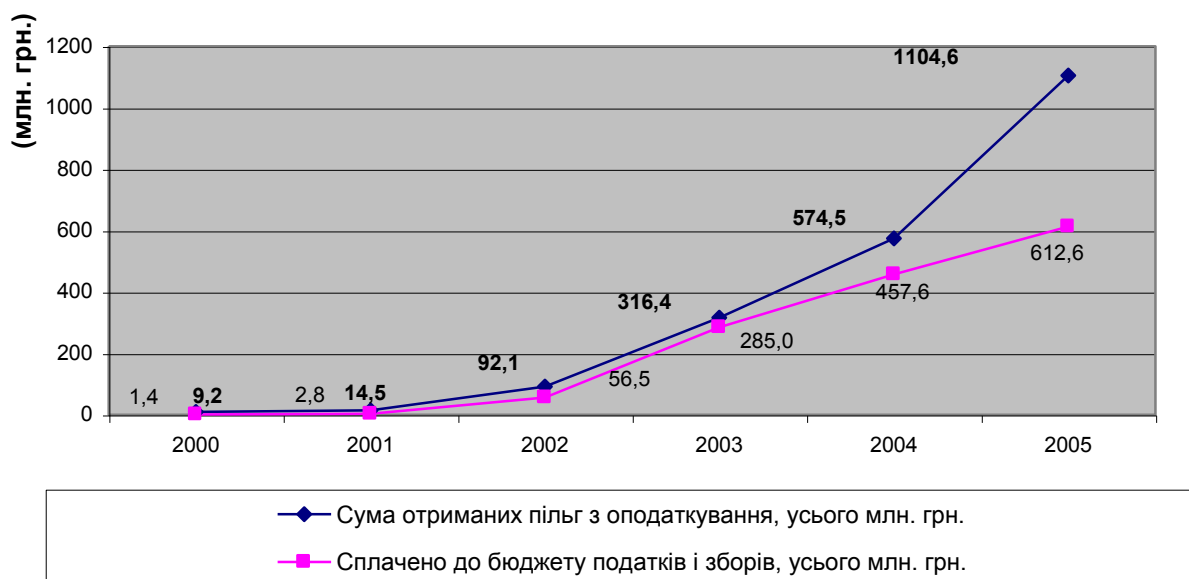
За даними Держкомстату України станом на 01.01.2006 р. у рамках реалізації інвестиційних проектів суб'єктами СЕЗ та ТПР сплачено податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджету в сумі 1445,5 млн. грн., із них:

- податок на додану вартість – 473,3 млн. грн.;
- прибутковий податок з громадян – 222,1 млн. грн.;
- податок на прибуток підприємств – 91,9 млн. грн.;
- збори до державних цільових фондів – 548 млн. грн.;
- інші – 110,2 млн. грн.

Одночасно, за цей же період суб'єктами СЕЗ і ТПР отримано пільг з оподаткування в обсязі 2091,8 млн. грн., із них:

- ввізне мито – 1009,4 млн. грн.;
- податок на прибуток підприємств – 557,6 млн. грн.;
- податок на додану вартість – 519,2 млн. грн.

Таким чином, сальдо надходжень до бюджетів і зборів до державних цільових фондів та податкових пільг було від'ємним і становило (-646,3 млн. грн.) (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Динаміка сплати до бюджетів податків і зборів та суми отриманих пільг з оподаткування суб'єктами спеціальних режимів інвестиційної діяльності *

* Складено автором на за даними Держкомстату України

Проте збитковою діяльністю СЕЗ і ТПР була лише в контексті розгляду разом із СЕЗ. Так, за першопочатковий період їх функціонування (станом на 01.01.2005 р.) перевищення надходжень до бюджетів над сумами наданих пільг відбулося по ТПР у Луганській – на 44,9 млн. грн. та Закарпатській областях – на 11,1 млн. грн.

Аналіз фінансово-бюджетного розвитку СЕЗ і ТПР у 2000–2004 рр. свідчить, що високими темпами (180 %) зростала сума пільг, наданих згідно зі спеціальним режимом СЕЗ та ТПР. Ця динаміка була майже адекватною залученню інвестицій (170 %) і перевищувала темпи фактичних податкових надходжень (130 %). Причому, на тлі сталого зростання всього комплексу фінансово-бюджетних платежів протягом 2000-2004 рр. до 2004 р. відбувалося зменшення показника бюджетної ефективності (табл. 2.2).

**Динаміка бюджетної ефективності СЕЗ і ТПР
України у 2000–2004 рр. ***

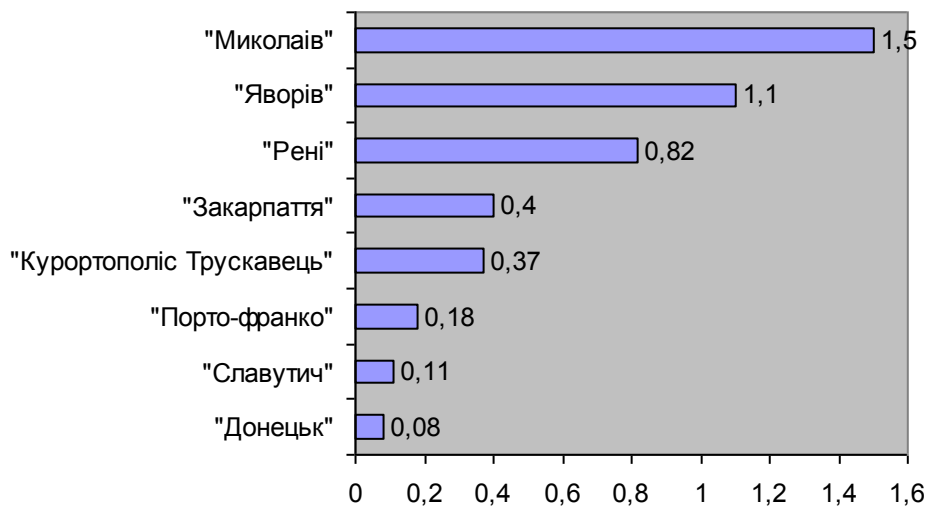
Показник	2000 рік	2001 рік	2002 рік	2003 рік	2004 рік
Сукупні бюджетні надходження, млн. грн.	284,975	457,576	620,831	793,915	2737,708
Сума отриманих пільг, млн. грн.	316,443	574,458	1034,943	1867,600	4689,801
Бюджетна ефективність	0,9	0,79	0,59	0,43	0,58

* Складено автором на за даними Держкомстату України

З одного боку, це свідчить про те, що очікуваний мультиплікаційний ефект, який би призвів до ефективності функціонування СЕЗ і ТПР із точки зору наповнення бюджету держави, не проявлявся. З іншого боку, це об'єктивний процес, спричинений логікою розвитку зон та територій, специфікою механізму надання пільг й обмеженістю процедур спостереження за результатами діяльності особливих територіально-господарських утворень. По-перше, відомості про успішно функціонуючі проекти (підприємства) після виходу їх із періоду користування пільгами не збирались, – а саме у цей час вони, продовжували працювати, „перекривались” фактичними платежами раніше отриманих податкових пільг. По-друге, високий темп інвестування спричинив розгортання діяльності за проектами та, відповідно, без будь-якої відстрочки, призводив до зростання податкових пільг, тоді як платежі до бюджету мали певне часове запізнення. До того ж аналізувалися перші 4–5 років діяльності спеціальних територій, що порівняно із середнім терміном, на який їх було створено (30 років), є стадією становлення.

Бюджетна ефективність за кожною окремою СЕЗ і ТПР представлена на рис. 2.9 та 2.10.

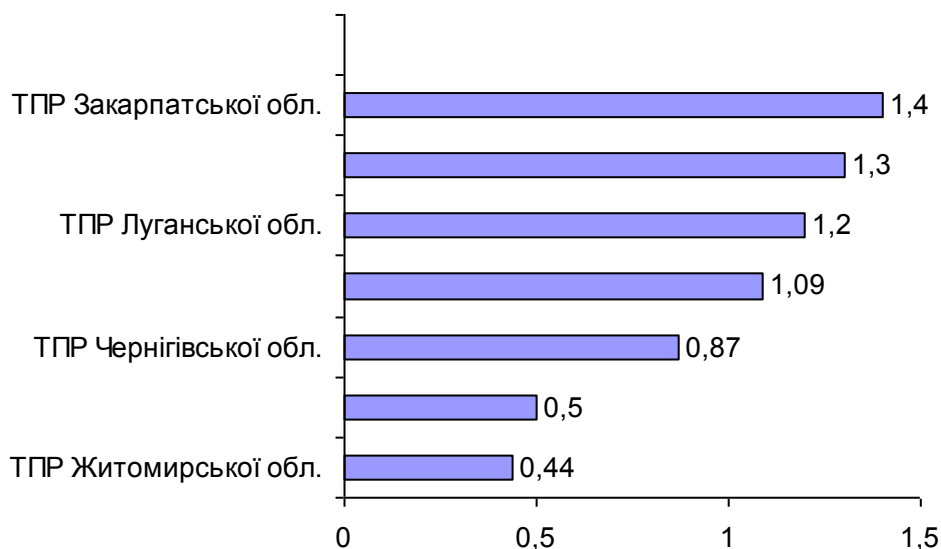

Рис. 2.9. Бюджетна ефективність СЕЗ станом на 01.10.2005 р. *

* Складено автором на за даними Держкомстату України

Станом на 1.01.2005 р. з усієї сукупності СЕЗ і ТПР показник бюджетної ефективності, більший за одиницю, спостерігався лише у СЕЗ „Азов”, „Яворів”, „Миколаїв” та ТПР Закарпатської, Луганської, Харківської, Сумської областей і АРК. Значний відрив спостерігався у СЕЗ „Азов” (6,3) та ТПР Сумської області (21,81). Враховуючи це, їх не було включено до зазначених рисунків.

Рис. 2.10. Бюджетна ефективність ТПР станом на 01.01.2005 р. *

* Складено автором на за даними Держкомстату України

Загалом, діяльність ТПР більш ефективна, ніж СЕЗ. Про це свідчить не тільки загальний показник бюджетної ефективності всіх СЕЗ (0,3), який менший від аналогічного показника всіх ТПР (0,55), а й кількість самих зон, де значення показника бюджетної ефективності було позитивним. Адже лише 33 % ТПР мають від'ємний баланс із бюджетом, і, як наслідок, – низький рівень бюджетної ефективності, що ж стосується СЕЗ, то цей показник складає 70 %.

Надзвичайно низька бюджетна ефективність спостерігалась у таких СЕЗ, як „Славутич” і „Донецьк”. Це обумовлено тим, що на СЕЗ „Донецьк” припадало майже 60 % сукупних пільг, отриманих суб'єктами спеціальних територій, та разом із тим ця СЕЗ забезпечувала лише 13 % бюджетних надходжень. Низький показник бюджетної ефективності (0,08) свідчить про те, що від кожної гривні пільг держава отримувала лише 8 коп. бюджетних надходжень. Не зменшуючи вагомості доводів вищезазначеного об'єктивного процесу, залучення інвестицій у пільговому режимі практично у всі СЕЗ і ряд ТПР само по собі автоматично не створювало умов для прояву мультиплікаційного ефекту, який би призводив до перевищення бюджетних платежів над сумою наданих пільг. У той же час є позитивні приклади, коли бюджет отримує більше, ніж втрачає від надання пільг. Це вказує на те, що все залежить від специфіки конкретних інвестиційних проектів, які реалізуються в рамках тієї чи іншої СЕЗ або ТПР. Головною причиною відсутності економічного пожвавлення в регіонах СЕЗ і ТПР було те, що останні фактично становили набір ізольованих інвестиційних проектів, до того ж часто орієнтованих на іноземних інвесторів, а не на цілісну господарську систему, інтегровану в економіку регіону.

Слід зазначити, що за весь період функціонування ТПР у Волинській області надходження до бюджетів від реалізації інвестиційних проектів склали 59,3 млн. грн., у тому числі за 2004 р. – 12 млн. грн., а це 20,2 % від загальної суми сплати. Уже у 2005 р., у зв'язку з відміною пільг для підприємств-суб'єктів ТПР, до бюджетів усіх рівнів та цільових фондів надійшло 28,5 млн. грн. (48 % від загальної кількості, що надійшло з початку

функціонування ТПР у Волинській області). Станом на 01.01.2009 р. надходження до бюджетів та державних цільових фондів становили 50731 тис. грн. (у 2008 р. – 29073 тис. грн.) Основний податок, сплачений підприємствами, це податок на додану вартість. Його частка в загальній сумі сплати складає 90 %. При цьому пільги отримані в обсязі 66,3 млн. грн., із них у 2004 р. – 13,7 млн. грн. У 2005 р. втрати бюджету мали місце в основному за рахунок ввезення м'ясної сировини, зокрема ТОВ „СМП”. Так, загальна сума пільг, отриманих цим підприємством, становила 172,6 млн. грн.; сплачено до бюджету 31,4 млн. грн. (в тому числі за 2005 р. відповідно 7,6 млн. грн.). А тому сальдо отриманих пільг і надходжень до бюджетів було від'ємним. Проте ці пільги носять тимчасовий характер і в перспективі очікується максимальне надходження податків до бюджетів від функціонування ТПР.

За період 2005–2008 рр. суб'єкти підприємницької діяльності, що реалізують інвестиційні проекти на ТПР, пільгами не користувались.

Сальдо надходжень до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів (обов'язкових платежів) та податкових пільг плюсове і складає 42719,8 тис. грн.

Через відсутність міжгосподарських зв'язків економічний розвиток підприємства з інвестиціями практично не відображається на розвитку інших суб'єктів СЕЗ та регіону. Такій ізольованості інвестиційних проектів, окрім закордонної орієнтації, багато в чому сприяла широка спеціалізація СЕЗ і ТПР, через що інвестиційні проекти „розсіювалися” по багатьох галузях народного господарства. Причому, часто інвестиції спрямовувались у таке виробництво, для якого в регіоні просто не було місцевих партнерів. Це дало змогу реалізовувати інвестиційні проекти, у результаті яких на підприємствах, у котрі вкладено інвестиції, проводилася переробка імпортової сировини, а місцеві виробники залишались осторонь, що й обривало очікувану „багатовекторну ланцюгову реакцію, яка мала б сприяти соціально-економічному розвитку регіону”.

Аналіз виявив низьку бюджетну ефективність проектів, що реалізувалися в умовах спеціального режиму інвестування. Обсяги наданих пільг зростали швидше, ніж надходження до бюджету в результаті функціонування суб'єктів вільних зон. Це можна пояснити невиправданим обсягом наданих пільг, а також значними обсягами пільг із ввізного мита на сировину та матеріали, що ввозяться по імпорту суб'єктами СЕЗ і ТПР для потреб власного виробництва.

Що стосується недосконалої системи надання пільг та проблеми залучення інвестицій переважно в міста з розвинутою інфраструктурою, то українське законодавство не дозволяло використовувати диференційований підхід стосовно надання пільг, виходячи з інвестиційного рейтингу територій. У зв'язку з цим виключалася можливість вирівнювання потоку інвестицій шляхом введення пільгових коефіцієнтів для прогресивних районів та міст, що зумовлювало нерівномірність розміщення інвестицій на різні території. Проблема зумовлена як специфікою подібних регіонів, так і негнучкою регламентацією нормативних положень, що забезпечують залучення інвестицій.

Таблиця 2.3

Динаміка умовно нарахованих платежів до бюджету на ТПР у Волинській області за 2003–2006 рр. [47]

Сума умовно нарахованих платежів	2003		2004		2005		2006	
	<i>тис. грн.</i>	%	<i>тис. грн.</i>	%	<i>тис. грн.</i>	%	<i>тис. грн.</i>	%
Усього податків і платежів у тому числі	5739,2	100	47726,3	100	48829,0	100	72276,8	100
Податок на прибуток	192,7	3,4	2935,5	6,1	3410,2	7,0	2812,1	3,9
ПДВ	774,3	13,5	1863,9	4,0	2615,3	5,3	2340,3	3,3
Ввізне мито	4771,7	83,0	42926,9	89,9	42803,5	87,7	67124,4	92,8
Інші	0,5	0,1	0	-	0	-	-	0

Дані таблиці 2.3 свідчать про те, що сума умовно нарахованих платежів до бюджету зростала з кожним роком. Це було пов'язано зі збільшенням кількості затверджених інвестиційних проектів та розширенням пріоритетних видів економічної діяльності на ТПР у Волинській області.

Таблиця 2.4

**Динаміка надходжень до бюджетів усіх рівнів
на ТПР у Волинській області за 2003–2006 рр. [47]**

Надходження до бюджетів всіх рівнів	2003		2004		2005		2006	
	<i>тис. грн.</i>	%	<i>тис. грн.</i>	%	<i>тис. грн.</i>	%	<i>тис. грн.</i>	%
Податок на прибуток	16,9	1,1	47,4	0,5	193,1	1,4	138,5	1,1
ПДВ	1473,4	91,9	8327,54	95,4	12540,4	88,7	11262,6	88
Прибутковий податок з громадян	112,12	7,0	358,5	4,1	1240,0	8,8	1138,6	8,9
Інші	0	-	0	-	171,2	1,1	244,0	2,0
Усього	1602,42	100	8733,44	100	14144,7	100	12783,7	100

Як видно з таблиць 2.3 і 2.4, нараховані суми платежів до бюджетів значно відрізнялися від отриманих – вони значно менші. Це пояснюється наявністю податкових пільг, якими користувалися суб'єкти ТПР. Унаслідок існування цих пільг держава недоотримувала значні суми доходів до бюджету, проте їх скасування, на нашу думку, призведе до закриття ТПР, відтоку капіталу в більш привабливі країни, регіони, галузі, де податковий тягар буде меншим, що дасть змогу інвестору окупувати інвестиційний проект й отримати прибуток.

2.3. Методичні підходи до аналізу спеціальних режимів інвестиційної діяльності

Дослідження інвестиційної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання потребує вивчення формування інвестиційних ресурсів,

структури інвестицій підприємств і організацій усіх форм власності, розподілу інвестицій за галузями народного господарства, вкладення інвестицій в основний капітал за технологічною структурою. Результати такого аналізу дають змогу оцінити ефективність організації інвестиційної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання з урахуванням інвестиційної привабливості регіону.

Аналіз впливу фінансового механізму спеціального режиму інвестування проведемо на базі даних про результати функціонування території пріоритетного розвитку у Волинській області, до якої належать м. Нововолинськ та с. Жовтневе.

У СЕЗ і на ТПП запроваджуються критерії визначення пріоритетних видів економічної діяльності з метою визначення сфер економіки, розвиток яких вважається найбільш доцільним на цих територіях.

Так, для ТПП у Волинській області, ці критерії полягають у наступному:

- технічне переоснащення та модернізація промислових підприємств, зокрема сільськогосподарського машинобудування, приладобудування, видобутку й переробки мінералів, легкої промисловості;
- створення наукоємних виробництв із випуску електронної техніки, електропобутових та інших товарів для населення;
- забезпечення обґрунтованої конверсії підприємств оборонного комплексу на виробництво техніки для переробних галузей і сільського господарства, також побутової техніки;
- подальший розвиток галузей спеціалізації регіону: сільського й лісового господарства, харчової промисловості; забезпечення збільшення обсягів вирощування картоплі, льону та їх ефективного використання; розвиток м'ясомолочної промисловості на базі використання місцевих ресурсів;
- прискорення ліквідації наслідків радіаційного забруднення й поліпшення екологічної ситуації, науково обґрунтована

переорієнтація виробництва продукції рослинництва і тваринництва в умовах радіаційного забруднення сільськогосподарських угідь;

- подальший розвиток та інтенсифікація лісогосподарського виробництва;
- прискорення розвитку соціальної й виробничої інфраструктури; забезпечення продуктивної зайнятості населення;
- збереження та відродження історико-культурної спадщини [123, с. 28].

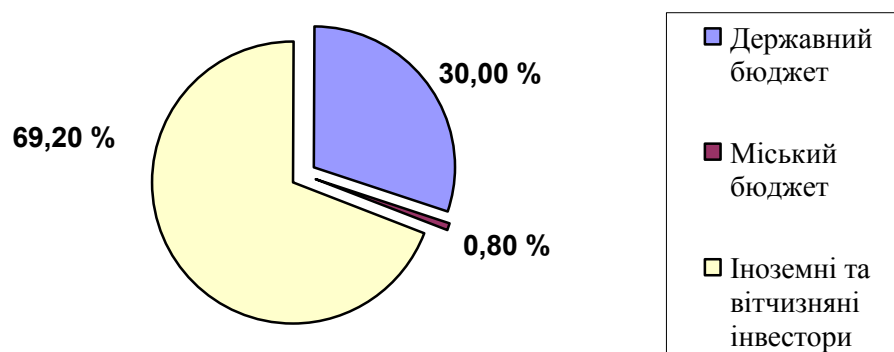
Виходячи із вищеназваних критеріїв, слід зазначити, що основними пріоритетними видами економічної діяльності на територіях пріоритетного розвитку є сільське господарство; добувна, харчова галузі промисловості та переробка сільськогосподарських продуктів; текстильна й легка промисловість; виробництво деревини та виробів із деревини; хімічна промисловість; металургія й обробка металу; машино- та приладобудування; виробництво електроенергії, газу й води; будівництво та виробництво будівельних матеріалів; туристсько-рекреаційна сфера; транспорт і зв'язок; дослідження та розробки у сфері природничих і технічних наук; освіта та охорона здоров'я.

Пріоритетні види економічної діяльності на території пріоритетного розвитку у Волинській області подано в додатку У.

Загальний обсяг залучених інвестицій за період функціонування ТПР у Волинській області склав 36,2 млн. дол. США. Створено 3000 робочих місць, що, у свою чергу, дало змогу зберегти інфраструктуру будівельних, транспортних та інших галузей. Упродовж 2006 р. на ТПР у Волинській області, а саме по м. Нововолинську, надійшло інвестицій на суму 373 млн. грн. Із них 109,7 млн. грн. – із державного бюджету на створення нових робочих місць, 3,3 млн. грн. – з міського бюджету, та 258 млн. грн. – залучені (у тому числі підприємствами ТПР 134 млн. грн.) (рис. 2.11).

Отож, провідне місце серед джерел інвестиційних ресурсів належить залученим коштам, а також власним коштам суб'єктів господарювання.

Разом із тим уже у 2008 р. в область було залучено 848,2 тис. дол. США іноземних інвестицій, у м. Нововолинськ, де розміщена ТПР, – залучено 33 тис. дол. США інвестицій, причому іноземні інвестори вкладень не робили у зв'язку з відміною пільг з оподаткування.

Рис. 2.11. Структура джерел інвестиційних ресурсів на ТПР у Волинській області станом на 01.01.2007 р.*

* Складено автором за даними Звіту про основні показники діяльності ТПР у Волинській області станом на 01.01.2007 рр.

Дані таблиці 2.5 свідчать, що обсяги іноземних інвестицій до 2006 р. зростали. Це найкраще простежується у 2003 р., де частка вкладених іноземних інвестицій у загальній сумі становила 95,9 %.

Таблиця 2.5

Динаміка інвестиційних ресурсів на ТПР у Волинській області *

Рік	Залучено інвестицій за рік (тис. дол. США)		Залучено інвестицій із початку функціонування ТПР (тис. дол. США)	
	всього	з них іноземних	всього	з них іноземних
2001	1135,9	271,4	2088,7	374,5
2002	3575,12	2084,1	4561,82	2458,8
2003	7835,0	7516,9	12546,4	9913,3
2004	13618,9	-	26267,4	-
2005	10052,2	4093,2	32300	-

2006	33000	1406,4	65300	11319,7
2007	4528	-	192535,2	73332,4
2008	6162,7	-	191902,9	72803,4

* Складено автором за даними Звіту про основні показники діяльності ТПР у Волинській області станом на 01.01.2002–01.01.2009 рр.

Усього за період функціонування ТПР у Волинській області зареєстровано 19 інвестиційних проектів загальною кошторисною вартістю 34521,6 тис. дол. США (19432,4 тис. дол. США – іноземний капітал). Найбільшими з них є:

- ТзОВ „Алюглас” – „Створення комплексного сучасного віконного виробництва у м. Нововолинську”, кошторисна вартість якого 413 тис. дол. США;

- ТзОВ „ОКА” – „Створення підприємства по виробництву рукавичок”, кошторисна вартість якого 602 тис. дол. США;

- ДП „Нововолинський цех ВАТ Луцьк-Фудз” – „Організація виробництва м'яких маргаринів”, кошторисна вартість якого 4352,7 тис. дол. США;

- ТзОВ „Новоплит” – „Організація виробництва дерев'яних панелей” кошторисною вартістю 2800 тис. дол. США;

- ДП НВ цех ВАТ „Луцьк-Фудз” – „Організація виробництва білої рафінованої дезодорованої олії”, кошторисна вартість якого 3931 тис. дол. США;

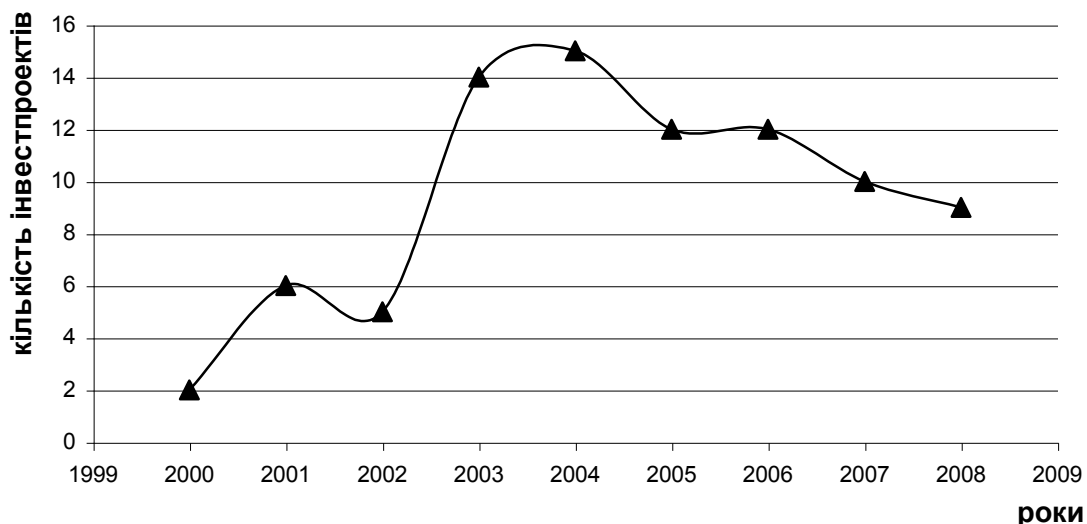
- ТзОВ „Метал-Юніон” – „Організація виробництва виробів з металу” кошторисною вартістю 250 тис. дол. США [47].

Структуру джерел інвестиційних ресурсів у розрізі кожного інвестиційного проекту, що був затверджений для реалізації на ТПР у Волинській області, подано в додатку Ф.

Дані додатку Ф свідчать про те, що джерела інвестиційних ресурсів за кожним інвестиційним проектом диференційовані. Реалізацію деяких

інвестиційних проектів не було розпочато, про що свідчить нульове значення залучених інвестицій.

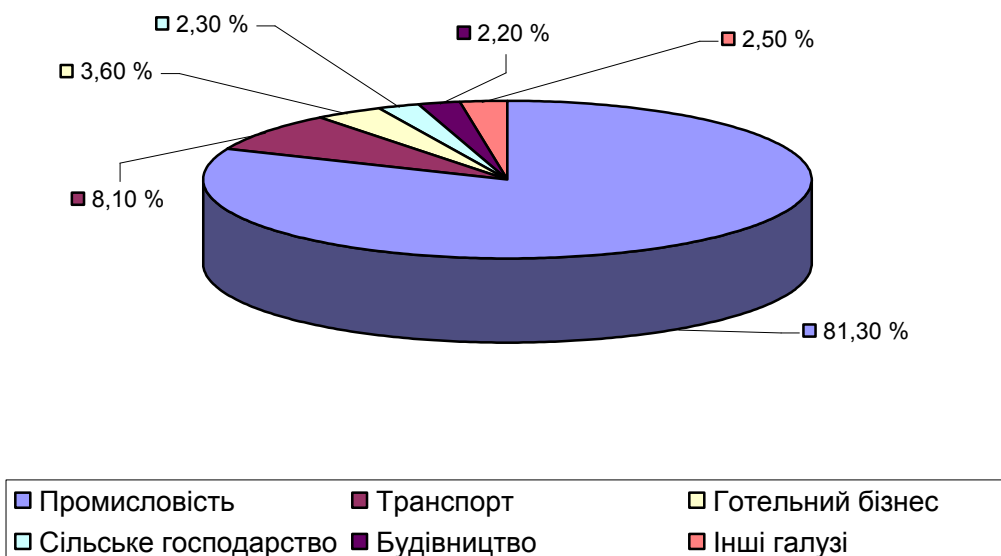
У зв'язку з відміною пільг на ТПР підприємства почали згортати свою діяльність і станом на 01.01.2009 р. на ТПР у Волинській області функціонувало лише сім підприємств-суб'єктів ТПР (див. дод. X).

Рис. 2.12. Динаміка кількості інвестиційних проектів на ТПР Волинської області у 2000–2008 рр.*

* Складено автором за даними Звіту про основні показники діяльності ТПР у Волинській області станом на 01.01.2001–01.01.2009 рр.

Розподіл залучених інвестицій за видами економічної діяльності на ТПР у Волинській області свідчить, що найбільш привабливою для інвестування була промисловість – 551,4 млн. дол. США (81,3 % усіх залучених інвестицій). Обсяги інвестицій в інші пріоритетні види економічної діяльності значно менші та становили в транспортний сектор економіки – 54,8 млн. дол. США (8,1 %), сферу готельного бізнесу – 24,7 млн. дол. США (3,6 %), сільське господарство – 15,6 млн. дол. США (2,3 %), будівництво – 15,4 млн. дол. США (2,2 %) (рис. 2.13).

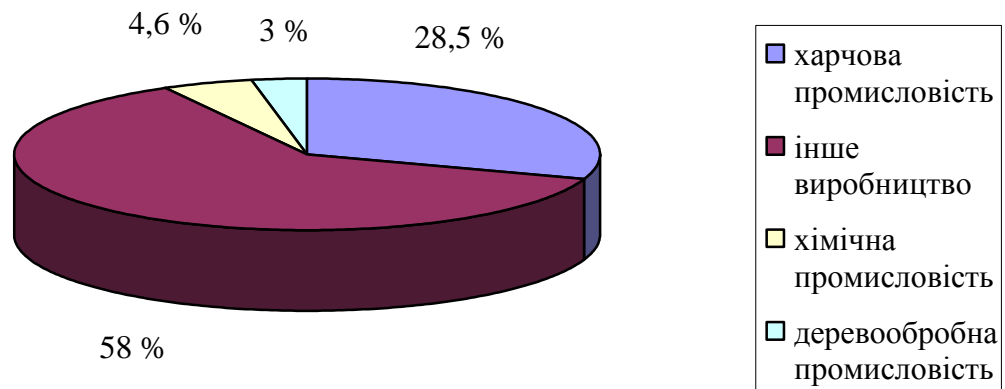

Рис. 2.13. Структура інвестицій на ТПР Волинської області за видами діяльності у 2005 році*

* Складено автором за даними Звіту про роботу виконавчої дирекції Ради з питань ТПР у Волинській області за 2006 р.

У структурі промисловості інвестиції в галузі обробної промисловості становили 452,8 млн. дол. США (82 %), добувної промисловості – 97 млн. дол. США (17 %).

За період функціонування ТПР у Волинській області основна сума інвестицій залучена в такі галузі промисловості, як харчова промисловість – 4,3 млн. дол. США (13,4 %), інше виробництво не віднесене до інших угруповань (виробництво меблів) – 23,5 млн. дол. США (72,6 %), целюлозно-паперова промисловість – 786 тис. дол. США (2,4 %), деревообробна промисловість – 1,07 млн. дол. США (3,3 %), виробництво гумових та пластмасових виробів – 631 тис. дол. США (2 %), машинобудування – 1,43 млн. дол. США (4,4 %) (рис. 2.14).

Рис. 2.14. Структура інвестицій на ТПР Волинської області за видами діяльності у 2008 р.*

* Складено автором за даними Звіту про роботу виконавчої дирекції Ради з питань ТПР у Волинській області за 2008 р.

У процесі реалізації інвестиційних проектів суб'єктами господарювання на ТПР у Волинській області було освоєно інвестицій на суму 7,9 млн. дол. США. Так, освоєний обсяг реальних інвестицій на ТПР у Волинській області у 2001 р. склав 11110,6 тис. грн., у 2002 р. – 24322,3 тис. грн., у 2003 р. – 65673,3 тис. грн., у 2004 р. – 137732,1 тис. грн. Інвестиції вкладалися в обладнання, сировину, кошти та інші об'єкти (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка та структура освоєних інвестицій на ТПР у Волинській області за 2001–2004 рр.*

Напрямок інвестицій	2001		2002		2003		2004	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Обладнання	7423,8	66,8	8925,5	36,7	13067,6	20,0	58847,3	42,7
Сировина	1441,7	12,9	214,9	0,9	261,5	0,5	31386,2	22,8
Кошти	2155,9	19,4	13600,7	56,0	50831,0	77,1	41123,6	29,8
Інше	89,2	0,9	1581,2	6,4	1513,2	2,4	6375,0	4,7
Усього	11110,6	100	24322,3	100	65673,3	100	137732,1	100

* Складено автором за даними Звіту про основні показники діяльності ТПР у Волинській області станом на 01.01.2002–01.01.2005 рр.

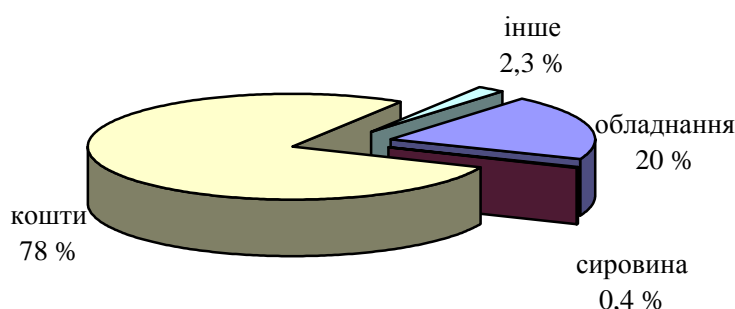
За даними таблиці 2.6 можна судити про те, що суб'єкти господарювання все більше мобілізували свої ресурси в обладнання, кошти та інші об'єкти та все менше освоювали інвестицій у сировині. Тобто реалізуючи інвестиційний проект, інвестор хотів мати стовідсоткову впевненість, що вкладені ним кошти будуть повернені якнайшвидше. А тому кошти були найбільш ліквідним активом для інвестора.

Таблиця 2.7

**Динаміка освоєних інвестицій на ТПР у Волинській області
за 2005–2006 рр. [47]**

Показник	У регіон		У СЕЗ та ТПР		% СЕЗ/ТПР до регіону 2005	% СЕЗ/ТПР до регіону 2006.
	2005	2006	2005	2006		
Інвестиції в основний капітал, млн. грн.	1185,6	1071,8	52,0	7,2	4,4 %	0,7 %

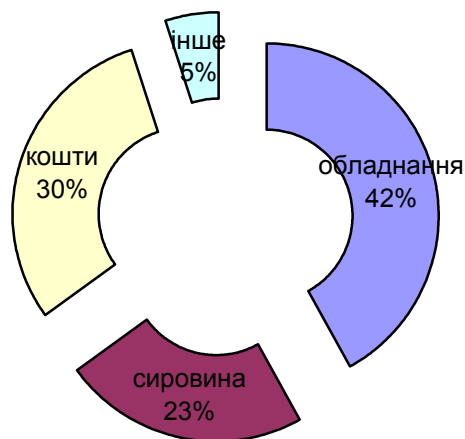
Так, у 2005 р. основна частка інвестицій освоєна в коштах склала 77,3 % від загальної суми освоєних інвестицій, в обладнанні – 20 %, в сировині – 0,4 %, в інші об'єкти – 2,3 % (рис. 2.15).

Рис. 2.15. Структура освоєних інвестицій на ТПР Волинської області у 2005 р.*

* Складено автором за даними Звіту про основні показники діяльності ТПР у Волинській області станом на 01.01.2006–2007 рр.

Проте вже у 2006 р. пріоритети у вкладанні коштів змінилися. Так, 42,7 % інвестицій інвестори вкладали у обладнання, 29,8 % – у кошти, 22,8 % – в сировину, 4,7 % – в інші об'єкти.

Рис. 2.16. Структура освоєних інвестицій на ТПР Волинської області у 2006 р.*

* Складено автором за даними Звіту про роботу виконавчої дирекції Ради з питань ТПР у Волинській області за 2006 р.

Обсяги реалізації продукції суб'єктами ТПР постійно зростали. Так, у 2006 р. порівняно з 2005, ріст склав 20,1 %, а частка реалізованої суб'єктами ТПР продукції до всієї реалізованої в області продукції склала у 2006 р. 1,9 % проти 4,5 % у 2005 р.

Спостерігався постійний ріст обсягів промислової продукції, виробленої на ТПР, зокрема у 2006 р. порівняно з 2005 р. обсяги виробництва зросли на 60,4 млн. грн., проте її частка в загальнообласних обсягах знизилась на 1,1 %.

Станом на 01.01.2007 р.: реалізовано продукції на суму 255,2 млн. грн. (із них у 2006 р. – 109 млн. грн.); залучено інвестицій на суму 24 млн. дол. США. У загальному обсязі інвестицій іноземні становлять – 36,6 %, реінвестиції – 61,6 %

Таким чином, важливою передумовою економічного розвитку регіону є структурний перерозподіл інвестиційних ресурсів за галузями економіки та

пошук додаткових резервів підвищення реалізації інвестиційних проектів на ТПР у Волинській області.

Таблиця 2.8

Динаміка прямих іноземних інвестицій по Волинській області та ТПР м. Нововолинська у 2000–2008 рр.*

	Прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
По Волинській області в цілому	38,5	49	48,9	53,6	86,3	97,4	113,4	272,4	397
По ТПР м. Нововолинська	0,953	1,136	3,575	7,835	11,136	12,571	1,406	0,852	0,848

За даними таблиці 2.8 простежувалася тенденція до зростання обсягів прямих іноземних інвестицій по Волинській області в цілому та по ТПР м. Нововолинська до 2005 р. включно. Проте у 2006 р. темпи приросту інвестицій почали знижуватись у зв'язку з призупиненням діяльності ТПР.

Соціально-економічний ефект від створення та функціонування ТПР полягає у створенні нових і збереженні існуючих робочих місць, підвищенні добробуту населення, кількості виробленої на ТПР продукції та її експорту, зниження рівня безробіття. Від створення ТПР у Волинській області очікувалося створити й зберегти близько 20 тис. робочих місць (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

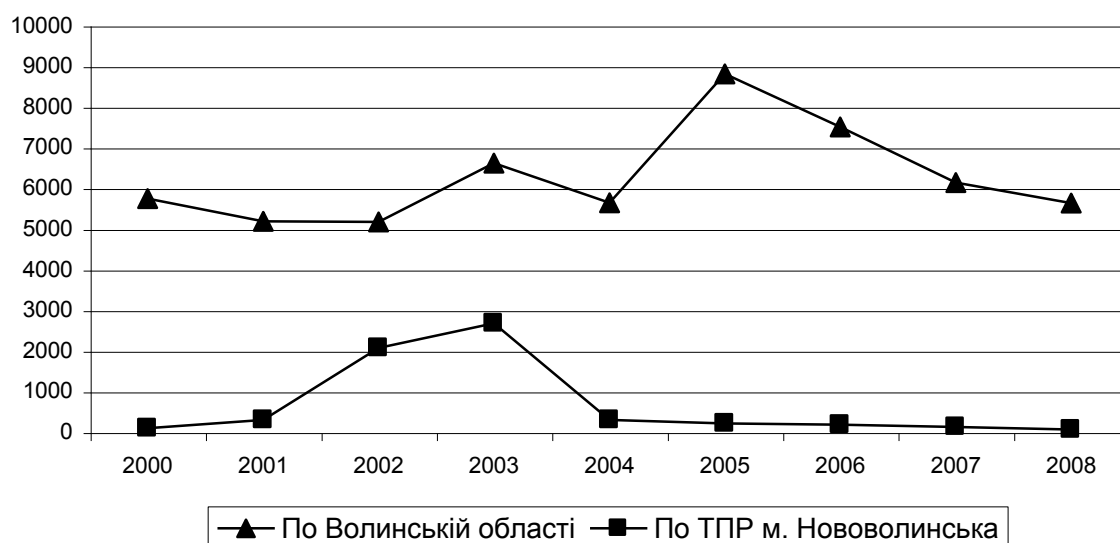
Динаміка кількості створених робочих місць у Волинській області у 2000–2008 рр.*

	Кількість створених робочих місць, чол.								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
По Волинській області	5750	5196	5179	6625	5649	8819	7510	6147	5638
По м. Нововолинську	252	237	763	1307	869	1952	2318	2228	1996
По ТПР м. Нововолинська	102	308	2080	2685	304	222	191	133	71

* Складено автором за даними Статистичного бюлетеня Головного управління статистики у Волинській області за 2000–2008 рр.

Станом на 1 січня 2002 р. на ТПР у Волинській області було збережено вісім і створено 308 робочих місць. На 01.01.2003 р. ця цифра збільшилась до 2080. Це зумовлено збільшенням кількості суб'єктів господарювання, що реалізували інвестиційні проекти на ТПР упродовж 2002 р. Станом на 1 січня 2004 р. створено 2685 робочих місць. А станом на 01.11.2005 р. таких місць створено 2211, у тому числі у 2005 р. вони взагалі не створювалися й зменшилися, порівняно з минулим роком, на 499 місць або 18,4 %. Це спричинено відміною пільг на ТПР.

У зв'язку з відміною пільгового оподаткування у 2006 р. порівняно з 2005 р. знизилася кількість новостворених робочих місць (із 222 у 2005 р. до 191 у 2006 р.), але їх частка у регіоні залишилася незмінною – 1 %. (рис. 2.17).

Рис. 2.17. Динаміка кількості створених робочих місць у Волинській області та ТПР м. Нововолинська у 2000–2008 рр.*

* Складено автором за даними Статистичного бюлетеня Головного управління статистики у Волинській області за 2000–2008 рр.

Середньомісячна заробітна плата на підприємствах-учасниках ТПР у 2005 р. суттєво зростала й становила 664,7 грн., по місту Нововолинську –

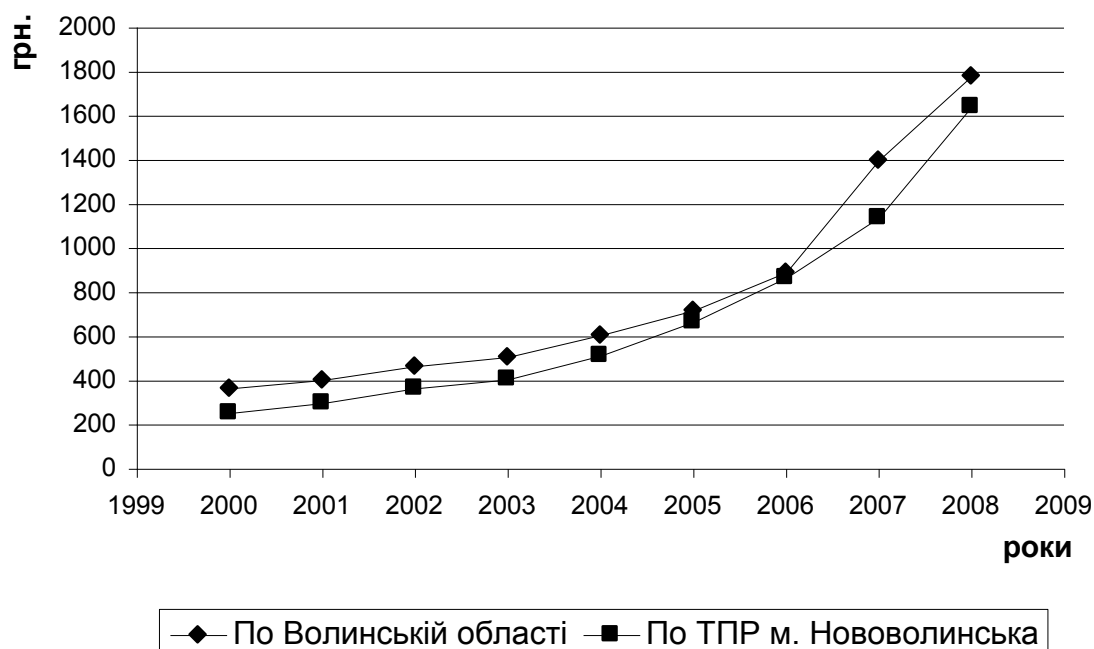
749,8 грн., по області – 718 грн. Зростання середньомісячної заробітної плати в м. Нововолинську в умовах ТПР наведено в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

**Динаміка середньомісячної заробітної плати по Волинській області
у 2000–2008 рр.***

	Середньомісячна заробітна плата, грн.								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
По Волинській області	365	402	465	507	605	718	890	1398	1780
По ТПР м. Нововолинська	252	298	365	405	513	664,7	865	1136,9	1640,6

* Складено автором за даними Статистичного бюлетеня Головного управління статистики у Волинській області за 2000–2008 рр.

Рис. 2.18. Динаміка середньомісячної заробітної плати по Волинській області та ТПР м. Нововолинська у 2000–2008 рр.*

* Складено автором за даними Статистичного бюлетеня Головного управління статистики у Волинській області за 2000–2008 рр.

Простежено значний позитивний вплив результатів роботи в режимі ТПР на соціальне життя населення й загальний добробут міста, а саме знизився рівень безробіття. Станом на 01.01.2000 р. він становив 9,6 %, на 01.01.2001 р. –

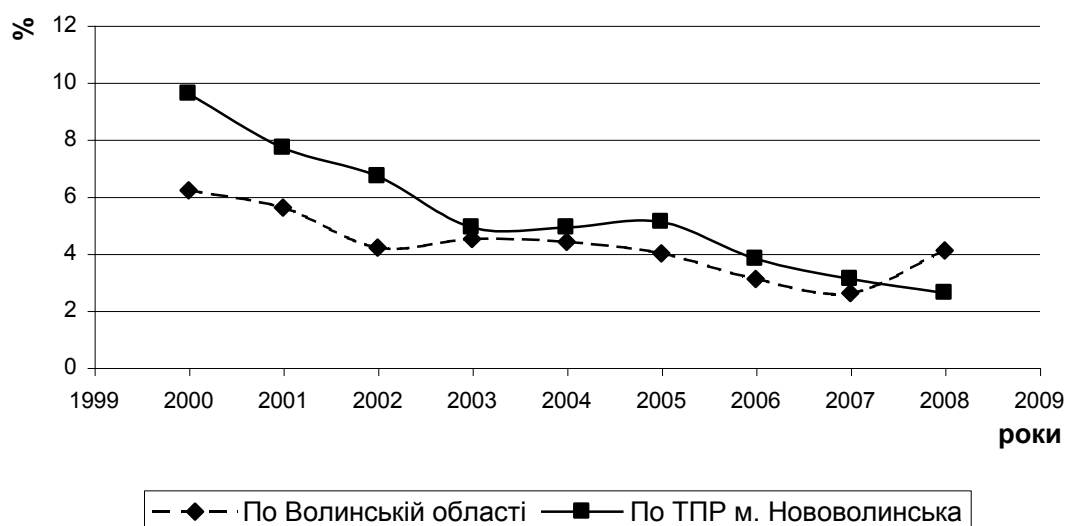
7,7 %, на 01.01.2002 р. – 6,7 %, на 01.01.2003 р. – 4,5 %, на 01.01.2004 р. – 4 %, на 01.01.2005 р. – 2,8 %, на 01.01.2006 р. – 2,5 % (рис. 2.20).

Таблиця 2.11

Динаміка рівня безробіття по Волинській області за 2000–2008 рр.*

	Рівень безробіття, %								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
По Волинській області	6,2	5,6	4,2	4,5	4,4	4,0	3,1	2,6	4,1
По ТПР м. Нововолинська	9,6	7,7	6,7	4,9	4,9	5,1	3,8	3,1	2,6

* Складено автором за даними Статистичного бюлетеня Головного управління статистики у Волинській області за 2000–2008 рр.

Рис. 2.19. Динаміка рівня безробіття по Волинській області та ТПР м. Нововолинська за 2000–2008 рр.*

* Складено автором за даними Статистичного бюлетеня Головного управління статистики у Волинській області за 2000–2008 рр.

За статистичними даними, на одного жителя міста припадало інвестицій на 01.01.2006 р. 271,2 дол. США, по області – 107,6 дол. США. Станом на 01.01.2005 р. цей показник відповідно становив 210 та 103 дол. США. 96 % іноземних інвестицій внесені інвесторами з Польщі.

Для комплексної оцінки ефективності функціонування ТПР Волинської області розрахуємо показники інвестиційного та інноваційного розвитку, діяльності підприємств, зайнятості та доходів населення, бюджетної

ефективності. Розрахунки будемо проводити в динаміці за три роки: 2003 р. – пік інвестиційної активності, 2005 р. – припинення діяльності ТПР, 2009 р. – теперішній стан.

Таблиця 2.12

Показники інвестиційного розвитку ТПР Волинської області

Показник	Одиниця виміру	Формула для розрахунку	2003	2005	2009
Інвестиційна віддача податкових пільг на ТПР	грн.	$\frac{\text{інвестиції}}{\text{пільги}}$	1,13	2,99	4,04
Бюджетна віддача залучених інвестицій на ТПР	грн.	$\frac{\text{обсяг надходжень до бюджетів та ДЦФ}}{\text{інвестиції}}$	0,31	0,56	9,13
Середня вартість інвестиційних проектів, що реалізуються на ТПР	тис. дол. США	$\frac{\text{кошторисна вартість проектів}}{\text{кількість проектів}}$	3103,54	3103,54	808,93
Середня вартість інвестицій, залучених в один проект, що реалізується на ТПР	грн.	$\frac{\text{залучені інвестиції}}{\text{кількість проектів}}$	4199,34	4655,02	616,27
Іноземні інвестиції на ТПР на одну особу населення міста, де розташована ТПР	дол. / особу	$\frac{\text{іноземні інвестиції}}{\text{населення міста}}$	238,37	198,99	0
Коефіцієнт ефективності використання інвестицій на ТПР		$\frac{\text{факт. використані інвестиції}}{\text{залучені інвестиції}}$	1,11	1,45	0,43

За даними табл. 2.12 спостерігається ріст показника інвестиційної віддачі за аналізовуваний період. Це пояснюється зниженням обсягів наданих пільг суб'єктам ТПР з 52300, 1 тис. грн. у 2003 р. до 1526 тис. грн. у 2009 р. у зв'язку з чим зросла бюджетна віддача залучених інвестицій на ТПР Волинської області.

Знизилася середня вартість інвестиційних проектів та інвестицій залучених в один проект за 2009 р. порівняно з 2003 і 2005 рр., де вона була практично однаковою. Динаміка іноземних інвестицій на ТПР в розрахунку на одну особу знизилася, а в 2009 р. в зв'язку з відсутністю надходження іноземних інвестицій взагалі була відсутньою.

Таким чином, коефіцієнт ефективності використання інвестицій на ТПР Волинської області мав тенденцію до підвищення, а у 2009 р. впав до критичного значення, що обумовлено низькою інвестиційною активністю та закриттям великої кількості підприємств, що реалізували інвестиційні проекти.

Таблиця 2.13

Показники інноваційного розвитку ТПР Волинської області

Показник	Одиниця виміру	Формула для розрахунку	2003	2005	2009
Частка інноваційних проектів у загальній кількості проектів, що реалізуються на ТПР	%	$\frac{\text{кількість інноваційних проектів}}{\text{всього проектів}} \times 100$			
- за кількістю			8	8	0
- за вартістю			28	142	0
Середня вартість інноваційних проектів	тис. грн.	$\frac{\text{вартість інноваційних проектів}}{\text{кількість інвестиційних проектів}}$	4352,7	6850	0
Коефіцієнт інноваційної спрямованості інвестицій на ТПР		$\frac{\text{інновації}}{\text{інвестиції}}$	13,51	9,52	0

За даними табл. 2.13 видно низьку інноваційну спрямованість інвестицій на ТПР Волинської області. Зокрема, у 2009 р. інноваційні проекти не впроваджувалися, про що свідчить нульове значення всіх аналізовуваних показників.

Таблиця 2.14

Показники діяльності підприємств-суб'єктів ТПР Волинської області

Показник	Одиниця виміру	Формула для розрахунку	2003	2005	2009
Коефіцієнт виробничої віддачі інвестицій на ТПР		$\frac{\text{обсяг реалізованої продукції}}{\text{обсяг інвестицій}}$	4,46	4,60	85,8
Коефіцієнт виробничої віддачі податкових пільг на ТПР		$\frac{\text{обсяг реалізованої продукції}}{\text{податкові пільги}}$	5,02	13,73	346,8
Валова додана вартість на ТПР	тис. грн.	<i>ФОП + Прибуток до оподаткування + Податки на виробництво</i>	20656,83	51097,6	60492,4
Валова додана вартість на ТПР у розрахунку на: одного зайнятого	тис. грн./ особу	$\frac{\text{валова додана вартість}}{\text{чисельність зайнятих}}$	14,05	35,20	51,66
одну особу населення	тис. грн./ особу	$\frac{\text{валова додана вартість}}{\text{чисельність мешканців міста}}$	344,28	851,7	1008,21
Ефективність виробництва валової доданої вартості на ТПР		$\frac{\text{валова додана вартість}}{\text{обсяг виробництва}}$	0,08	0,17	0,12

Продовження таблиці 2.14

Бюджетна ефективність виробництва валової доданої вартості на ТПР	грн.	<i>обсяг надходжень до бюджетів та ДЦФ</i> <i>валова додана вартість</i>	0,89	0,71	0,93
---	------	---	------	------	------

За даними табл.2.14 спостерігалася динаміка до зростання активності підприємств-суб'єктів ТПР за аналізовуваний період. Зокрема, за період функціонування ТПР Волинської області суб'єктами господарювання реалізовано продукції на суму 800,7 млн. грн., у тому числі відправлено на експорт 6,3 млн. грн.

Питома вага ТПР в обсягах виробництва продукції м. Нововолинська зростала й становила у 2001 р. – 50 %, у 2002 р. – 54 %, у 2003 р. – 63 %, у 2004 р. – 74 %, у 2005 р. – 74,5 % у 2006 р. – 94,6 %. Це обумовило зростання і в наступних роках ділової активності підприємств, оскільки основними виробниками залишилися ті суб'єкти, які були створені в межах спеціального режиму інвестиційної діяльності.

Таблиця 2.15

Показники зайнятості і доходів населення ТПР Волинської області

Показник	Одиниця виміру	Формула для розрахунку	2003	2005	2009
Кількість створених та збережених робочих місць на ТПР у розрахунку на одну особу міста	Од. / особу	<i>кількість створених робочих місць</i> <i>чисельність мешканців міста</i>	0,05	0,03	0,01
одного зайнятого на ТПР		<i>кількість створених робочих місць</i> <i>чисельність зайнятих</i>	2,06	0,12	0,04

Дані табл. 2.15 показують тенденцію до зниження показників зайнятості і доходів населення на ТПР Волинської області за аналізовані періоди.

Таблиця 2.16

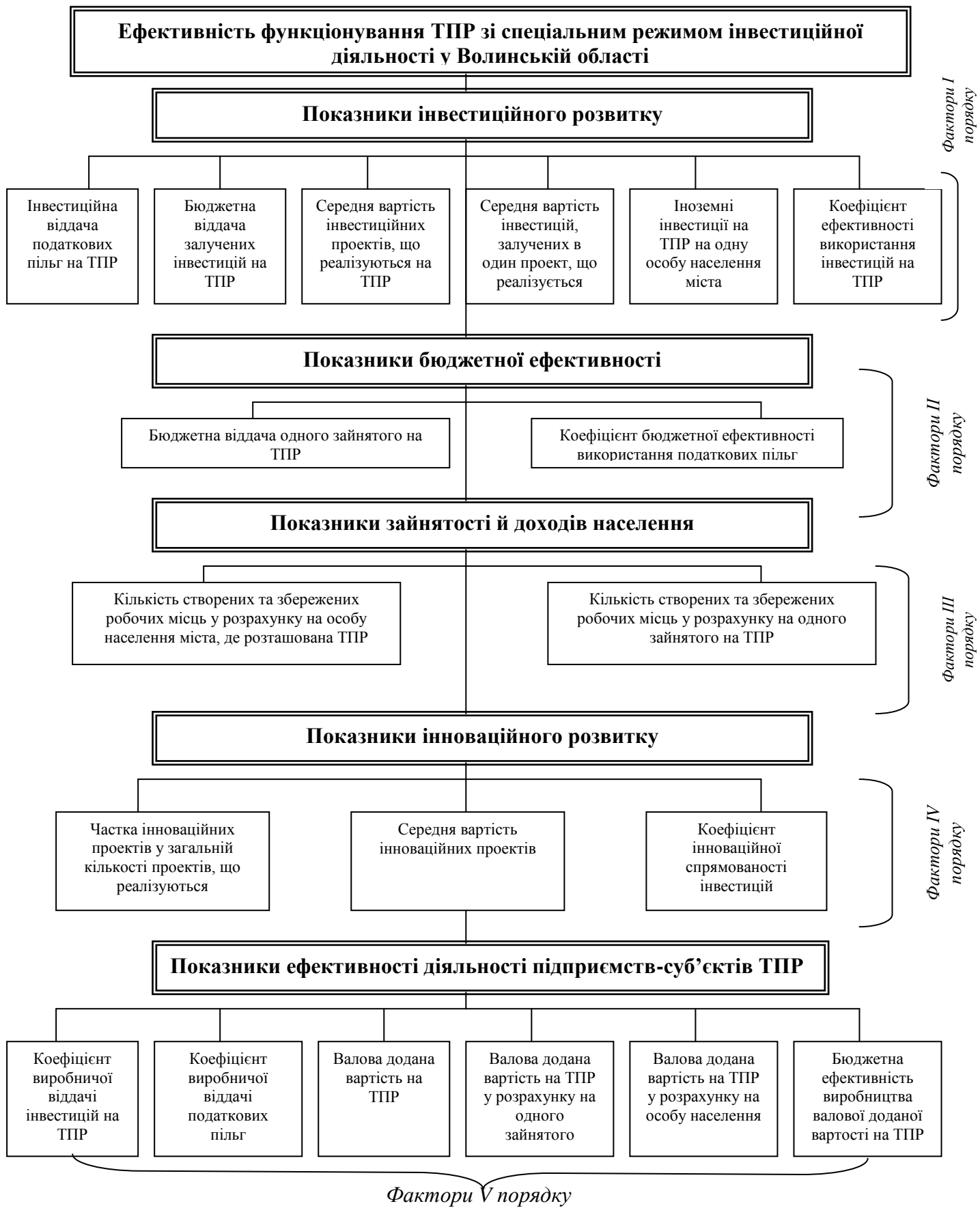
Показники бюджетної ефективності ТПР Волинської області

Показник	Одиниця виміру	Формула для розрахунку	2003	2005	2009
Бюджетна віддача одного зайнятого на ТПР	грн./особу	$\frac{\text{обсяг надходжень до бюджетів ДЦФ}}{\text{чисельність зайнятих}}$	13,94	18,55	28,18
Коефіцієнт бюджетної ефективності використаних пільг		$\frac{\text{обсяг надходжень до бюджетів ДЦФ}}{\text{сума отриманих пільг}}$	0,35	1,66	36,9

За даними табл. 2.16 видно, що бюджетна віддача одного зайнятого на ТПР Волинської області за аналізований період зростає, що пояснюється збільшенням надходжень до бюджетів від реалізації інвестиційних проектів, внаслідок відміни раніше наданих пільг з оподаткування.

Побудуємо структурно-логічну схему факторної оцінки ефективності функціонування ТПР Волинської області (рис.2.20).

Таким чином, реалізуючи інвестиційний проект на ТПР суб'єкт господарювання має на меті, передусім, задоволення власних інтересів. Проте задоволення інтересів держави все ж відбувається через підвищення ділової активності регіону, де створена ТПР, покращення життя його мешканців, збільшення частки податкових надходжень до державного бюджету від реалізації інвестиційних проектів суб'єктами господарювання.

Рис. 2.21. Структурно-логічна схема факторної оцінки ефективності функціонування ТПР Волинської області

Висновки до розділу 2

1. Комплексний аналіз соціально-економічного розвитку та інвестиційної діяльності на ТПР у Волинській області дав змогу виявити як позитивні, так і негативні наслідки їх функціонування.

Серед позитивних наслідків функціонування ТПР можна виділити, по-перше, поступове збільшення надходжень до бюджетів від реалізації інвестиційних проектів. Основний податок, сплачений підприємствами, це податок на додану вартість.

По-друге, зростає обсяг інвестицій на одного жителя ТПР.

По-третє, диференціювалася галузева структура залучених інвестицій. Основна частка інвестицій залучена в такі галузі промисловості, як харчова промисловість, інше виробництво не віднесене до інших угруповань, хімічне виробництво, деревообробна промисловість.

По-четверте, покращився якісний склад освоєних реальних інвестицій на ТПР.

По-п'яте, спостерігався значний позитивний вплив результатів роботи в режимі ТПР на соціальне життя населення й загальний добробут міста. А саме знизився рівень безробіття.

2. За результатами проведеного аналізу встановлено низьку бюджетну ефективність проектів, що реалізувалися в умовах спеціального режиму інвестування. Обсяги наданих пільг зростали швидше, ніж надходження до бюджету в результаті функціонування суб'єктів вільних зон. Це можна пояснити невиправданим обсягом наданих пільг, а також значними обсягами пільг із ввізного мита на сировину та матеріали, що ввозяться по імпорту суб'єктами СЕЗ і ТПР для потреб власного виробництва.

Стосовно функціонування недосконалої системи надання пільг та проблеми залучення інвестицій переважно в міста з розвинутою інфраструктурою слід відзначити, що вітчизняне законодавство не давало змоги використовувати диференційований підхід щодо надання пільг, виходячи з інвестиційного рейтингу територій. У зв'язку з цим виключалася можливість

вирівнювання потоку інвестицій шляхом введення пільгових коефіцієнтів для прогресивних районів та міст, що зумовлювало нерівномірність розміщення інвестицій на різні території. Проблема зумовлена як специфікою подібних регіонів, так і негнучкою регламентацією нормативних положень, що забезпечують залучення інвестицій.

3. Для комплексної оцінки ефективності функціонування ТІР Волинської області розраховано показники інвестиційного та інноваційного розвитку, діяльності підприємств, зайнятості та доходів населення, бюджетної ефективності, на основі яких побудовано структурно-логічну схему визначення ефективності спеціального режиму інвестиційної діяльності.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЖИМІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Пріоритети фінансової стратегії запровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності

Як відомо, економічна сила держави базується на її економічній безпеці, яка, у свою чергу, перебуває в тісній взаємозалежності із забезпеченням стійкого розвитку всіх регіонів країни. Досягненню соціально-економічної безпеки на регіональному рівні, як, власне, і на рівні державному, перешкоджає ряд невирішених проблем, що класифікуються як загрози економічній безпеці. Проблема полягає в тому, що економічній безпеці регіонів загрожують сьогодні не тільки правова нерозв'язаність багатьох питань, неврегульованість відносин регіонів із центральними органами виконавчої влади, руйнування науково-технічного потенціалу, відсутність чіткої системи охорони навколишнього середовища, тінізація економіки, ріст економічної злочинності, низька професійна компетенція управлінських кадрів регіональних органів керування, але головне – відсутність пріоритетів у їхньому соціально-економічному розвитку.

Тому основним пріоритетом у цьому випадку повинно бути фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів. Це, у свою чергу, може бути досягнуте із відновленням діяльності СЕЗ і ТПР та одночасним посиленням контролю за їх розвитком.

Слід зауважити, що державна політика України щодо функціонування спеціальних режимів інвестиційної діяльності є непослідовною й незрозумілою як для інвесторів, так і для органів місцевого самоврядування нашої країни.

Питання відновлення діяльності СЕЗ і ТПР є досить дискусійним. З одного боку, існує позитивний світовий досвід, який демонструє, що ці спеціальні режими є дієвим інструментом подолання відсталості в соціально-економічному розвитку окремих регіонів, залучення інвестицій в економіку. Проте аналогічна модель надання преференцій певним територіям у нашій державі спрацьовує неефективно. Значною перешкодою ефективного розвитку СЕЗ і ТПР є те, що в Україні відсутня єдина, науково обґрунтована програма їх

розвитку, узгоджена із загальнонаціональною концепцією реформування економіки, унаслідок чого їх створення не розглядається з позицій поступального розвитку економіки загалом. Окрім того, характер та умови функціонування українських СЕЗ і ТПР суперечить деяким вимогам ЄС, чи гальмує процес реалізації євроінтеграційних прагнень держави.

У процесі входження України в зону вільної торгівлі з ЄС та подальшої євроінтеграції питання адаптації спеціальних режимів інвестування до європейських стандартів є одним із найскладніших. Режими СЕЗ і ТПР не відповідають вимогам європейського законодавства щодо обсягів і форм державної допомоги та потребує змін відповідних норм у національному законодавстві. Натомість, контраргументом є те, що в рамках СЕЗ і ТПР значна кількість інвесторів уже розпочала свою діяльність, отримавши на тривалий період законодавчі гарантії незмінності пільгових умов взамін на зобов'язання щодо обумовлених обсягів інвестицій та створення визначеної кількості робочих місць. Відповідно, дострокове позбавлення інвесторів набутих прав на пільги буде незаконним і призведе до виплат значних сум компенсацій із державного бюджету. Наприклад, у Польщі при спробі ліквідації СЕЗ, обсяги державних компенсаційних виплат були оцінені на рівні 1 млрд. дол. США, що зумовило необхідність пошуку обома сторонами компромісних рішень у цій сфері [46].

Проаналізуємо досвід Польщі у сфері розробки та запровадження законодавства щодо СЕЗ, адже угода про зону вільної торгівлі тут передувала вступу до ЄС.

На території Польщі після вступу в ЄС продовжують функціонувати 14 СЕЗ, які в тому числі будуть конкурувати на міжнародному рівні з українськими спеціальними режимами інвестування за залучення нових інвесторів. Водночас польські СЕЗ (особливо в прикордонних з Україною регіонах) можуть стати провідниками українських підприємств на європейські ринки.

Слід відзначити певну подібність практики застосування СЕЗ у Польщі та в Україні. Зокрема, обидві країни одночасно – у 1995 р. – створили свої перші зони („Євро-Парк Мелець” та „Сиваш” відповідно). Зіставними є також масштаби діяльності: у 2005 р. у польських СЕЗ реалізовувалося 650 проектів, в українських СЕЗ і ТПР – 751. Натомість результативні показники суттєво відрізнялися. У Польщі в рамках СЕЗ було залучено 4,8 млрд. дол. США інвестицій та створено 63 тис. робочих місць, у той час як вітчизняні показники становили, відповідно, 1,6 млрд. дол. та 46 тис. робочих місць. Ще більш вражаючим є порівняння обсягів наданих податкових пільг: 483 млн. дол. США в Польщі й 832 млн. дол. США в Україні [157, с. 14].

Якщо порівняти терміни, на які створені СЕЗ у Польщі, то такі територіальні утворення на її території створені терміном на 20 років, в Україні ж термін коливається в межах від 15 до 60 років. Ліквідувати спеціальні режими інвестиційної діяльності уряд Польщі планує у 2016 р. по закінченні строків існування СЕЗ і ТПР. Такий приклад свідчить про наявність державних гарантій із боку уряду сусідньої держави й дає можливість підприємствам-суб'єктам СЕЗ і ТПР успішно функціонувати, отримувати пільги зі сплати певних податків до закінчення угоди з державою. Натомість у нашій державі такі гарантії відсутні, оскільки діяльність СЕЗ та ТПР призупинили вже через п'ять років із початку їх діяльності.

У контексті інтеграції Польщі до ЄС найсуттєвіші недоліки щодо функціонування СЕЗ були пов'язані з природою та величиною державної допомоги, яка там надавалася. Це стосувалося таких аспектів:

- надання операційної допомоги, пов'язаної не з величиною інвестицій, а з результатами поточної діяльності фірм (такого виду допомога заборонена в ЄС);
- нечіткість лімітів допомоги: підприємство могло використовувати допомогу держави безконтрольно, не дотримувалися принципи пропорційності та прозорості;

- відсутність достатньої прозорості й можливості моніторингу допомоги, також надання допомоги авансом у формі податкових пільг ще до початку діяльності (особливо для великих інвесторів), що порушувало правило прозорості;
- недиференційований підхід до інтенсивності надання допомоги вразливим секторам, а також малим і середнім підприємствам;
- відсутність нормативних актів, що визначають спосіб розрахунку загальної суми державної допомоги, яка надходить із різних джерел до одного отримувача;
- можливість застосування допомоги для підтримки експорту, що категорично заборонено ЄС.

Таким чином, унаслідок доопрацювання законодавства й зміни закону „Про СЕЗ” у Польщі, з одного боку, дозволено в основному зберегти набуті права інвесторів у СЕЗ, а з іншого – захистити спільний ринок від перешкод у сфері функціонування правил конкуренції. Він містив такі варіанти дій для підприємців, які отримали дозволи на діяльність у СЕЗ до 01.01.2001 р.:

1. Застосування перехідного періоду для малих (за критерієм ЄС) підприємств до 31.12.2011 р. та перехідного періоду для середніх (за критерієм ЄС) підприємств до 31.12.2010 р. Це означає, що в цей період підприємства зможуть використовувати державну допомогу на незмінних умовах, згідно з отриманими дозволами. Зміна стосується лише тривалості використання податкових пільг. Однак, якщо зміниться статус фірми внаслідок продажу, об'єднання чи іншої події зі схожим результатом, тоді припиняється надання допомоги такій фірмі.

2. Упровадження обмеження інтенсивності регіональної допомоги для великих підприємств до рівня:

- 75 % обсягу інвестицій, здійснених до 31.12.2006 р., за умови, що підприємець отримав дозвіл до 01.01.2000 р.;
- 50 % обсягу інвестицій, здійснених до 31.12.2006 р., за умови, що підприємець отримав дозвіл після 31.12.1999 р. (протягом 2000 р.);

- 30 % обсягу інвестицій, здійснених до 31.12.2006 р., за умови, що підприємець діяв в секторі автомобілебудування.

Отже, досвід Польщі демонструє можливість досягнення компромісу в питанні збереження й розвитку ефективних спеціальних режимів інвестиційної діяльності в контексті євроінтеграції.

Аналізуючи міжнародний досвід функціонування СЕЗ, можна зробити висновок, що для України особливої пріоритетності набуває питання підвищення ефективності застосування СЕЗ і ТПР як інструмента інвестиційної та регіональної політики. Адже досі ігнорувався системний підхід державних органів влади до вирішення цієї проблеми. Критичне осмислення іноземного досвіду, підсилене комплексним аналізом стану справ у вітчизняних СЕЗ і ТПР, сприятиме виробленню адекватних заходів державної політики в цій сфері та активізації євроінтеграційних процесів в Україні.

Ключовим питанням розвитку країни є збереження темпів її економічного зростання. Інвестиційна політика у СЕЗ і на ТПР спрямовується на правильне стратегічне визначення пріоритетів окремих регіонів та формування раціональної структури економіки держави.

Таким чином, у процесі структурних перетворень у галузях економіки паралельно із активізацією залучення іноземних інвестицій у СЕЗ і ТПР необхідно забезпечити:

- зміни в напрямках спрямування капітальних вкладень шляхом переорієнтації інвестицій у високотехнологічні, наукоємні галузі, забезпечення державної підтримки виробництва високотехнологічної продукції та розвитку малого й середнього бізнесу за рахунок відшкодування з державного бюджету частини ставок за банківськими кредитами;
- розширення прав суб'єктів господарської діяльності з формування та використання власних амортизаційних коштів;
- спрямування державних інвестицій на поновлення основних фондів пріоритетних галузей економіки;

- інноваційне інвестування підприємств за рахунок коштів, одержуваних від приватизації об'єктів державної власності;
- впровадження ресурсо- та енергозберігаючих техніки й технологій;
- поглиблення ринкових перетворень, формування конкурентного середовища та зміцнення приватної власності, реформування аграрних відносин;
- розширення внутрішнього ринку, зміцнення ринкової інфраструктури, виконання регіональних програм забезпечення ефективного функціонування ринків, здійснення заходів, спрямованих на розвиток сфери побутового обслуговування населення, надання широкого спектра туристичних послуг;
- обґрунтований захист вітчизняного виробника;
- пропагування через засоби масової інформації позитивного досвіду залучення інвестицій в економіку країни та ефективних результатів використання інвестиційного капіталу.

Складовою частиною політики інвестиційної діяльності є прискорення темпів створення нових робочих місць, особливо на ринках праці монофункціональних міст, шахтарських регіонів, забезпечення зайнятості сільського населення.

Для розв'язання проблем зайнятості у СЕЗ і на ТПП передбачається:

- продовження роботи з реструктуризації державних підприємств шляхом залучення інвестицій для розвитку підприємництва у виробничій сфері за умови забезпечення модернізації застарілих та створення нових високопродуктивних робочих місць, а також забезпечення ефективного функціонування підприємств у післяприватизаційний період;

- запровадження сприятливого інвестиційного режиму для підприємств, які створюють нові робочі місця, у тому числі для неконкурентоспроможних на ринку праці категорій населення;

- надання державної підтримки районам, у яких склалася критична ситуація на ринку праці, шляхом запровадження особливих режимів

приватизації, інвестування та кредитування, а також розроблення і впровадження механізму залучення коштів іноземних кредитних ліній та міжнародної технічної допомоги.

Збільшення інвестиційних ресурсів передбачається досягти, зокрема, шляхом ефективного використання державних інвестицій, збільшення обсягів довготермінового кредитування реального сектору економіки, іноземних інвестицій.

Разом із тим варто відзначити, що в Україні СЕЗ і ТПП розглядаються винятково з фіскальної точки зору, причому без розуміння того, що будь-які територіально-господарські утворення або окремі підприємства потребують відповідних умов для створення, функціонування та періоду виходу на заплановану потужність. Вітчизняні законодавці натомість вважають, що вихід на планові показники інвестиційного проекту відбувається зразу після реєстрації підприємства. Це було б можливим, якщо б до складу територіально-господарського утворення включалися діючі на повну потужність підприємства, але на практиці цього нема, а якби й було, то дія законів про СЕЗ і ТПП поширюється тільки на нові інвестиційні проекти.

Слід відзначити ще один аспект щодо ставлення до СЕЗ і ТПП. Державні органи постійно намагаються перебрати на себе всі функції з розгляду експертизи, реєстрації інвестиційних проектів та їх моніторингу. Така централізація, на нашу думку, доцільна лише у випадку створення СЕЗ і ТПП з ініціативи центральних органів влади для виконання загальнодержавних завдань. У випадку якщо СЕЗ та ТПП створюються з ініціативи місцевих органів влади, ці функції повинні виконуватися на місцях, але й відповідальність за результати мають нести ініціатори. Так, законодавчі ініціативи в справі вдосконалення роботи економічних зон після 2005 р. були, однак до прийняття справа й досі не дійшла. 2006 р. з'явилася надія, що з приєднанням України до Кіотської конвенції щодо спрощення та гармонізації митних процедур справа зрушиться з місця. Із того часу розроблено низку законопроектів, триває робота над новою редакцією Митного кодексу України,

у якому положення Кіотської конвенції враховуються. Ключовою проблемою в законодавчому врегулюванні умов роботи спеціальних режимів інвестиційної діяльності є проблема запровадження митного режиму спеціальної митної зони, розуміння чиновниками порядку переміщення товарів, робіт, послуг через кордони цієї зони, які є митними кордонами України. Чомусь і досі вважається, що запровадження цього митного режиму надає пільги чи звільнення від податків та митних платежів. Насправді ж це є спрощенням процедур, дає можливість підприємствам зменшити витрати оборотних коштів, а державу звільняє від повернення експортного ПДВ, що в Україні є постійною проблемою.

Одним із напрямів правового регламентування й усунення невідповідності між законами, що суперечили вимогам ЄС, було прийняття закону „Про внесення змін до закону України „Про Державний бюджет України на 2005 р.” та деяких інших законодавчих актів України” від 25.03.2005 р., який скасував пільговий режим у СЕЗ і на ТПР. Разом із тим було ліквідовано гарантії інвесторам СЕЗ та ТПР щодо незмінності правового режиму діяльності, чим спровоковано численні позови суб’єктів СЕЗ і ТПР про відшкодування збитків, завданих діями України, створено небезпеку застосування фінансових санкцій до держави. Із метою пом’якшення цих негативних наслідків згодом запроваджено компенсаційні механізми для сумлінних інвесторів СЕЗ і ТПР указом Президента України „Про заходи щодо поліпшення інвестиційного клімату” від 28.10.2005 р. Однак порядок надання компенсацій не був відрегульований, унаслідок чого частина суб’єктів СЕЗ і ТПР перемістила виробництво на території інших держав або просто припинила свою діяльність.

Тому варто зауважити, що сукупність вітчизняних законодавчих актів щодо СЕЗ та ТПР характеризуються правовою неузгодженістю, непрозорістю, невідповідністю нормам законодавства ЄС, відсутністю дієвих механізмів захисту прав інвесторів, що стало однією з причин низької ефективності

функціонування СЕЗ і ТПР в Україні й унеможливило їх розвиток як інструмента активізації інвестиційної та регіональної політики.

Запроваджуючи СЕЗ і ТПР в Україні, передбачалося створення матеріальної та інвестиційної бази для піднесення пріоритетних галузей економіки, а також забезпечення зайнятості й зростання доходів населення. Саме це повинно було стати метою діяльності СЕЗ і ТПР на другому етапі їх розвитку (2007–2010 рр.). Ліквідація таких зон була б доцільною лише за умов, що не було досягнуто вагомих результатів на першому етапі їх функціонування. Оцінка результатів повинна здійснюватися з огляду на можливості тієї чи іншої території. Як засвідчує досвід інших країн, СЕЗ і ТПР за відповідного впливу держави є каталізаторами формування ефективно функціонуючої відкритої економіки.

Ураховуючи обмеженість фінансових ресурсів держави, подальше функціонування спеціальних режимів інвестування потрібно активізувати з урахуванням таких вимог.

По-перше, ефект від пільгового режиму на певних територіях, який встановлюється за рахунок державного, а не місцевих бюджетів, повинен мати загальнонаціональний характер. Тому необхідно розробити стратегічні та поточні програми розвитку кожної спеціальної (вільної) економічної зони й території, де запроваджено спеціальний режим інвестиційної діяльності, які б враховували та дозволяли розв'язати одну з важливих загальногосподарських (а не локальних) проблем або вирішували локальну проблему, яка стає відправною точкою чи важливою ланкою на шляху до досягнення загальнонаціональних цілей.

По-друге, зазначений загальнонаціональний ефект повинен досягтися в порівняно невеликий строк, що можливе лише за наявності на певній території внутрішніх резервів ефективного розвитку, а також під час вибору таких проектів, які є ефективними відповідно до ринкових критеріїв [46].

Виходячи з цього, вирішення питання подальшого функціонування СЕЗ і ТПР в Україні потребує реалізації таких заходів:

1. Затвердити комплекс заходів щодо визначення результатів діяльності СЕЗ і ТПР, їх потенціалу, невикористаних резервів та вплив на економічний чи соціальний розвиток держави або певного регіону. При цьому важливою є методологічна некоректність існуючої практики оцінки результатів функціонування СЕЗ і ТПР винятково за показником сальдо отриманих пільг та надходжень до бюджетів. В Україні необхідно розробити чіткі критерії ефективності СЕЗ і ТПР, а також встановити граничні терміни для досягнення відповідності їм кожною СЕЗ і ТПР. Одним із найбільш показових критеріїв оцінки результатів діяльності СЕЗ та ТПР має стати співвідношення бюджетної й соціально-економічної ефективності, тобто співвідношення між державними видатками у вигляді пільгових втрат бюджету на утримання СЕЗ і ТПР та податковими надходженнями, з одного боку, і з іншого боку – результатами від надання таких пільг (інтенсивне створення робочих місць, успішне залучення інвестицій, розвиток наукомістких галузей виробництва тощо). На підставі цього у випадку, коли для певної СЕЗ чи ТПР характерне перевищення обсягу пільг над обсягом надходжень до бюджету, але наявні позитивні результати в зазначених вище сферах, доцільно розробляти заходи щодо мінімізації бюджетних втрат через кожен конкретну СЕЗ і ТПР у межах певного терміну. У випадку недосягнення СЕЗ чи ТПР відповідності встановленим критеріям ефективності протягом визначеного терміну варто ставити питання про недоцільність подальшого функціонування й закриття зони зі спеціальним інвестиційним і податковим режимом.

Слід відзначити, що податкова стимуляція на СЕЗ і ТПР є важливою задля модернізації та зниження енергоємності всієї економіки країни. Однак стимулювати потрібно не весь регіон чи окрему територію, а віднайти декілька галузей, розвиток яких здатен суттєво вплинути на економічне зростання в певному регіоні.

Так, інвестиційно-привабливими в Україні стали такі види економічної діяльності, як харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів, оптова торгівля й посередництво в торгівлі, фінансова діяльність,

машинобудування, хімічна та нафтохімічна промисловість, металургія й обробка металу, виробництво коксу, продуктів нафтопереробки та ядерного палива, науково-технологічна й інноваційна діяльність, туризм (розвиток готельної інфраструктури).

Із метою створення сприятливих умов інвестиційної діяльності та зростання обсягів залучення інвестицій в економіку України, до проекту Податкового кодексу були включені розділи та статті з питання застосування спеціальних режимів оподаткування у СЕЗ і на ТПР, у яких передбачається таке:

1) суб'єктам господарювання, що впроваджують інвестиційні проекти у СЕЗ, буде надаватися державна підтримка шляхом надання інвестиційно-інноваційного податкового кредиту з податку на прибуток підприємств строком на три роки;

2) із метою стимулювання розвитку проблемних територій для суб'єктів господарювання, що впроваджують інвестиційні проекти на ТПР, пропонується запровадити спеціальний режим оподаткування прибутку підприємств шляхом надання податкової пільги в розмірі 50 % від суми нарахованого податку на прибуток протягом п'яти років із моменту отримання першого прибутку.

Таким чином, повернення до СЕЗ і ТПР забезпечить цільовий напрям коштів підприємств від нарахованого податку на прибуток та пільг з оподаткування на виконання заходів щодо створення належних умов для розвитку самих підприємств і зі створення додаткових робочих місць.

Проте зазначені норми проекту Податкового кодексу викликали неоднозначне сприйняття як платниками податків, так і зацікавленими центральними органами влади, оскільки на сьогодні не набрали чинності спеціальні закони України з питань створення й функціонування спеціальних (вільних) економічних зон та територій пріоритетного розвитку.

Через відсутність нині законодавчої бази для застосування спеціальних режимів оподаткування у СЕЗ і на ТПР не сформовано чіткий фінансовий механізм практичного застосування та реалізації таких спеціальних режим

інвестування та не визначено коло суб'єктів, які будуть його використовувати. Це може спричинити до використання окремими суб'єктами господарювання, що здійснюють інвестиційну діяльність на вказаних територіях, різноманітних схем ухилення від оподаткування й мінімізації ними податкових зобов'язань.

Ураховуючи наведене, із метою вирішення вказаних проблем прикінцевими положеннями проекту Податкового кодексу передбачено, що підрозділи 4 та 5 розділу XVII „Спеціальні податкові режими” наберуть чинності з дня набрання чинності спеціальними законами України з питань створення й функціонування СЕЗ і ТПР та стимулювання розвитку регіонів.

2. Використати досвід європейських країн, зокрема Польщі, у веденні переговорного процесу щодо збереження ефективних СЕЗ.

3. Обсяги пільг, наданих підприємствам, що діють у СЕЗ і на ТПР, скоригувати відповідно до норм та вимог ЄС (75 % від обсягу освоєних інвестицій на перехідний період до 01.01.2012 р. і 50 % – після перехідного періоду).

4. На законодавчому рівні гарантувати збереження пільг суб'єктам СЕЗ і ТПР у тому, обсязі, який був визначений інвестиційними договорами.

5. Із метою встановлення рівних прав усіх суб'єктів СЕЗ і ТПР обмежити термін їх функціонування до 25 років, адже вони визначалися без будь-якого обґрунтування.

6. Забезпечити стабільність вітчизняного законодавства, у тому числі й із питань розвитку СЕЗ і ТПР. Також усунути правову невідповідність між законами, що регламентують діяльність українських СЕЗ та ТПР. Насамперед це стосується неправомірної зміни умов пільгового режиму законами непрямої дії, зокрема законами „Про Державний бюджет України” на відповідний бюджетний період.

Також потрібно внести поправки до відповідних законів і підзаконних актів, що стосуються питань функціонування й діяльності СЕЗ і ТПР. Доцільно, зокрема, знизити мінімальний розмір інвестицій, необхідних для отримання пільг суб'єктами ТПР Волинської області, оскільки мінімальна кошторисна

вартість інвестиційного проекту (250 тис. дол. США), як показує досвід, це дуже велика сума вкладення для іноземних інвесторів, а тим більше для вітчизняних.

7. Забезпечити прозоре управління на територіях зі спеціальними режимами інвестування, розробити чітку систему критеріїв для надання статусу суб'єкта зі спеціальним режимом інвестування й процедуру отримання такого статусу. Під час розробки критеріїв доцільно враховувати:

- відповідність інвестиційного проекту, тобто виду діяльності суб'єкта СЕЗ чи ТПП стану інфраструктури проблемного регіону;
- попередню оцінку інвестиційного проекту за критерієм соціально-економічного ефекту для регіону окремо та в цілому для держави;
- забезпеченість екологічної безпеки реалізованого інвестиційного проекту;
- оцінку рівня соціально-економічної безпеки регіону проводити за такими індикаторами: рівень бідності й безробіття, якість життя, здатність економіки регіону до стійкого росту; рівень фінансової стабільності регіону; залежність економіки регіону від імпорту, взаємовідносини регіону з країнами СНД і далекого зарубіжжя.

Одночасно із тим, створення прозорої процедури прийняття рішень щодо реалізації інвестиційних проектів, які фінансуються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також тих, що істотно впливають на життєдіяльність населення, передбачає:

- прийняття рішень щодо проведення публічного обговорення проектів регулятивних актів, спрямованих на розвиток підприємницької діяльності, утворення громадських колегій і рад підприємців при органах виконавчої влади, проведення консультацій із суб'єктами підприємницької діяльності, громадськими організаціями, науковцями, іншими фахівцями щодо оцінки ефективності регулятивних актів;
- участь у міжнародних заходах із метою розкриття інвестиційних можливостей України; презентацію через засоби масової інформації зарубіжних

країн та Інтернет пріоритетних інвестиційних проєктів; активізацію проведення виставкових заходів.

Зростання інвестиційної діяльності й розширення коопераційних та інтеграційних процесів не сприятимуть економічному зростанню, якщо не будуть задіяні інститути державного контролю й моніторингу. Зокрема, потрібен контроль за дотриманням законодавства про іноземні інвестиції, веденням державного реєстру підприємств з іноземним капіталом, зміною організаційно-правових підприємств та поданням ними звітності й статистичних даних. Слід забезпечити об'єктивність формування банку даних про спільні підприємства, а також проведення моніторингу за їх діяльністю.

8. Здійснювати експертизу всіх інвестиційних проєктів на предмет їх технологічної, ринкової, економічної, фінансової, екологічної та соціальної доцільності, що дасть можливість наперед виявити прибутковість цього інвестиційного проєкту, можливі бюджетні втрати внаслідок його реалізації, рівень модернізації обладнання й конкурентоспроможності продукції, що буде вироблятися за даними проєктом, можливі екологічні та техногенні катастрофи й способи їх попередження та уникнення; зниження рівня безробіття в регіоні й у державі.

9. Максимально спростити процедуру та умови затвердження проєктів, що повністю фінансуються інвестором і не обумовлені державними гарантіями.

10. Покращити інформаційне забезпечення функціонування існуючих СЕЗ і ТПР шляхом повнішого використання можливостей мережі Інтернет для надання максимально повної та оперативної інформації про можливості інвестування в регіони.

11. Проблему низької інноваційної складової інвестиційних проєктів можна вирішити шляхом перетворення деяких СЕЗ і ТПР у технопарки, бізнес-інкубатори тощо.

Із метою підтримання розвитку підприємницьких структур у СЕЗ і ТПР на етапі їх становлення в багатьох країнах створюють бізнес-інкубатори.

Бізнес-інкубатор – організаційна структура, метою якої є формування сприятливих умов для стартового розвитку малих підприємств через надання їм певного комплексу послуг і ресурсів.

Бізнес-інкубатори набули поширення і в Європі. Вони працюють не тільки в країнах із розвинутою ринковою економікою, а й у Польщі, Чехії, Угорщині, започатковуються в Росії та Україні. Вони привабливі для бізнесменів-початківців. Річ у тім, що багато людей можуть продукувати цікаві ідеї, але реалізувати їх здатні лише одиниці, оскільки для цього необхідні досвід і спеціальні знання. Якщо ж існує структура, яка бере на себе виконання специфічних робіт із правового чи економічного забезпечення бізнесу, то успіху можуть досягти навіть ті, хто не має спеціальних знань щодо організації власної справи. Вони надають найважливіші ділові послуги, технічну допомогу, допомогу в управлінні, забезпечують спрощений доступ до фінансування.

До послуг бізнес-інкубаторів відносять:

- оренду площ (офісних, виробничих, лабораторних, конференц-залів);
- технічно-адміністративне обслуговування (пошта, Інтернет, телефон, факс, ксерокс, офіс-секретар тощо);
- консультаційні (із бізнес-планування, юридичних, податкових та інших питань);
- економічні (послуги бухгалтера, фінансиста, економіста, маркетолога, менеджера);
- інвестиційні (пошук інвесторів, залучення кредитів, стартове фінансування новостворених компаній, створення кредитних союзів);
- науково-технічні (впровадження нових технологій, ноу-хау, нових продуктів);
- навчальні (тренінги, курси перепідготовки, навчання за програмою загального менеджменту й інших економічних дисциплін, необхідних для ведення бізнесу);
- презентаційні (виставки, конкурси, конференції);

- інформаційні (створення баз даних, передавання по них інформаційних технологій, що можуть використовуватись у бізнесі, інтернет-центри й мережі);
- видавничі (видання буклетів, рекламних проспектів, листівок, новітніх методичних розробок тощо);
- працевлаштування (пошук роботи, внесення до бази даних професій і вакансій, підготовка резюме, підготовка до співбесіди з роботодавцями тощо).

У процесі організації бізнес-інкубатора важливим є створення діючої мережі організацій, установ і суб'єктів господарювання різних форм власності, які можуть впливати на економічний розвиток регіону. Об'єднання можна здійснювати по-різному: від пайової участі під час створення бізнес-інкубатора як юридичної особи до участі в консультативній раді або співробітництві на договірній основі. Партнерами бізнес-інкубаторів можуть бути:

- місцеві органи влади, які можуть сприяти його організації, надати йому статус бізнес-інкубатора, забезпечити необхідну підтримку, якщо з'являються бюрократичні перешкоди;

- об'єднання підприємців регіону (союзи, гільдії, асоціації, фонди), що мають авторитет у підприємницьких колах, впливають на формування економічної політики, визначають пріоритети та перспективи розвитку регіону;

- банки й інші кредитні установи, що можуть стати джерелом залучення інвестицій для новостворених підприємств через бізнес-інкубатор;

- наукові установи та вищі навчальні заклади, що можуть сприяти залученню нових кадрів підприємців, висококваліфікованих фахівців – менеджерів, фінансистів, економістів, інженерів, розробників ноу-хау, технічних і технологічних новацій, а також базові установи для проведення навчання та перепідготовки (тренінгу) працівників компанії, для налагодження ділових контактів, обміну досвідом, знаннями, відшукування ніш ринків тощо.

Функціонування бізнес-інкубаторів приносить неабияку користь не тільки тим, хто набуває підприємницького досвіду в їх складі, а й регіону, у

якому вони створені. Як правило, тривалість перебування фірми в складі інкубатора обмежується трьома роками. Вважають, що після виходу з бізнес-інкубатора фірма має досягти такого рівня самостійності, який забезпечить їй ефективне функціонування.

Таким чином, збільшення кількості й активності таких підприємницьких структур у регіоні вирішує багато його проблем: зростає кількість робочих місць та зайнятість населення, скорочуються витрати місцевого бюджету, пов'язані з безробіттям; збільшуються надходження в місцевий бюджет, розвивається регіональна інфраструктура, підвищується рівень життя населення тощо.

В Україні перспективність бізнес-інкубаторів визначаються такими факторами:

- невинно зростає попит підприємницьких структур на нові технології навчання, консалтинг та інформаційне забезпечення;

- потенційні інвестори все частіше вимагають від фірм не тільки підтверджень стійкого матеріального й фінансового стану, а й доказів уміння розпорядитися наданими їм капіталовкладеннями;

- кредитна політика банків не дає можливості фірмам брати кредити на придбання основних засобів, особливо будинків, приміщень, офісної й іншої техніки, що призводить до збільшення їх витрат і зменшення оборотних коштів;

- ринок, що практично вже сформувався, збільшує конкуренцію та змушує підприємців більше часу займатися поточною реалізацією товарів (послуг), відволікаючи їхню вагу від питань функціонального менеджменту й стратегічного маркетингу;

- фірмам, що починають свій бізнес, в умовах фіскальної політики держави потрібен час для становлення та пристосування до ринку.

Зважаючи на ці позитиви бізнес-інкубаторів, в Україні їхня діяльність може принести неабияку користь. Однак поки що реальних результатів у створенні бізнес-інкубаторів досягли тільки деякі регіони. Пов'язано це здебільшого з відсутністю реальної підтримки їх розвитку державою.

Підсумовуючи вищесказане, слід відмітити, що лише за умов належного нормативно-правового забезпечення, ефективного стимулювання та використання відповідних санкцій за порушення порядку затвердження інвестиційних проектів суб'єктами підприємницької діяльності у СЕЗ і на ТПР держава відповідним чином досягне через реалізацію фінансового механізму функціонування спеціальних режимів інвестування, якими є СЕЗ та ТПР, поставлені цілі й завдання та, зокрема, економічного розвитку окремих галузей; прискореного розвитку відсталих та проблемних регіонів; підвищення рівня зайнятості населення держави, збільшення масштабності залучення іноземних і вітчизняних інвестицій, зміцнення фінансової стабільності та забезпечення інтеграції України в глобальний економічний простір на принципах паритетності з одночасним дотриманням національних інтересів і стратегічних орієнтирів.

3.2. Модель прийняття інвестиційних рішень реалізації фінансового механізму спеціальних режимів інвестиційної діяльності на засадах функціонального підходу

Сутність інвестиційного моделювання полягає у створенні єдиної системи підходів, процедур, методів і моделей, на основі яких конкретна виробничо-економічна система (ВЕС) може сформулювати оптимальну інвестиційну стратегію, що враховує умови невизначеності зовнішнього середовища [71, с. 75].

Модель прийняття інвестиційних рішень у своїй структурі повинна містити такі елементи:

- 1) цілі (систему цілей), які відображають мету рішення з допомогою сукупності цільових функцій або пріоритетних співвідношень;
- 2) альтернативи (моделі чи окремі сценарії дій, або ж комплекс цих дій);
- 3) умови зовнішнього середовища (стан у майбутньому, фактори впливу);

4) функцію корисності.

Кількісний аналіз моделей прийняття рішень у спрощеному вигляді передбачає такі етапи: визначення проблеми (характеристики ситуації, за якої приймається рішення); побудови моделі (визначення степені адекватності між ситуацією. у якій приймається рішення); характеристика інформаційного забезпечення моделі; оцінка моделі.

Під час вкладення інвестицій у реальну економіку інвестор має враховувати не тільки інвестиційну програму, а й фінансову, виробничу, екологічну, соціально-економічну діяльність підприємств. Для вирішення цієї проблеми важливе значення мають методи та моделі синхронного планування, які об'єднують у єдине ціле інвестиції, тактику маркетингу, стратегію менеджменту, систему оподаткування, розміщення виробничих потужностей.

Множину методів синхронного планування можна об'єднати в групи моделей, які дають можливість сформулювати:

- 1) оптимальну інвестиційну програму при відомих для окремого інвестиційного об'єкта виробничій програмі та обсягу фінансових ресурсів;
- 2) одночасно як інвестиційну, так і фінансову програми при заданій виробничій програмі для окремого інвестиційного об'єкта;
- 3) одночасно оптимальну інвестиційну та фінансову програму при заданих фінансових ресурсах і при включенні в модель різних альтернатив фінансування [74, с. 77].

Під час використання динамічних моделей інвестиційні об'єкти пов'язані з багаторазовими надходженнями та виплатами. Ці надходження й виплати мають визначені значення, які можна спрогнозувати та зіставити з конкретними термінами. У динамічних моделях оплата проводиться в різні терміни, причому у зв'язку із залежністю розміру платежів від терміну реалізації, їх не можна попередньо сумувати, а потрібно проводити фінансово-математичні перетворення, наприклад ревальвацію чи дисконтування.

Під час ревальвації чи дисконтуванні визначають, яку вартість (С) набуде інвестування до певного моменту часу (при цьому момент часу $t = 0$) суми

капіталу в більш пізній термін часу ($t = t_n$) з урахуванням нарахованих відсотків і складних відсотків. Якщо відсоткова ставка (r) для всіх періодів (відлік часу за роками) постійна, то показник C визначається таким чином:

$$- \text{ для ревальвації: } C = Q(1+r)^t; \quad (3.1)$$

$$- \text{ для дисконтування: } C = Q(1+r)^{-t}; \quad (3.2)$$

де Q – інвестиційний капітал;

$(1+r)^t$ – коефіцієнт ревальвації;

$(1+r)^{-t}$ – коефіцієнт дисконтування (позначимо $q = 1+r$);

t – термін часу, $t = \overline{1, T}$ [71, с. 77].

За різних для всіх періодів ставок r вартість інвестиційного капіталу буде визначатися таким чином:

$$C = Q(1+r_1)(1+r_2)\dots(1+r_T) = Q \prod_{i=1}^T (1+r_i). \quad (3.3)$$

Для підрахунку фактичної вартості, тобто обчислення вартості на початковий момент часу ($t = 0$) для низки платежів однакового розміру Q , які здійснюються щомісяця та на кінець року протягом t років, використовується формула:

$$C = Q \frac{(1+r)^t - 1}{(1+r)^t \times r}. \quad (3.4)$$

Покладемо $K = \frac{(1+r)^t - 1}{(1+r)^t \times r}$, назвавши його коефіцієнтом фактичної вартості періодичних поступлень, а $k = \frac{1}{K}$ – коефіцієнтом відновлення.

Аналогічним чином можна провести розрахунок періодичних поступлень. Це робиться шляхом перетворення наявної на цей момент часу ($t = 0$) вартості Q до ряду віднесених на кінець року платежів W рівної величини, що здійснюються до моменту часу t [71, с. 79]:

$$W = Q \frac{(1+r)^t - 1}{(1+r)^t \times r}. \quad (3.5)$$

Побудова такої системи дає можливість розв'язати такі основні завдання інвестиційного моделювання:

- 1) формування мети інвестиційної діяльності та побудова системи критеріїв її досягнення;
- 2) побудова моделей зовнішнього середовища, що включає в себе основні характеристики середовища, враховує їхній взаємозв'язок і можливі майбутні стани;
- 3) розробка моделі узагальненого інвестиційного проекту, яка описує основні функціональні характеристики проектів, їхній взаємозв'язок із зовнішнім середовищем і системою цільових критеріїв;
- 4) розробка системи пріоритетів і відбору проектів інвестиційного портфеля підприємства в умовах ресурсного дефіциту.

Розв'язавши ці завдання, можна сформувати оптимальний інвестиційний портфель. Конкретна інвестиційна модель може мати різноманітні форми свого представлення. Найбільш поширеною є матрична форма моделі. Розглянемо основні етапи стратегії відбору стратегічних альтернатив.

На першому етапі будується вектор інвестиційних можливостей підприємства:

$$X = \{X_i, \quad i = \overline{1, n}\}, \quad (3.6)$$

де X_i – i -й інвестиційний проект.

На початку цього етапу визначаються потенційні можливості програми інвестиційної діяльності, що є математичним сподіванням. Далі розробляються альтернативні стратегічні рішення для всіх інвестиційних проектів, після чого розраховують кількісні параметри оцінки кожного проекту, а кількість альтернатив зводиться до мінімуму.

Зменшення числа альтернатив можемо досягнути шляхом оптимізаційного моделювання.

На третьому етапі будується матриця прогнозних результатів реалізації проектів, яка й буде системою реалізованих альтернатив:

$$Y = \{Y_{ij}, \quad i = \overline{1, n}, \quad j = \overline{1, m}\}, \quad (3.7)$$

де Y_{ij} – оцінка результату реалізації проекту X_i при значеннях параметрів зовнішнього середовища V_j .

Результати реалізації проектів можуть оцінюватися за одним або декількома критеріями корисності.

Як правило, під час оцінки за декількома критеріями один із них буде головним, а решта – допоміжними. У такому випадку маємо справу з векторною оптимізацією побудови компромісних стратегій корисності.

На четвертому етапі проводиться кількісний аналіз доступних підприємству внутрішніх і зовнішніх інвестиційних ресурсів. З урахуванням цих обмежень здійснюється відбір проектів, сумарна корисність яких, із точки зору вибраної системи критеріїв, приймається максимальною.

Загалом, проекти $\{X_i, i = \overline{1, n}\}$ можуть бути взаємозалежними. Проблема вирішується дослідженням системи критеріїв на явище мультиколінеарності.

Для побудови моделі приймемо такі припущення:

- 1) представлені на вибір інвестиційні об'єкти рівнозначні;
- 2) фінансові ресурси неможливо залучити в необмеженій кількості за заданою відсотковою ставкою;
- 3) інвестиційна програма визначається тільки на початок планового періоду, а початкові витрати при цьому не перевищують заданий бюджет;
- 4) інвестиційні об'єкти реалізуються, як єдине ціле [71, с. 80–82].

Для побудови моделі введемо такі позначення:

i – індекс інвестиційного об'єкта, $i = \overline{1, n}$;

C_i – вартість капіталу i -го інвестиційного об'єкта;

A_{io} – затрати на придбання i -го інвестиційного об'єкта;

Q – загальний обсяг бюджетних коштів;

x_i – бінарна заміна ($x_i = 0$ або $x_i = 1$), значення якої визначає, буде для i -го інвестиційного об'єкта видалене фінансування чи ні.

Ураховуючи введені позначення, економіко-математична модель формування оптимальної інвестиційної програми при заданому бюджеті набуде такого вигляду.

Знайти такий розв'язок $\{x_i \geq 0, i = \overline{1, n}\}$, який забезпечить сумарну максимальну вартість інвестиційної програми, можна таким чином:

$$Z = \sum C_i \times x_i \rightarrow \max \quad (3.8)$$

при умовах:

1) використання наявного обсягу бюджетних коштів:

$$\sum A_{i0} \times x_i \leq Q \quad (3.9)$$

2) реалізації інвестиційних об'єктів як єдиного цілого (неподільності інвестиційних об'єктів):

$$x_i = \begin{cases} 1, & \text{якщо реалізація } i\text{-го інвестиційного об'єкта здійснюється} \\ 0, & \text{якщо реалізація } i\text{-го інвестиційного об'єкта відхиляється} \end{cases}. \quad (3.10)$$

Якщо за умовою моделі відсоткова ставка однакова для всіх планових періодів, то вартість капіталу (C_i) для i -го інвестиційного об'єкта на початок планового періоду ($t = 0$) знайдемо, використовуючи таку формулу:

$$C_i = -A_{i0} + \sum_{t=1}^T (l_{it} - a_{it})(1+r)^{-t} = -A_{i0} + \sum_{t=1}^T (l_{it} - a_{it}) \times q^{-t}, \quad (3.11)$$

де A_{i0} – затрати на придбання i -го інвестиційного об'єкта $A_{i0} = -(l_{i0} - a_{i0})$;

t – індекс планового періоду, $t = \overline{1, T}$;

$l_{it} (a_{it})$ – поступлення (виплати) для i -го інвестиційного об'єкта в момент часу t ;

$(1+r)^{-t} = q^{-t}$ – коефіцієнт дисконтування для моменту часу t .

Розрахована різниця $(l_{it} - a_{it})$ для i -го інвестиційного об'єкта на момент часу t називається чистим платежем. Вона може відображати перевищення надходжень над витратами чи виплат над надходженнями.

Вигідність інвестиційної програми визначається через величину нормативу вартості капіталу (НВК):

$$НВК = \frac{[Сумарна вартість капіталу]}{[Обсяг витрат на придбання]}. \quad (3.12)$$

Отримана задача лінійного програмування з булевими змінними може бути розв'язана за допомогою процедур цілочисельного програмування.

Застосуємо модель оптимального прогнозу фінансових показників для прийняття інвестиційних рішень. Як інвестиційні об'єкти $Ю_1, Ю_2, \dots$ будемо використовувати інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності на території пріоритетного розвитку Волинської області (додаток Щ). У ролі бюджетних коштів візьмемо кошти державного й місцевого бюджетів м. Нововолинська Волинської області за 2008 і 2009 рр. (додаток Ц). Також у розрахунках врахуємо інвестиції в основний капітал по Волинській області за 2008–2009 рр., що відображені в додатку Ш.

Багатофакторні регресійні моделі використовуються з метою кількісної оцінки факторів впливу на обсяг інвестицій. Розрахунок за кореляційно-регресійною моделлю проведено за допомогою програми „STATISTYCA”, що дало змогу виділити найбільш впливові чинники, що визначають ефективність інвестиційного процесу на ТПР у Волинській області.

Обчислимо вартість капіталу (C_i) для i -го інвестиційного об'єкта на початок планового періоду ($t = 0$):

$$C_1 = -A_{10} + \sum_{t=1}^7 (l_{11} - a_{11}) \times q^{-1} = 0 + 116,7 \times 1,2^{-1} = 96,9; \quad (3.13)$$

$$C_2 = -A_{20} + \sum_{t=1}^7 (l_{21} - a_{21}) \times q^{-1} = -25 + 25 \times 1,2^{-1} = -4,3. \quad (3.14)$$

Провівши необхідні розрахунки за допомогою даних додатка Щ отримаємо:

$$\begin{aligned} C_1 &= -96,9; C_2 = -4,3; C_3 = 100,8; C_4 = 54,8; C_5 = 1,6; C_6 = -12,6; C_7 = -5,2; C_8 = 266,1; \\ C_9 &= 24,3; C_{10} = 1327,9; C_{11} = 1168,9; C_{12} = 8782,3; C_{13} = 689,8; C_{14} = 6474,4; C_{15} = 1599,0; \\ C_{16} &= -11,2; C_{17} = 4,9; C_{18} = 65,1; C_{19} = -30,9; C_{20} = -8,8; C_{21} = 688,2; C_{22} = 158,1; C_{23} = -29,1; \\ C_{24} &= 122,6. \end{aligned} \quad (I).$$

Обчислимо вартість капіталу в результаті залучення бюджетного фінансування (див. дані додатка Ц):

$X_{25}=1$, якщо беруться кошти державного бюджету;

$X_{26}=1$, якщо беруться кошти інвесторів;

$$C_{25} = -6846 + 10458 \times 1,2^{-1} = 1834,1;$$

$$C_{26} = -5446 + 7324 \times 1,2^{-1} = 633,9.$$

Для розв'язування лінійних задач цілочислового булевого програмування використовуються електронні таблиці Excel пакету Microsoft Office.

Отже, моделі наберуть такого вигляду:

A. Залучення коштів державного бюджету:

$$\text{знайти } Z = 96,9x_1 - 4,3x_2 + 100,8x_3 + \dots + 122,6x_{24} + 633,9x_{26} \rightarrow \max \quad (3.15)$$

(коефіцієнти при невідомих x_i беруться згідно з умовою (I)).

Таким чином,

$$0x_1 + 25,0x_2 + 0x_3 + 27,5x_4 + 10,0x_5 + \dots + 626,1x_{24} + 5446 x_{26} \leq 6846 + 10458 = 17304 \quad (3.16)$$

$$x_i = \begin{cases} 1, & \text{якщо реалізація } i - \text{го інвестиційного об'єкта здійснюється} \\ 0, & \text{якщо реалізація } i - \text{го інвестиційного об'єкта відхиляється} \end{cases}, \quad i = \overline{1, 26}. \quad (3.17)$$

Під час дослідження цієї моделі (mod 41.xls) отримані такі результати:

оптимальний розв'язок $x_1 = x_3 = x_4 = x_5 = x_9 = x_{12} = x_{14} = x_{17} = x_{18} = x_{24} = 1$;

значення цільової функції – 15605,1;

значення обмежень – 17266,1.

У цьому випадку оптимізаційне моделювання реального інвестування в основний капітал за видами економічної діяльності на ТПП у Волинській області при заданому бюджеті буде таким: промислове виробництво рибної продукції, м'ясна промисловість, виробництво дерев'яних панелей, виробництво жирів, поліграфічна діяльність, холодне катання листової сталі, виробництво виробів із бетону та гіпсу, виробництво велосипедів, виробництво меблів, виробництво одягу з текстилю.

Величина нормативу вартості капіталу буде становити:

$$НВК_1 = \frac{[\text{Значення цільової функції}]}{[\text{Значення обмежень}]} = \frac{15605,1}{17226,1} = 0,91.$$

B. Залучення коштів місцевих бюджетів:

$$\text{знайти } Z = 96,9x_1 - 4,3x_2 + 100,8x_3 + \dots + 122,6x_{24} + 1834,1x_{25} \rightarrow \max \quad (3.18)$$

$$0x_1 + 25,0x_2 + 0x_3 + 27,5x_4 + 10,0x_5 + \dots + 626,1x_{24} + 6846 x_{25} \leq 5446 + 7324 = 12770 \quad (3.19)$$

і при виконанні умови формули 3.16.

Під час дослідження цієї моделі (mod 42.xls) отримані такі результати:

оптимальний розв'язок $x_1 = x_3 = x_4 = x_5 = x_9 = x_{12} = x_{15} = x_{17} = x_{18} = x_{24} = 1$;

значення цільової функції – 10729,7;

значення обмежень – 12737,1.

У цьому випадку оптимізаційне моделювання реального інвестування в основний капітал за видами економічної діяльності на ТПП у Волинській області при заданому бюджеті буде таким: промислове виробництво рибної продукції, м'ясна промисловість, виробництво дерев'яних панелей, виробництво жирів, поліграфічна діяльність, холодне катання листової сталі, виробництво верстатів, виробництво велосипедів, виробництво меблів, виробництво одягу з текстилю.

Величина нормативної вартості капіталу буде становити:

$$НВК_2 = \frac{[\text{Значення цільової функції}]}{[\text{Значення обмежень}]} = \frac{10729,7}{12737,1} = 0,84 .$$

С. Залучення коштів державного і місцевих бюджетів:

$$\text{знайти } Z = -96,9x_1 - 4,3x_2 + 100,8x_3 + \dots + 122,6x_{24} \rightarrow \max \quad (3.20)$$

$$0x_1 + 25,0x_2 + 0x_3 + 27,5x_4 + 10,0x_5 + \dots + 626,1x_{24} \leq 6846 + 10458 + 5446 + 7324 = 30074 \quad (3.21)$$

і при виконанні умови формули 3.16.

Під час дослідження цієї моделі (mod 43.xls) отримані такі результати:

оптимальний розв'язок $x_1 = x_3 = x_4 = x_5 = x_8 = x_9 = x_{12} = x_{13} = x_{14} = x_{15} = x_{18} = x_{21} = x_{22} = x_{24} = 1$;

значення цільової функції – 19124,1;

значення обмежень – 29326,1.

У цьому випадку оптимізаційне моделювання реального інвестування в основний капітал за видами економічної діяльності на ТПП у Волинській області при заданому бюджеті буде таким: промислове виробництво рибної продукції, м'ясна промисловість, виробництво дерев'яних панелей,

виробництво жирів, виробництво гофрованого паперу та пакувань паперу й картону, виробництво виробів із бетону та гіпсу, поліграфічна діяльність, виробництво парфумерної продукції й косметичних засобів, холодне катання листової сталі, виробництво верстатів, виробництво велосипедів, виробництво меблів, перероблення пластмаси, будівництво, виробництво одягу з текстилю.

Величина нормативної вартості капіталу буде становити:

$$HBK_3 = \frac{[\text{Значення цільової функції}]}{[\text{Значення обмежень}]} = \frac{19124,1}{29326,1} = 0,65.$$

D. Залучення інвестицій в основний капітал по ТПП у Волинській області за 2008–2009 рр. (додаток Щ):

$$\text{знайти } Z = 96,9x_1 - 4,3x_2 + 100,8x_3 + \dots + 122,6x_{24} \rightarrow \max \quad (3.22)$$

$$0x_1 + 25,0x_2 + 0x_3 + 27,5x_4 + 10,0x_5 + \dots + 626,1x_{24} \leq 2158,8 + 2866,9 = 5025,7 \quad (3.23)$$

і при $x_i = 0$ або 1 , $i = \overline{1, 24}$.

Під час дослідження цієї моделі (mod 44.xls) отримані такі результати:

оптимальний розв'язок $x_1 = x_3 = x_4 = x_5 = x_9 = x_{15} = x_{17} = x_{18} = x_{21} = x_{22} = 1$;

значення цільової функції – 2793,8;

значення обмежень – 4911,2.

У цьому у випадку оптимізаційне моделювання реального інвестування в основний капітал за видами економічної діяльності на ТПП у Волинській області при заданому бюджеті буде таким: промислове виробництво рибної продукції, м'ясна промисловість, виробництво дерев'яних панелей, виробництво жирів, поліграфічна діяльність, виробництво верстатів, виробництво велосипедів, виробництво меблів, перероблення пластмаси, будівництво.

Величина нормативної вартості капіталу буде становити:

$$HBK_4 = \frac{[\text{Значення цільової функції}]}{[\text{Значення обмежень}]} = \frac{2793,8}{4911,2} = 0,65.$$

Із метою визначення та обґрунтування лагів часу для обсягів виробленої продукції та обсягів інвестиційних вкладень використаємо взаємну кореляційну функцію, що характеризує щільність зв'язку між обсягом виробництва

(результативним фактором y) й обсягами інвестиційних вкладень (фактором-аргументом), значення якого зсунуті на часовий період τ ($x_{t-\tau}$).

Для знаходження кількісного значення взаємної кореляційної функції використаємо формулу [71, с. 97]:

$$r_{\tau} = \frac{(n - \tau) \sum_{t=1}^{n-\tau} y_t x_{t-\tau} - \sum_{t=1}^{n-\tau} y_t \sum_{t=1}^{n-\tau} x_{t-\tau}}{\sqrt{\left[(n - \tau) \sum_{t=1}^{n-\tau} y_t^2 - \left(\sum_{t=1}^{n-\tau} y_t \right)^2 \right] \left[(n - \tau) \sum_{t=1}^{n-\tau} x_{t-\tau}^2 - \left(\sum_{t=1}^{n-\tau} x_{t-\tau} \right)^2 \right]}} \quad (3.24)$$

Якщо $r_{\tau} \in (-1, 0)$ то має місце від'ємна кореляція, а при $r_{\tau} \in (0, 1)$ – додатна. Якщо r_{τ} лежить у як завгодно малому околі точки нуль, то кореляція між результативним фактором і фактором-аргументом, значення якого є зсунутими на лаг часу τ , відсутня. Найбільше абсолютне значення цього показника визначає значення часового лага. Звичайно, лаг часу існує, якщо абсолютне значення коефіцієнта взаємної кореляції є близьким до одиниці. Зауважимо, що за умови існування декількох близьких до одиниці абсолютних значень коефіцієнта взаємної кореляції маємо декілька часових лагів для двох часових рядів. Якщо $\tau = 0$, то коефіцієнт взаємної кореляційної функції перетворюється в коефіцієнт парної кореляції.

За даними таблиці 3.2 розрахуємо значення коефіцієнтів взаємної кореляції та побудуємо графік кореляційної функції залежності обсягів виробництва (y_t) по ТПР у Волинській області від обсягів інвестицій (x_t) при максимальному значенні лага часу, рівному п'яти періодам (за період приймаємо один рік).

Таблиця 3.2

**Динаміка обсягів виробництва продукції та залучених інвестицій
на ТПР у Волинській області***

Рік	Обсяги виробництва, <i>тис. грн.</i> y_t	Обсяги залучених інвестицій <i>млн. дол.</i> x_t
2000	0,953	0
2001	1,136	30596,2
2002	3,575	89988,2

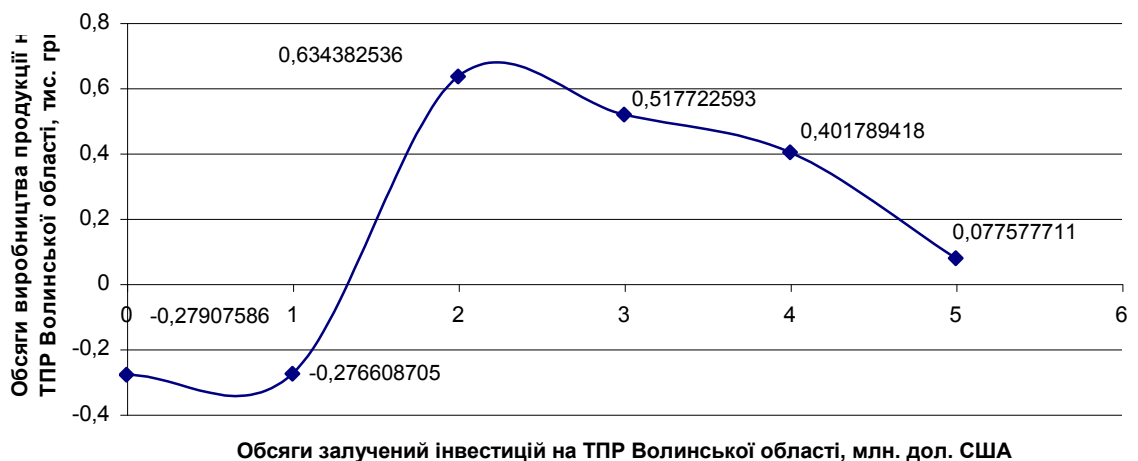
2003	7,835	144831,6
2004	11,136	262244
2005	12,571	257641,8
2006	1,406	321266,8
2007	0,852	6679710
2008	0,848	529213,9

* Складено автором на основі статистичних даних розвитку ТПР у Волинській області за 2000–2008 рр.

Розрахуємо значення кореляційної функції при $\tau = \overline{0,5}$ та відобразимо отримані значення таким чином:

τ	0	1	2	3	4	5
r_τ	-0,2791	-0,2766	0,6344	0,5177	0,4018	0,0776

Побудуємо графік кореляційної функції, що показує залежність обсягів виробництва й залучених інвестицій на ТПР у Волинській області (див. рис. 3.1). Аналізуючи значення коефіцієнтів взаємної кореляційної функції, робимо висновок, що обсяги інвестицій мають вплив на обсяги виробництва протягом трьох періодів часу (другий, третій і четвертий). При цьому коефіцієнт парної кореляції показників є додатним ($\tau=0$), що свідчить про окупність інвестицій на третій, четвертий і п'ятий рік функціонування ТПР у Волинській області.

Рис. 3.1. Графік кореляційної функції залежності обсягів виробництва й залучених інвестицій за період функціонування ТПР Волинської області

*Побудовано автором за даними [47].

Динаміку обсягів залучених інвестицій та кількості створених робочих місць на ТПР у Волинській області відобразимо у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Динаміка обсягів залучених інвестицій та кількості створених робочих місць на ТПР у Волинській області*

Рік	Кількість створених робочих місць, <i>чол.</i> y_t	Обсяги залучених інвестицій <i>млн. дол.</i> x_t
2000	102	0
2001	308	30596,2
2002	2080	89988,2
2003	2685	144831,6
2004	304	262244
2005	222	257641,8
2006	191	321266,8
2007	133	6679710
2008	71	529213,9

* Складено автором на основі статистичних даних розвитку ТПР у Волинській області за 2000–2008 рр.

Ці дані дають можливість побудувати графічну залежність частки створених робочих місць від частки інвестицій на ТПР у Волинській області у 2000-2008 рр.

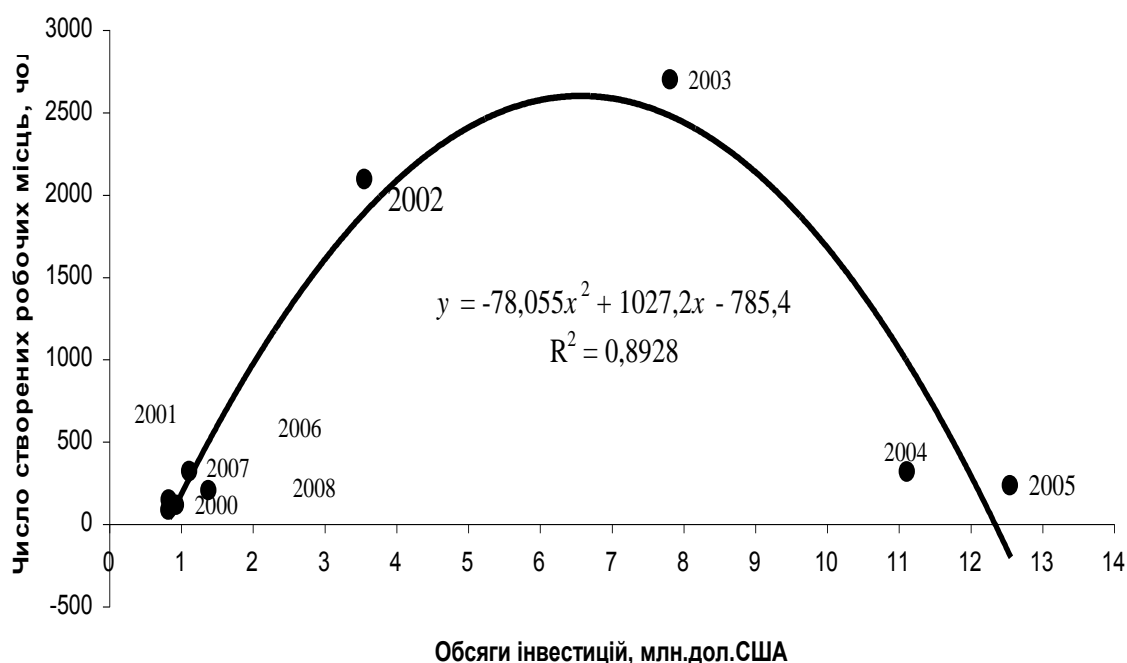

Рис. 3.2. Залежність між числом створених робочих місць та обсягами інвестицій на ТПР Волинської області у 2000-2008 рр.

*Побудовано автором за даними [47].

На основі даних таблиці 3.3. відобразимо квадратичну регресійну залежність числа створених робочих місць від обсягів інвестування на ТПР у Волинській області за 2000–2008 рр.

Правильність відбору чинників, які мають найбільшу силу впливу на інвестиційну активність на ТПР у Волинській області підтверджено адекватністю та надійністю сформованих моделей, оскільки відповідні коефіцієнти кореляції та детермінації наближуються до 1, розрахункові значення критерію Фішера більше критичних, а явище мультиколінеарності відсутнє.

Рис. 3.3. Регресійна залежність числа створених робочих місць від обсягів інвестування на ТПР у Волинській області за 2000–2008 рр.

* Побудовано автором на основі статистичних даних розвитку ТПР у Волинській області за 2000–2008 рр.

Результати побудови квадратичної регресійної параболи $R^2 = 0,8928$ підтверджують параболічну залежність і показують швидку зміну числа створених робочих місць від обсягів інвестування на ТПР у Волинській області у 2000–2008 рр. Таким чином за динамікою кількості створених робочих місць

на ТПР у Волинській області у 2008 р. спостерігалася тенденція 2000 р. А це, у свою чергу, свідчить про погіршення соціально-економічних показників розвитку регіону внаслідок призупинення діяльності спеціального режиму інвестування.

3.3. Оцінка ризиків функціонування спеціальних режимів інвестиційної діяльності

В Україні заснування особливих територіально-господарських утворень у формі спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку мало на меті подолання депресивного характеру регіональної економіки; стимулювання структурних перетворень; активізацію підприємницької діяльності; вирішення проблем зайнятості економічно активного населення; залучення іноземних інвестицій; нарощування експорту й збільшення поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг; залучення й упровадження нових технологій; поліпшення використання природних і трудових ресурсів. У СЕЗ та на ТПР для вирішення названих завдань запроваджено особливий режим підприємницької діяльності, який передбачав низку пільг. Право на користування пільгами одержували лише ті суб'єкти підприємницької діяльності, що відповідали галузевим пріоритетам, і пройшли конкурсний добір, підписали угоду з уповноваженим органом та прийняли рішення здійснювати погоджений інвестиційний проект.

Аналіз результатів початкового періоду функціонування спеціальних режимів інвестиційної діяльності свідчив про зростаючу інвестиційну й економічну активність, поліпшення ситуації на ринку праці, зниження соціальної напруги, позитивні бюджетні зрушення. Відповідно до територіального масштабу, ресурсного потенціалу та вирішуваних соціально-економічних завдань лідерами були території пріоритетного розвитку, де зареєстровано 68 % за кількістю й 75 % – за вартістю проектів. Найбільш привабливими для інвестування виявилися хімічна та харчова галузі

промисловості (17 %), транспорт і зв'язок (12 %), металургійна (9 %), вугільна, машинобудівна та легка промисловість (6 %).

Темпи приросту інвестицій у СЕЗ і ТПР України становили в 1998–2000 рр. близько 250 %, що було значно вище від узагальнених показників в Україні. У структурі інвестицій переважали матеріальні (257,8 млн. дол.) та грошові (156,1 млн. дол.) внески. Це дало змогу модернізувати матеріальну базу виробництва, будувати його на принципово новій технічній і технологічній основі [173, с. 136].

У середньому одна гривня інвестицій приносила до державного бюджету щорічно близько 20 коп. податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

Питома вага іноземних інвестицій у фактично залучених коштах становила 43 %, динаміка іноземного інвестування була позитивною. У ході розбудови СЕЗ і ТПР їх вплив на процеси іноземного інвестування зріс із показника 0,2 % сукупних залучених інвестицій у державі в цілому та 0,6 % у регіонах розміщення – до 18,6 % та 40,8 % відповідно. Основними інвесторами виступали компанії Угорщини, Великобританії, США, Нідерландів [99, с. 113].

Одним із головних завдань заснування СЕЗ і ТПР було вирішення проблем зайнятості та підвищення життєвого рівня населення. Динаміка працевлаштування й введення робочих місць у спеціальних режимах інвестування була позитивною та перевищувала загальноукраїнські показники.

І все ж результати функціонування СЕЗ і ТПР в Україні мають оцінюватись у комплексі, з урахуванням можливих негативних наслідків та ризиків, які супроводжують діяльність спеціальних режимів інвестування.

Ризик – це „ймовірна небезпека” або „небезпека, що може спричинити збиток”. Сучасна економіка супроводжується різноплановими ризиками, які необхідно аналізувати всім учасникам будь-якого економічного проекту, щоб уникнути провалу або мінімізувати можливі втрати. Відомо, що ризики бувають динамічними (тобто такими, що можуть призвести як до погіршення, так і до поліпшення ситуації) або статичними (що призводять виключно до втрат) та можуть бути викликані різними факторами – об'єктивними

(незалежними від учасників економічного проекту) і суб'єктивними (що викликані проектом або характеризують його учасників). Усі ці ризики піддаються кількісному та якісному аналізу. Якісний аналіз зазвичай спрямовується на з'ясування видів, факторів, етапів і умов настання ризиків, визначення потенційних сфер ризику та їх ідентифікацію [172, с. 137].

Проведемо якісну оцінку ризиків, які можуть супроводжувати діяльність особливих територіально-господарських утворень. Систематизація ризиків, пов'язаних із функціонуванням СЕЗ і ТПР, стала підставою до виділення їх груп за такими ознаками:

4) залежно від сфери впливу:

- внутрішні,
- зовнішні;

5) залежно від періодичності впливу:

- систематичні,
- несистематичні;

3) залежно від напрямку впливу:

- економічні,
- екологічні,
- соціальні,
- фінансові.

Також можна виділити таку класифікацію ризиків у діяльності СЕЗ і ТПР: бюджетні, регіональні, інвестиційні, інноваційні, підприємницькі, управлінські, соціальні, зовнішньоекономічні, валютні, кредитні, екологічні, кримінальні, політичні (табл. 3.1).

Поряд із названими слід також окремо виділити так званий „інфляційний ефект”, який рівною мірою належить до бюджетних, регіональних та інвестиційних ризиків. Цей ефект проявляється:

а) у разі розростання кількості СЕЗ/ТПР, що спричинює зменшення значимості порівняльних переваг спеціального режиму;

Система ризиків, пов'язаних із діяльністю СЕЗ і ТПР [172, с. 138].

БЮДЖЕТНІ	зменшення розміру бюджетних надходжень
	зміна структури бюджетних надходжень та втрат
	перерозподіл доходів і втрат між бюджетами різних рівнів
	формування неоптимального режиму діяльності СЕЗ і ТПР (неадекватного специфіці регіону та поставленим перед територією завданням)
ІННОВАЦІЙНІ	негативні результати НДР
	відхилення в строках реалізації етапів проектування
	невідповідність технічного рівня виробництва технічному рівню інновацій
	помилковий вибір територіальних ринків патентного захисту
	невиконання суб'єктами СЕЗ і ТПР зобов'язань по реалізації інвестиційно-інноваційних проектів
РЕГІОНАЛЬНІ	посилення диспропорцій між регіонами
	формування нераціональної для регіону в цілому структури виробництва (моногалузевої спеціалізації, спеціалізації на трудо-, енергомістких виробництвах тощо)
	штучна зміна позиції регіону в загальнонаціональному рейтингу інвестиційної привабливості
	використання переваг особливого режиму та статусу на шкоду іншим регіонам
ІНВЕСТИЦІЙНІ	перерозподіл інвестиційних ресурсів між регіонами всередині країни
	перевищення інвестиційних пропозицій над інвестиційною місткістю регіону
ПІДПРИЄМНИЦЬКІ	створення неоднорідного конкурентного середовища через надання переваг обмеженому колу суб'єктів підприємництва (дискримінація за ознакою розміщення)
	монополізація ринку суб'єктами СЕЗ і ТПР, які користуються пільгами спеціального режиму
УПРАВЛІНСЬКІ	невдале управління та недосконала система моніторингу за наданими пільгами та їх використанням суб'єктами СЕЗ і ТПР
СОЦІАЛЬНІ	міграція населення в регіони, де створені СЕЗ і ТПР
	посилення розшарування населення та збільшення різниці в доходах зайнятих на підприємствах СЕЗ і ТПР і поза ними
ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНІ	перерозподіл зовнішньоторговельних вантажопотоків
	суттєва трансформація існуючої або формування нової системи зовнішньоекономічних зв'язків
ВАЛЮТНІ	коливання курсів валют, зміна умов платежів
КРЕДИТНІ	втрата доходів в результаті зміни умов кредитування при фінансуванні інвестпроектів суб'єктами СЕЗ і ТПР
ЕКОЛОГІЧНІ	розміщення на СЕЗ і ТПР та концентрація екологічно небезпечних підприємств, збільшення антропогенного навантаження на зовнішнє природне середовище
КРИМІНАЛЬНІ	порушення законодавства під час здійснення експортно-імпортних та транзитних операцій
	порушення законодавства під час нарахування та сплати податків
	незаконне користування пільгами спеціального режиму СЕЗ і ТПР

	зловживання у використанні бюджетних коштів
ПОЛІТИЧНІ	зміна нормативно-правової бази функціонування СЕЗ і ТПР, динаміка макроекономічних тенденцій

б) у наданні пільг широкому переліку галузей і видів діяльності, що призводить до нівелювання визначених державою пріоритетів;

в) у необґрунтованому наданні пільг окремим суб'єктам підприємництва внаслідок недостатньо якісного відбору інвестиційних проектів.

Розглянемо деякі з названих ризиків більш детально. Запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності може призвести до скорочення дохідної частини державного бюджету. Необхідно зважити на те, що спеціальний режим інвестиційної діяльності не може призвести до скорочення податкових надходжень, оскільки має застосовуватися лише до нових інвестиційних проектів. Але проблема може стати реальною, якщо допустити зловживання або порушення діючого законодавства. Це стосується заниження митної вартості товарів, тіншового обігу, контрабанди, необґрунтованого завищення вартості застосовуваних у виробництві технологій, ноу-хау тощо. Крім того, ряд підприємств, що користуються пільговим режимом СЕЗ чи ТПР, могли б проводити нарахування податків відповідно до чинного законодавства, маючи значну заборгованість за фактичними виплатами податкових платежів.

Отже, подолання негативних наслідків для бюджету потребує:

- по-перше, доопрацювання комплексу нормативних документів (у т. ч. інструкцій і методик ДПА, Держмитслужби) для застосування в практиці роботи із суб'єктами підприємницької діяльності територій, до яких застосовується спеціальний режим інвестиційної діяльності;

- по-друге, посилення контролю з боку уповноважених державних органів за правильністю реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності;

- по-третє, у разі виявлення недоліків у спеціальному режимі територій, які безпосередньо спричинюють неприпустиме зменшення податкових платежів, – відповідного коригування окремих положень такого режиму.

Унаслідок запровадження на окремих територіях спеціального (пільгового) режиму може посилюватися нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів України. Застосування спеціального режиму інвестування може призвести до перерозподілу інвестиційних потоків, зміни фінансової бази місцевих бюджетів, стрімкого посилення рейтингових позицій окремих галузей тощо. Запровадження митних і податкових пільг для підприємств різних галузей на окремих територіях також може спричинити відповідну територіальну прив'язку нових проектів національних та іноземних інвесторів, концентрацію інвестицій у регіонах з особливим статусом. Це, у свою чергу, призведе до активізації підприємницької діяльності, росту обсягів виробництва й реалізації товарів та послуг, збільшення зайнятості, зростання податкових й інших обов'язкових платежів.

Слід ураховувати, що запровадження пільгового режиму підприємництва може тягнути за собою згортання (унаслідок передислокації на територію з пільгами, неможливості конкурувати із більш дешевими зональними підприємствами тощо) ряду виробництв у решті регіонів України, що вплине на пряму та опосередковану зайнятість, доходи місцевих бюджетів.

Разом із тим приплив за допомогою СЕЗ і ТПР нових інвестицій у пріоритетні галузі та регіони, які потребують економічного відродження характеризується позитивно, тоді як перерозподіл інвестицій між регіонами слід оцінювати з позицій мезо- й макроекономічного впливу, враховуючи можливі негативні наслідки відволікання інвестиційних ресурсів з інших регіонів, згортання в них робочих місць тощо.

Функціонування СЕЗ і ТПР може негативно впливати на розвиток вітчизняного виробництва тієї продукції, аналог або складові частини чи комплектуючі до якої під час імпорту у СЕЗ чи ТПР звільняються від сплати ввізного мита й податку на додану вартість. Ініціатор реалізації інвестиційного проекту сам установлює вимоги до якості та надійності товарів, а також здійснює вибір постачальника. Обсяги поставок виключно для потреб реалізації інвестиційного проекту (сировина, матеріали, предмети, устаткування та

обладнання) переважно незначні в масштабах держави. Для запобігання необмеженому ввезенню з-за кордону з використанням митних пільг товарів, які не призначені безпосередньо для реалізації проекту, у подальшому передаються іншим суб'єктам підприємництва на території України або будь-яким іншим чином використовуються поза межами інвестиційного проекту, – необхідно уточнити формулювання відповідних норм спеціального режиму та посилити контроль уповноважених органів.

Також у СЕЗ і ТПР може мати місце дискримінація за місцем розташування суб'єктів підприємництва, що належать до однієї галузі виробництва. Така дискримінація вже проявилася на практиці функціонування СЕЗ і ТПР України. Виявляється, що великі проекти, призначені для територій зі спеціальним статусом та розміщені в позазональному просторі, навіть за умов однакової значущості для економіки регіонів їх розташування чи держави в цілому, діяли в нерівних умовах. Це обумовлено пільговим митним та податковим режимами. Ця проблема існуватиме стільки, скільки існуватиме територіальна чи галузева неоднорідність, викликана нетотожним режимом здійснення підприємницької діяльності, неоднаковим рівнем інвестиційної привабливості, економіко-географічним та геополітичним розміщенням тощо. Щоб частково нівелювати неоднорідність економічного режиму, спричинену СЕЗ і ТПР, необхідно здійснювати зважений відбір „спірних” інвестиційних проектів; залучати до експертизи спеціалістів антимонопольного комітету; спеціально зважувати позитивні й негативні наслідки реалізації конкуруючих проектів із позицій економічної ефективності, зайнятості, впливу на супутні галузі, вирішення регіональних проблем тощо.

Унаслідок дії пільгового митного режиму у СЕЗ і ТПР може відбутися перерозподіл імпорتنих товарних потоків, які надходять на митну територію України. Подібний перерозподіл може стосуватися територій, основним завданням яких є сприяння активізації зовнішньоекономічних зв'язків (передусім – експортно-імпорتنих і транзитних операцій) та територій

пріоритетного розвитку, де мають створюватися нові підприємства чи розгортатися крупні інвестиційні проекти.

Розгортання крупних інвестиційних проектів на територіях пріоритетного розвитку, яке у свій час було передбачене встановленою законом нижньою межею вартості інвестиційного проекту та спостерігалось на практиці (зокрема в Донецькій області), також дезорганізувало імпорتنі й експортні товаропотоки [172, с. 140].

Зважаючи на це, Державній митній службі України необхідно було б проводити моніторинг процесів перерозподілу експортно-імпорتنих та транзитних потоків, здійснювати аналіз тенденцій, своєчасно виявляти „проблемні точки”, можливі недоліки запровадженого митного режиму й коригувати його в разі необхідності.

Ще один ризик – це ризик, пов’язаний зі створенням на СЕЗ і ТПР еколого-небезпечних виробництв. Розвиток підприємництва об’єктивно спричинює забруднення навколишнього середовища, що без відповідного контролю та регулювання може призвести до негативних наслідків. Для запобігання загостренню цієї проблеми необхідно:

- по-перше, посилити нагляд відповідних державних і місцевих органів за дотриманням екологічної безпеки в регіоні;
- по-друге, чітко дотримуватися переліку пріоритетних видів економічної діяльності, визначених окремо для кожної СЕЗ та ТПР;
- по-третє, широко використовувати екологічний моніторинг й економіко-адміністративні інструменти впливу на суб’єкти підприємництва;
- по-четверте, під час оцінки та узгодження запропонованих до реалізації інвестиційних проектів приділяти особливу увагу екологічній експертизі.

Слід також мати на увазі, що функціонування СЕЗ і ТПР може супроводжуватися рядом порушень чи зловживань.

На макроекономічному (державному) рівні виділимо такі з них:

- 1) прийняття з різних причин рішень про заснування СЕЗ і ТПР на підставі лише місцевої ініціативи, не підкріпленої відповідними розрахунками ефективності, маркетинговими дослідженнями тощо;
- 2) необґрунтоване введення в дію норм економічно неефективного режиму діяльності територій пріоритетного розвитку та їх суб'єктів підприємницької діяльності, що може спричинити економічні втрати (недоцільне зменшення бюджетних надходжень);
- 3) часта зміна або повна відміна дії раніше встановленого пільгового режиму, що може призвести до економічних втрат суб'єктів підприємництва та погіршення іміджу України в цілому;
- 4) відсутність контролю за дохідністю державних вкладень у СЕЗ і ТПР та їх господарюючі суб'єкти, що дає змогу останнім занижувати доходи держави й приймати рішення без її відповідного представництва;
- 5) зловживання службовим становищем у наданні кредитних ресурсів (цільові державні кредити) та гарантій Уряду під отримання іноземних кредитів;
- 6) неефективне або нецільове використання бюджетних коштів, призначених для здійснення відповідного контролю й управління СЕЗ і ТПР на державному рівні, у тому числі – через неефективне розміщення замовлень на експертизу (без проведення конкурсу/тендеру), надмірне фінансування проектів із підготовки кадрів, закордонних службових відряджень тощо;
- 7) порушення та зловживання під час визначення експертів – відповідальних осіб чи організацій, яким доручається проведення експертиз інвестиційних проектів і вартості внеску інвестора, фактично зробленого в рамках реалізації інвестиційного проекту (останнє необхідно для встановлення розміру інвестиції та обсягу суми, яка вираховується з валового доходу підприємства).

На мезорівні (місцевому й зональному) до таких порушень можуть бути віднесені:

2) нецільове використання бюджетних коштів призначених для облаштування інфраструктури у СЕЗ і ТПР, їх інформаційного забезпечення, підготовки інфраструктури, у тому числі – через приписки, незаконне списання, нецільове використання фінансових ресурсів, неефективне розміщення замовлень із капітального будівництва, модернізації інфраструктури та ін.;

3) неправильна (у більшості випадків – занижена або завищена) оцінка вкладу держави (загальнодержавної, комунальної власності);

4) порушення правил та зловживання службовим становищем під час видачі ліцензій на ввіз/вивіз продукції, здійснення окремих видів підприємницької діяльності, використання стратегічних ресурсів;

5) місцеві органи влади й управління, а також спеціалізовані органи, що управляють СЕЗ і ТПР, можуть перевищувати свої повноваження, нав'язуючи інвесторам не вигідні для них умови (наприклад обов'язкова участь у фінансуванні інших проектів, підтримання в належному стані інфраструктурних об'єктів тощо) на етапі погодження (схвалення) інвестиційних проектів та укладення контракту;

6) зловживання під час проведення експертизи й укладення угоди на здійснення інвестиційних проектів у пільговому режимі;

7) порушення окремими службовими особами з метою особистого збагачення під час вирішення питань землевідведення, архітектурного узгодження та здійснення інших формальностей суб'єктом СЕЗ чи ТПР, зокрема:

- недотримання норм викидів забруднюючих речовин за умов неадекватного контролю з боку уповноважених органів;
- зловживання посадовими особами, відповідальних за розподіл „лімітів” забруднення;
- порушення (зловживання) у сфері розподілу коштів, призначених для вирішення екологічних проблем території, їх спрямування на інші цілі;

- неналежна організація екологічного моніторингу та контролю за впливом суб'єктів підприємництва на навколишнє природне середовище, що серед інших наслідків може призвести до перекидання фінансового тягаря щодо забезпечення природоохоронних заходів із підприємств-забруднювачів – на місцевий та державний бюджети (або в разі зловживань посадовими особами – до зворотного ефекту);
- зловживання службовим становищем під час проведення екологічної експертизи проектів, які передбачається реалізовувати на ТПР (приховування інформації про реальну величину екологічної небезпеки або масштаби і вартість заходів для подолання можливих наслідків).

На рівні суб'єкта господарювання та домогосподарства можуть відбуватися такі порушення:

1) порушення чинного законодавства у формі незаконної підприємницької діяльності, крадіжок, інших кримінальних вчинків, контрабанди (незаконного переміщення через державний кордон, збереження й реалізації) товарів;

2) дострокове припинення підприємницької діяльності суб'єктом СЕЗ чи ТПР або реалізації інвестиційного проекту, що тягне за собою несплату значної суми податкових та інших обов'язкових платежів (у разі користування податковими й іншими пільгами);

3) штучне затягування термінів виходу на проектну потужність та приховування прибутків із метою більш тривалого користування пільговим режимом оподаткування (для чого може використовуватися внутрішньофірмовий обмін, необґрунтоване завищення вартості внеску інвестора у вигляді матеріальних та нематеріальних активів тощо);

4) штучне завищення вартості продукції, безпосередньо виробленої або доданої у СЕЗ чи на ТПР із метою уникнення „митної очистки” від час ввезення продукції з території – на решту митної території України;

5) здійснення імпорту товарів на територію України під виглядом транзиту, що звільнює від сплати мита;

б) порушення режиму перебування іноземних громадян та осіб без громадянства на території приймаючої країни внаслідок дії спрощених процедур (безвізового режиму) перетину державного кордону України.

Разом із тим усі вищенаведені недоліки, варіанти порушень і зловживань можуть мати місце в процесі функціонування СЕЗ та ТПР в Україні. І це не вирізняє особливі територіально-господарські утворення від інших форм організації підприємницької діяльності.

Таким чином, державна підтримка в подоланні депресивного стану окремих територій повинна забезпечуватися на основі реалізації комплексу заходів, що передбачають:

- 1) сприяння створенню нових виробництв, упровадженню нових технологічних процесів і створенню екологічно безпечних умов для життєдіяльності населення;
- 2) забезпечення структурної перебудови національної економіки та розвитку регіонів, залучення інвестицій у пріоритетні види економічної діяльності;
- 3) розвиток виробничої й соціальної інфраструктури;
- 4) залучення інвестицій у сферу виробництва зі створенням нових робочих місць;
- 5) вжиття органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування заходів для розвитку малого бізнесу, підвищення зайнятості населення;
- 6) цільове фінансування виконання програм перекваліфікації й професійної освіти населення;
- 7) залучення міжнародної технічної допомоги для розв'язання соціально-економічних проблем депресивних територій, підготовки та перепідготовки фахівців із питань інвестиційної діяльності й розвитку підприємництва;

8) розроблення пропозицій щодо запровадження пільгового режиму оподаткування прибутку, отриманого від реалізації інвестиційного проекту.

З усього вищевикладеного випливає, що проблематика функціонування ТПР так само, як СЕЗ, лежить не в площині їх існування як таких, а часто-густо в неефективному керівництві й неналежному контролі за ними, неправильному визначенні пріоритетів та стратегічних орієнтирів окремих регіонів; і загалом у зловживанні національними інтересами на користь окремих кримінальних структур. Відтак, питання активізації інвестиційної діяльності на ТПР, стратегічного розвитку останніх зміщуються в площину забезпечення національної економічної безпеки.

Висновки до розділу 3

1. Функціонування СЕЗ і ТПР в Україні мають оцінюватись у комплексі, з урахуванням можливих негативних наслідків та ризиків, які супроводжують діяльність особливих територіально-господарських утворень. Виділено таку класифікацію ризиків у діяльності СЕЗ і ТПР: бюджетні, регіональні, інвестиційні, інноваційні, підприємницькі, управлінські, соціальні, зовнішньоекономічні, валютні, кредитні, екологічні, кримінальні, політичні.

2. Інвестиційна політика у СЕЗ і на ТПР спрямовується на правильне стратегічне визначення пріоритетів окремих регіонів та формування раціональної структури економіки держави. На підставі проведеного дослідження напрямами активізації інвестиційної діяльності визначено формування сприятливого інвестиційного клімату в державі в цілому та регіоні зокрема; пошук джерел фінансування реального сектору економіки; визначення пріоритетних сфер інвестування в регіоні; відновлення надання податкових пільг; удосконалення амортизаційної політики.

На підставі проведеного дослідження напрямами активізації інвестиційної діяльності визначено: формування сприятливого інвестиційного клімату в державі в цілому та регіоні зокрема; пошук джерел фінансування

реального сектору економіки; визначення пріоритетних сфер інвестування в регіоні; відновлення надання податкових пільг; удосконалення амортизаційної системи. Запропоновані напрями активізації інвестиційної діяльності позитивно вплинуть на економічний та соціальний розвиток як Волинської області, так і держави в цілому

3. Розрахунок за кореляційно-регресійною моделлю дав змогу виділити найбільш впливові чинники, що визначають ефективність інвестиційного процесу на ТПР у Волинській області. Найоптимальнішими видами економічної діяльності, що вплинули на обсяг інвестицій на ТПР у Волинській області, є промислове виробництво рибної продукції, м'ясна промисловість, виробництво дерев'яних панелей, виробництво жирів, поліграфічна діяльність, виробництво верстатів, виробництво велосипедів, виробництво меблів, перероблення пластмаси, будівництво.

Аналіз значень коефіцієнтів взаємної кореляційної функції показав, що обсяги інвестицій мають вплив на обсяги виробництва протягом трьох періодів часу (другий, третій і четвертий). При цьому коефіцієнт парної кореляції показників є додатним ($\tau=0$), що свідчить про окупність інвестицій на третій, четвертий і п'ятий рік функціонування ТПР у Волинській області.

Результати побудови квадратичної регресійної параболи підтверджують параболічну залежність та показують швидку зміну числа створених робочих місць від обсягів інвестування на ТПР у Волинській області у 2000–2008 рр. Таким чином за динамікою кількості створених робочих місць на ТПР у Волинській області у 2008 р. спостерігається тенденція 2000 р. А це, у свою чергу, свідчить про погіршення соціально-економічних показників розвитку регіону внаслідок призупинення діяльності спеціального режиму інвестування.

4. Вирішення питання подальшого функціонування СЕЗ і ТПР в Україні потребує реалізації таких заходів:

1) затвердити комплекс заходів щодо визначення результатів діяльності СЕЗ і ТПР, їх потенціалу, невикористаних резервів та вплив на економічний чи соціальний розвиток держави або певного регіону;

2) використати досвід нових членів ЄС, зокрема Польщі, у веденні переговорного процесу щодо збереження ефективних СЕЗ після створення зони вільної торгівлі з ЄС;

3) обсяги пільг, наданих підприємствам, що діють у СЕЗ і на ТПР, скоригувати відповідно до норм та вимог ЄС (75 % від обсягу освоєних інвестицій на перехідний період до 01.01.2012 р. і 50 % – після перехідного періоду);

4) на законодавчому рівні гарантувати збереження пільг суб'єктам СЕЗ і ТПР у тому, обсязі, який був визначений інвестиційними договорами;

5) із метою встановлення рівних прав усіх суб'єктів СЕЗ і ТПР обмежити термін їх функціонування до 25 років;

6) забезпечити стабільність вітчизняного законодавства, у тому числі й із питань розвитку СЕЗ і ТПР;

7) забезпечити прозоре управління на територіях зі спеціальними режимами інвестування, розробити чітку систему критеріїв для надання статусу суб'єкта зі спеціальним режимом інвестування та процедуру отримання такого статусу;

8) максимально спростити процедуру й умови затвердження проектів, що повністю фінансуються інвестором і не обумовлені державними гарантіями;

9) покращити інформаційне забезпечення функціонування існуючих СЕЗ і ТПР шляхом повнішого використання можливостей мережі Інтернет для надання максимально повної та оперативної інформації про можливості інвестування в регіони;

10) проблему низької інноваційної складової інвестиційних проектів можна вирішити шляхом перетворення деяких СЕЗ і ТПР у технопарки, бізнес-інкубатори тощо.

ВИСНОВКИ

У монографії здійснено теоретичне узагальнення і здійснено новий розв'язок наукової задачі, що полягає у розробці фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності та концептуальних, організаційних засад функціонування спеціальних режимів інвестування. З метою вирішення поставленої проблеми в роботі проведене комплексне дослідження, що дозволило автору окреслити напрями подальшого вдосконалення цього процесу та сформулювати такі висновки:

1. Визначено три наукові точки зору щодо тлумачення поняття „територія пріоритетного розвитку”: перший – згідно з чинним законодавством – територія, на якій склалися несприятливі соціально-економічні та екологічні умови, незадовільний стан зайнятості населення і запроваджується спеціальний режим інвестиційної діяльності для створення нових робочих місць; другий – із суспільно-психологічного сприйняття як надання статусу для вирішення проблем депресивних регіонів держави, на яких спостерігається занепад виробничої інфраструктури і високий рівень безробіття; третій – враховуючи позиції інвестора – територія зі встановленими пільговими умовами оподаткування для активізації залучення інвестиційних ресурсів у визначені державою пріоритетні види діяльності й галузі народного господарства. Таке трактування формує теоретичні засади управління процесом інвестування на ТПР.

2. Запропоновано підхід до формування двох типів ТПР, що дає можливість систематизувати відмінності їх фінансового забезпечення. Перший тип має чітко визначену спеціалізацію, започатковується на основі портів та в прикордонних регіонах; другий – виокремлена територія, проблемний регіон із високим рівнем безробіття. Це дає можливість керівникам органів державної влади своєчасно виявити відмінності в створенні та запровадженні спеціального режиму інвестування на території держави, залежно від особливостей соціально-економічного розвитку регіону.

3. На основі дослідження та аналізу еволюції наукових підходів до трактування поняття „фінансовий механізм” та узагальнення точок зору

провідних фахівців запропоновано розширене тлумачення фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності з урахуванням функціональних ознак, що дає змогу обґрунтувати взаємозалежність між фінансовим забезпеченням реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності та інвестиційною активністю суб'єктів господарювання, регіону та держави в цілому, що сприятиме уникненню загроз, мінімізації ризиків та подоланню кризових явищ. Звідси фінансовий механізм реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності визначено як сукупність складових фінансового планування, забезпечення, регулювання, стимулювання та контролю за реалізацією наданого територіям статусу, що ґрунтується на відповідному нормативному, інформаційному та організаційному забезпеченні. Його функціонування дасть можливість органам державної влади залучити іноземні та вітчизняні інвестиції, що в майбутньому приведе до надходження бюджетних ресурсів різних рівнів; досягти економічного зростання в державі, підвищити добробут населення, збільшити кількість робочих місць.

4. Запропоновані методичні підходи до комплексного аналізу визначення ефективності спеціального режиму інвестиційної діяльності (на прикладі Волинської області) дозволяють комплексно моніторити регіони України з цього питання. Це дає змогу керівникам підприємств-суб'єктів ТПР та органам управління ТПР виявити і позитивні, і негативні наслідки їх функціонування.

5. Сформовано багатофакторну модель на основі кореляційно-регресійного аналізу, що дає змогу виділити найбільш впливові чинники інвестиційної діяльності на ТПР у Волинській області. Такими є обсяги виробництва продукції, обсяги залучених інвестицій і кількість створених робочих місць. Результати побудови моделі рекомендовані для застосування працівниками органів управління ТПР з метою розроблення програм та стратегій їх розвитку.

6. Вдосконалення фінансового регулювання реалізацією спеціальних режимів інвестування, на нашу думку, дозволить внести доповнення до

відповідних законів і підзаконних актів, що стосуються діяльності СЕЗ та ТПР; максимально спростить умови затвердження інвестиційних проектів, що повністю фінансуються інвестором та не обумовлені державними гарантіями; забезпечить встановлення граничних термінів для досягнення відповідності їм кожною СЕЗ і ТПР (одним із найбільш показових критеріїв оцінки результатів діяльності СЕЗ і ТПР повинне стати співвідношення бюджетної та соціально-економічної ефективності) та контроль за дотриманням законодавства про іноземні інвестиції, а також прозоре управління й високий рівень розвитку інфраструктури регіону та держави в цілому.

Викладені результати дослідження дають змогу поглибити теоретичні основи сутності фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності, а застосування у дисертації практичних рекомендацій щодо фінансового моніторингу функціонування СЕЗ і ТПР дає можливість вдосконалити державну і регіональну інвестиційну політику в напрямку інноваційного розвитку економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абалкин Л. И. Логика экономического роста [Электронный ресурс] / Л. И. Абалкин. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.biblio.classs.ru>.
2. Абалкин Л. И. Труды вольного экономического общества России. Избранные труды : в 4 т. / Л. И. Абалкин. – М. : [б. и.], 2000. – Т.2. – 2000. – 912 с.
3. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – 350 с.
4. Аллахвердян Д. А. Финансово-кредитный механизм развитого социализма / Д. А. Аллахвердян // Плановое хозяйство. – 1974. – № 8. – С. 96-100.
5. Аранчій В. І. Фінанси підприємств : навч. посіб. / В. І. Аранчій. – К. : ВД “Професіонал”, 2004. – 367 с.
6. Артус М. М. Фінанси : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / М. М. Артус. – К. : Європ. ун-т, 2005. – 198 с.
7. Базилевич В. Д. Державні фінанси : навч. посіб. / за заг. ред. д.е.н., проф. В.Д. Базилевича. – К. : Атака, 2004. – 418 с.
8. Безгубенко Л. М. Фінансова наука і практика періоду трансформацій / Л. М. Безгубенко // Фінанси України. – 2000. – №4. – С. 12–16.
9. Безгубенко Л. М. Вплив спеціального режиму інвестування на формування трудового потенціалу регіону (на прикладі Волинської області) / Л. М. Безгубенко, О. А. Івашко // Інвестиції : практика та досвід. – 2009. – № 24. – С. 11–13.
10. Бланк І. А. Фінансовий менеджмент : навч. курс. / І. А. Бланк. – К. : Ніка Центр Ельга, 2001. – 527 с.
11. Бланк И. А. Основы инвестиционного менеджмента / И. А. Бланк. – [2-е изд., перераб. и доп.] – К. : Ника-Центр, 2004. – 672 с.
12. Борщевський В. В. Іноземні інвестиції як чинник регіонального розвитку / В. В. Борщевський // Фінанси України. – 2003. – № 10. – С. 108–117.
13. Бочаров В.В. Финансово-кредитные механизмы регулирования рынка инвестиций / В. В. Бочаров. - М. : Финансы и статистика, 1993. – 243с.

14. Варналій З. Фінансова безпека України в контексті глобалізації інвестиційної діяльності / З. Варналій // Банківська справа. – 2006. – № 3. – С. 54–64.
15. Василик О. Д. Державні фінанси України / О. Д. Василик, К. В.Павлюк. – К. : НІОС, 2002. – 606 с.
16. Васенко В. К. Вільні економічні зони : стратегія розвитку / В. К. Васенко. – Суми : Вид-во „Довкілля”, 2004. – 384 с.
17. Ващека Г. Створення СЕЗ та запровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності / Г. Ващека // Вісн. паук. пр. Укр. акад. держ. упр. персоналом при Президентові України. – К., 2002. – Вип.1. – С. 426–437.
18. Вільні економічні зони України : проблеми створення і розвитку / [Л. В. Мінін та ін.] ; відп. наук. ред. О.Б. Локшин.– К. : НДІ „ Проблеми людини”, 1996. – Т.4. – 345 с.
19. Всемирная история экономической мысли : в 6 т. Т. 6 : Экономическая мысль социалистических и развивающихся стран в послевоенный период (40-е – первая половина 90-х годов). Кн. 4 : Зарубежная экономическая наука. / [Е. Ф. Авдокушин, Т. А. Агапова, А. В. Бузгалин и др. ; редкол. В. Н. Черковец (гл. ред.) и др.]. - Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова. – М. : Мысль, 1997. – 222 (1) с.
20. Государственные финансы : учеб. пособ. [для студ. экон. вузов и факульт.] / [под. рук. проф., д-ра. экон. наук В. М. Федосова, С. Я. Огородника и В. Н. Суторминой]. – К. : Лыбидь. – 1991 – 532 с.
21. Гохберг Ю. О. Управління нововведеннями на підприємствах : розвиток сумісних підприємств, інвестиційно-інноваційних процесів та вільні економічні зони : посібник / Ю. О. Гохберг – [3-те вид., перероб. та доп.]. – Донецьк, 2001. – 231 с.
22. Гусейніков Ю. Спеціальний режим інвестування та його вплив на економічну безпеку держави / Ю. Гусейніков // Матеріали наук.-практ. конф. [Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні], (м. Київ, 30 травня 2001 р.). – К. : [б.в.], 2001. – Т. 2. – С. 138–141.

23. Гуренко С. Немає об'єктивних причин для згорання діяльності СЕЗ та ТПР / С. Гуренко // Економіст. – 2003. – №3. – С. 22–23.
24. Гуткевич С. О. Спеціальна економічна зона як пріоритетний об'єкт інвестування / С. О. Гуткевич, Н. В. Сеперович // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №12. – С. 16–19.
25. Данілов О. Д. Інвестування : навч. посіб. / О. Д. Данілов, Г. М. Івашина, О. Г. Чумаченко. – К. : „Вид. дім „Коп'ютерпрес”, 2001. – 364 с.
26. Данилишин Б. Н. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / [Б.Н. Данилишин, С.І. Дорогунцов та ін.]. – К. : [б.в.], 1999 – 215 с.
27. Данько Т. П. Свободные экономические зоны в мировом хозяйстве : учеб. пособ. / Т. П. Данько, З. М. Окрут. – М. : ИНФРА–М, 1998. – 168 с.
28. Дергачев В. А. Свободные экономические зоны в современном мире / В. А. Дергачев. – Одесса : Ин-т проблем рынка и эконом.-эколог. исслед. АН Украины, 1992. – 92 с.
29. Дерев'яненко О. Г. Фінансо-кредитний механізм в системі стратегічного управління / О. Г. Дерев'яненко // Фінанси України. – 1998. – №7. – С.28–34.
30. Дуленко А. Инвестиции как инструмент регионального развития / А. Дуленок // Економіст. – 2003. – №3. – С.90–91.
31. Економіка України: підсумки перетворень та перспективи зростання : [монографія] / під ред. В. М. Гейця. – Х. : Форт, 2000. – 426 с.
32. Єпіфанов А.О. Регіональна економіка : навч. посібник. / А. О. Єпіфанов, І. В. Сало. – К. : Наук. думка, 1999. – 340 с.
33. Загородній А., Менеджмент реальних інвестицій : навч. посіб. / А. Загородній, С. Стадницький. – К. : Знання, 2000. – 209 с.
34. Зайчикова В.В. Нормативно-правове регулювання фінансів суспільного сектору / В.В. Зайчикова // Вісник ДДФА. – 2007. – № 1 (17). – С. 85–89.
35. Зайчикова В.В. Розвиток стратегічного фінансового планування в органах місцевого самоврядування / В.В. Зайчикова. // Фінансово-бюджетна стратегія в сучасних соціально-економічних умовах : матер. наук.-практ.

- конф., (м. Київ, 26 лют. 2009 р.) / [редкол. І.Я.Чугунов (голова) та ін.]. – К. : НДФІ, 2009. – 207 с. (С. 124–129).
36. Зайчикова В.В. Підвищення ефективності управління коштами місцевих бюджетів / В.В. Зайчикова // Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку : колект. моногр. / за ред. І.Я. Чугунова. – К. : ДННУ АФУ, 2009. – 848 с. (С. 695–720).
37. Закон України „Про зовнішньоекономічну діяльність” : від 16.04.91р. №959-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua).
38. Закон України „Про інвестиційну діяльність” : від 18.09.91р. №1560-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua).
39. Закон України „Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон” : від 13.10.92р. №2673-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua).
40. Закон України „Про режим іноземного інвестування” : від 19.03.96р. №93/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http:// www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua).
41. Закон України „Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території пріоритетного розвитку у Волинській області” : від 05.04.01р. №2354-ІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua).
42. Закон України „Про Державний бюджет на 2004 рік”// Юридичний вісник України. – 2003. – № 50. – С.4-28.
43. Закон України „Про оподаткування прибутку підприємств” від 22.05.97 №283/97-ВР // Вісник податкової служби України – 2002 – № 10–11 – С. 11.
44. Загальна оцінка результатів функціонування СЕЗ та ТПР // Економіст. – 2003. – №6. – С. 16–17.
45. Загородній В. Реалізація державної політики стосовно СЕЗ і ТПР / В. Загородній // Формування ринкових відносин в Україні. – 2001. – №15–16. – С. 76–78.
46. Засадко В. В. Перспективи функціонування спеціальних економічних зон в Україні в умовах створення зони вільної торгівлі з ЄС. [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http:// www.niss.lviv.ua](http://www.niss.lviv.ua).

47. Звіт про надходження до бюджету коштів від реалізації інвестиційних проектів на ТПР у Волинській області на 01.01.2002–2008 рр.
48. Звіт про роботу виконавчої дирекції Ради з питань ТПР у Волинській області за 2002–2008 рр.
49. Зельдіна О. Спеціальний режим господарювання на територіальному і галузевому рівнях / О. Зельдіна // Право України. – 2000. – №7. – С. 25–28.
50. Зельдіна О. Таможенні перепони при реалізації спеціального режиму інвестиційної діяльності / О. Зельдіна // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – №3. – С. 5–8.
51. Івашко О. А. Фінансовий механізм територій пріоритетного розвитку / О. А. Івашко // Матеріали студ. наук. конф. [Науково-дослідна робота студентів : формування особистості майбутнього вченого, фахівця високої кваліфікації], (м. Тернопіль, 15 квітня 2004 р.) / М-во освіти і науки України, Тернопільська академія народного господарства. – Тернопіль : Економічна думка, 2004. – С.41–46.
52. Івашко О. А. Вплив території пріоритетного розвитку на соціально-економічний розвиток Волинської області / О. А. Івашко // Матеріали II Міжн. наук.-практ. конф. [Сучасні наукові дослідження – 2006], (м. Дніпропетровськ, 20–28 лютого 2006 р.) – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2006. – С. 47–50. – (Том 22. Економічні науки).
53. Івашко О. А. Проблеми та перспективи розвитку СЕЗ і ТПР в Україні / О. А. Івашко // Матеріали конф. проф.-викл. складу [Проблеми фінансової теорії та практики в постстабілізаційний період], (м. Тернопіль, 13 квітня 2006 р.) / М-во освіти і науки України, Тернопільський державний економічний університет. – Тернопіль : Тернопільський державний економічний університет, 2006. – С. 59–61.
54. Івашко О. А. Концептуальні засади організації ТПР та фінансово-правове забезпечення їх інвестиційної діяльності. / О. А. Івашко // Світ фінансів. – 2006. – Вип. 2 (7). – С. 49–59.

55. Івашко О. А. Фінансовий механізм інвестування територій пріоритетного розвитку / О. А. Івашко // Матеріали конф. проф.-викл. складу [Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в постстабілізаційний період], (м. Тернопіль, 18 квітня 2007 р.) / М-во освіти і науки України, Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль : Тернопільський національний економічний університет, 2007. – С. 68–71.
56. Івашко О. А. Активізація інвестиційної діяльності на ТПП в контексті економічної безпеки регіону / О. А. Івашко // Матеріали XIII міжн. наук.-практ. конф. [Проблеми і перспективи функціонування інноваційної системи держави в умовах глобалізації], (м. Луцьк, 27–28 вересня 2007 р.) / Волинський державний університет імені Лесі Українки. – Луцьк : РВВ “Вежа” ВДУ ім. Л. Українки, 2007. – С. 188–189.
57. Івашко О. А. Державна та регіональна політика в сфері іноземного інвестування / О. А. Івашко // Економічний аналіз : зб. наук. праць кафедри економічного аналізу ТНЕУ. – 2008. – Вип. 2(18). – С. 100–104.
58. Івашко О. А. Території пріоритетного розвитку : необхідність, механізм формування і функціонування / О. А. Івашко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2008. – №7. – С. 225–232.
59. Івашко О. А. Механізм формування фінансових ресурсів територій пріоритетного розвитку / О. А. Івашко // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування : зб. наук. праць. – Рівне : НУВГП. – 2008, вип. 4 (44), ч.1. – С. 57–63.
60. Івашко О. А. Активізація інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку як інструмент збалансованого розвитку регіонів України / О. А. Івашко // Матеріали II Міжн. наук.-практ. конф. [Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки], (м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2008 р.) / Тернопільський національний

- економічний університет. – Тернопіль : Тернопільський національний економічний університет, 2008. – С. 134–136.
61. Івашко О. А. Впровадження новітніх організаційних структур як чинник інноваційного розвитку СЕЗ і ТПР / О. А. Івашко // Праці дев'ятої Міжн. конф. студентів та молодих вчених [Управління розвитком соціально-економічних систем : глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання], (м. Донецьк, 9–11 грудня 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Донецький національний університет. – Донецьк : Донецький національний університет, 2008. – Ч. 3. – С. 251–253.
62. Івашко О. А. Ризики в діяльності територій пріоритетного розвитку та можливі шляхи їх вирішення / О. А. Івашко // Матеріали Першої наук.-практ. конф. молод. наук., аспір., здобув. і студ. [Актуальні проблеми і перспективи розвитку економіки України], (м. Луцьк, 13–14 листопада 2008р.) / Волинський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк : РВВ „Вежа” ВНУ ім. Лесі Українки, 2008. – С.86–88.
63. Івашко О. А. Українські інвестиції : оптимістичний прогноз / О. А. Івашко // Труди VI-ї Міжн. наук.-практ. конф. [Дослідження та оптимізація економічних процесів „Оптимум - 2008”], (м. Харків, 3–5 грудня 2008 р.) / Національний технічний університет “Харківський технічний інститут”. – Харків : СПД-ФЛ Воронюк В. В., 2008. – С. 143–144.
64. Івашко О. А. Фінанси : курс лекцій / О. А. Івашко. – К. : Київський інститут міжнародної економіки та підприємництва, 2008. – 174 с.
65. Івашко О. А. Території пріоритетного розвитку як інструмент подолання кризових явищ в Україні / О. А. Івашко // Тези доповідей II Міжн. конф. молодих учених і студ. [Інноваційні процеси економічного і соціально-культурного розвитку : вітчизняний та зарубіжний досвід], (м. Тернопіль, 26–27 березня 2009 р.) / М-во освіти і науки України, Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль : ТНЕУ, 2009. – С. 359–361.

66. Івашко О. А. Вплив території пріоритетного розвитку на інвестиційну привабливість Волинської області / О. А. Івашко // Матеріали III Міжн. наук.-практ. конф. аспір. і студ. [Волинь очима молодих науковців : минуле, сучасне, майбутнє], (м. Луцьк, 13–14 травня 2009 р.) / М-во освіти і науки України, Волинський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк : РВВ “Вежа” ВНУ ім. Лесі Українки, 2009, т. 3. – С.75–76.
67. Івашко О. А. Економічна реструктуризація територій пріоритетного розвитку / О. А. Івашко // Матеріали XIV Міжн. наук.-практ. конф. [Перспективи розвитку економіки України : теорія, методологія, практика], (м. Луцьк, 26–27 травня 2009 р.) / М-во освіти і науки України, Волинський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк : РВВ „Вежа” ВНУ імені Лесі Українки, 2009. – С. 205–207.
68. Івашко О. А. Проблеми оцінки ризиків при запровадженні спеціальних режимів інвестиційної діяльності / О. А. Івашко // Світ фінансів. Науковий журнал Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль : ТНЕУ, 2009. – Вип. 7 (7). – С. 129–135.
69. Івашко О. А. ВЕЗ І ТПП як зони інвестиційної активності / О. А. Івашко // Матеріали другої наук.-практ. конф. молодих наук., аспір., здобув. і студ. [Актуальні проблеми і перспективи розвитку економіки України], (м. Луцьк, 19–20 листопада 2009 р.) / М-во освіти і науки України, Волинський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк : РВВ „Вежа” ВНУ імені Лесі Українки, 2009. – С.55–56.
70. Івашко О. А. Пріоритети фінансової стратегії запровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності / О. А. Івашко // Матеріали наук.–практ. конф. [Фінансова система України : становлення та розвиток], (м. Острог, 15-16 травня 2010 р.). – Острог : Вид-во нац. ун-ту “Острозька академія”, 2010 – С. 110-112.
71. Івашко О. А. Концептуалізація фінансового механізму спеціальних режимів інвестиційної діяльності / О. А. Івашко // Матеріали XV Міжн. наук.-практ. конф. [Перспективи розвитку економіки України : теорія, методологія,

- практика], (м. Луцьк, 26–27 травня 2010 р.) / М-во освіти і науки України, Волинський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк : РВВ „Вежа” ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. – С. 277-279.
72. Івашко О. А. Економіко-математичне моделювання інвестиційних явищ і процесів на територіях зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності / Л. Г. Ліпич, О. А. Івашко // Фінансова система України : зб. наук. праць. – Острог : Вид-во національного університету “Острозька академія”, 2010. – Вип. 13 – С.458-467.
73. Івашко О. А. Теоретичні основи формування фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності / О. А. Івашко // Економічний простір : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ПДАБА. – 2010. – № 38. – С. 100-111.
74. Іващук О. Т. Кількісні методи та моделі фінансового прогнозування : навч. посіб. / О. Т. Іващук. – Тернопіль : ТАНГ, „Економічна думка”, 2004. – 261 с.
75. Коваленко Л. О. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова. – [3-тє вид., випр. і доп.]. – К. : Знання, 2008. – 483 с.
76. Ковальчук І. В. Реальна економіка : навч. посіб. / І. В. Ковальчук. – К. : ВІПОЛ, 2004. – 393 с.
77. Ковалюк О. М. Методологічні основи фінансового механізму / О. М. Ковалюк // Фінанси України. – 2003. – №4. – С. 54–60.
78. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики) : [монографія] / О. М. Ковалюк. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 396 с.
79. Косова Т.Д. Фінансові інститути в системі управління інвестиційним процесом : [монографія] / Т. Д. Косова. – Донецьк, ДонНУЕТ : Норд-прес, 2008. – 338 с.
80. Косова Т.Д. Інституціональні обмеження інвестиційної діяльності підприємств та шляхи їх подолання / Т.Д.Косова // Вісник соціально-економічних досліджень. – Одеса, ОДЕУ, 2007. – Вип. 28. – С.74-78.

81. Косова Т.Д. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток фінансового ринку України / Т.Д. Косова, Н.Е. Деєва // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2008. – №10 (128). – Ч.2. – С.6-12.
82. Крамаренко І. СЕЗ і ТПП: український варіант / І. Крамаренко // Економіст. – 2003. – №6. – С. 18–19.
83. Кириленко О. П. Фінанси (теорія та вітчизняна практика) : навч. посіб. [для студентів вищ. навч. закл.] / О. П. Кириленко. – Тернопіль : Астон, 2002. – 212 с.
84. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М. І. Крупка. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету ім. І. Франка, 2001. – 608 с.
85. Кудряшов В. П. Фінанси : навч. посіб. / В. П. Кудряшов. – Херсон : Олді-Плюс, 2002. – 352 с.
86. Куніцин А. У рамках бюджету розвитку передбачене реальне інвестування / А. Куніцин // Віче. – 2003. – №5. – С. 17–18.
87. Кухарская Н. А. Организационно-методические основы создания свободных промышленно ориентированных зон / Н. А. Кухарская. – Одесса : ИПРЭИ НАН Украины, 2000. – 74 с.
88. Кучукова Н. К. Анализ механизмов макрорегулирования экономики с помощью финансов и кредита / Н. К. Кучукова // Финансы. – 1992. – №11. – С. 20–25.
89. Куцаев Д. Достоинства и недостатки методов оценки инвестиционных проектов / Д. Куцаев, О. Максимова // Современный капитал. – 2003. – № 8. – С. 40–47.
90. Луцишин Н. П. Формування правового механізму регулювання діяльності іноземних інвесторів в Україні / Н. П. Луцишин, Н. А. Малімон // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – 2003. – № 8. – С. 96–100.

91. Лушкін В. А. Вільні економічні зони у національній економіці та перспективи їх розвитку / В. А. Лушкін. – Житомир : Житомир, 2001. – 228 с.
92. Львовчкін С. В. Фінансовий механзм макроекономічного регулювання / С. В. Львовчкін // Фінанси України. – 2000. – №12. – С. 26.
93. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : навч. посіб. / Т. В. Майорова. – К. : “Центр навчальної літератури”, 2004. – 376 с.
94. Макогон Ю. В. Особенности инвестиционных проектов в СЭЗ и на ТПП / Ю.В. Макогон // Вісник ТАНГ. – 2001. – №18. – Ч. 1. – С. 55–59.
95. Макогон Ю. В. Регіональні економічні зв'язки і СЕЗ : підручник / Ю. В. Макогон, В. І. Ляшенко, О. В. Кравченко. – Донецьк : Альфа-прес, 2005. – 512 с.
96. Макогон Ю. В. Внешнеэкономическая деятельность региона / Ю. В. Макогон. – Донецьк : ІЕП АН України, 1992. – 142 с.
97. Макогон Ю. В. Залучення іноземних інвестицій до України (регіональний аспект) / Ю. В. Макогон, В. В. Білецький // Збірник наукових праць МНПК “Регіональна політика України”. – Львів, 1998. – Ч.3. – 456 с.
98. Макконнэл К. Р. Экономикс: принцип, проблемы и политика / К. Р. Макконнэл, С. Л. Брю ; пер. с англ. изд. – М. : ИНФРА-М, 2005. – XXXVI, 972 с.
99. Малий І.Й. Іноземні інвестиції: зарубіжний досвід стимулювання. Шляхи залучення в економіку України./ І. Й. Малий. – К. : Науково-дослід. фінанс. інститут, 1999. – 42 с.
100. Маричева О. В. Моніторинг інвестиційного проекту підприємства в умовах СЕЗ / О. В. Маричева // Фінанси України. – 2003. – №12. – С. 75–83.
101. Михайловська О. В. Бюджетна ефективність вільних економічних зон / О. В. Михайловська // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 10. – С.111–119.
102. Музиченко А. С. Інвестиційна діяльність в Україні : навч. посіб. / А. С. Музиченко. – К. : Кондор, 2005. – 406 с.

103. Наказ ДПАУ „Про затвердження порядку обчислення прибутку, одержаного від інвестування в реконструкцію або модернізацію діючого підприємства, яке здійснює свою діяльність на ТПП у Волинській області” : від 15.11.99р. №626 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua>.
104. Наказ Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України „Положення про критерії визначення пріоритетних видів економічної діяльності в спеціальних (вільних) економічних зонах та на територіях зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності та порядок їх застосування” : від 14.03.00р. №28/51 // Нормативні акти. – 2000. – №9. – С. 23-31.
105. Новак И. Н. Проблемы повышения эффективности функционирования специальных экономических зон и территорий приоритетного развития в Украине / И. Н. Новак // Финансовые риски. – 2002. – №3. – С. 30–34.
106. Обметко С. Спеціальні (вільні) економічні зони та території пріоритетного розвитку на території України як шлях до залучення іноземних інвестицій і стимулювання розвитку виробництва / С. Обметко // Вісник податкової служби України. – 2001. – №36. – С. 18–32.
107. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія) : навч. посіб. / В. М. Опарін. – [2-ге вид.]. – К : КНЕУ, 2004. – 240 с.
108. Опарин В. М. Структура и основы функционирования финансово-кредитного механизма / В. М. Опарин // Финансы СССР. – 1991. – №8. – С. 25–28.
109. Орлов П. А. Визначення ефективності реальних інвестицій / П. А. Орлов // Фінанси України. – 2006. – №1 – С. 51–60.
110. Оцінка спеціальних економічних зон та територій пріоритетного розвитку як інструменти інвестиційної політики // Інвестиційний рейтинг регіонів України. Економічні ЕСЕ. – К., 2002. – №2(13). – С.43–48.
111. Панчишин Б. В. Про динаміку інвестиційних надходжень в основний капітал регіону / Б. В. Панчишин // Збірник наукових праць [Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-

- ресурсного потенціалу регіону : фінансова політика та інвестиції], Серія “Трансформація, інтеграція та корпоратизація”.– Луцьк : [б.в.], 2002. – Вип. 8. – № 1. – С. 154–162.
112. Паламарчук В. О. Фінансово-економічні і правові основи іноземних інвестицій / В. О. Паламарчук, О. С. Семерак // Фінанси України. – 2002. – №6. – С. 15–21.
113. Пастернак-Таранущенко О. Економічна безпека держави / О. Пастернак-Таранущенко. - К. : Лібра, 1994. – 210 с.
114. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом / А. А. Пересада. – К. : Лібра, 2002. – 472 с.
115. Пересада А. А. Інвестиційний процес в Україні : [монографія] / А. А. Пересада. – К. : „Вид-во Лібра”, 1998. – 392 с.
116. Пила В. І. Про перспективи СЕЗ та ТПП в Україні / В. І. Пила // Економіка України. – 2002. – №4. – С. 11–17.
117. Пила В. І. Програмно-цільовий метод управління соціально-економічним розвитком регіонів / В. І. Пила, В. В. Абрамов // Економіка України. – 1998. – № 9. – С.32–39.
118. Пила В. І. Спеціальні (вільні) економічні зони : теорія та практика : навч. посіб. [для студ. екон. спец. вузів.] / В. І. Пила, О. С. Чмир – К. : [б.в.], 1998. – 328 с.
119. Письмак В. П. Региональные аспекты специального режима инвестирования / В. П. Письмак. – Донецьк : [б.в.], 2000. – С. 9–76.
120. Пікус Р. В. Управління інвестиційними ризиками / Р. В. Пікус // Фінанси України. – 2001. – № 6. – С.106–113.
121. Пичугин Е. Формирование внешнеэкономической политики России / Е. Пичугин // Внешняя торговля. – 1992. – №3. – С. 2-6.
122. Постанова Кабінету Міністрів України “Про заходи щодо створення та функціонування С(В)ЕЗ та територій зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності” : від 24.09.99р. №1756 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua).

123. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження переліку пріоритетних видів економічної діяльності на ТПП у Волинській області та Порядку затвердження інвестиційних проєктів, що реалізуються на території пріоритетного розвитку у Волинській області” : від 06.12.99р. №2210 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua).
124. Постанова Кабінету Міністрів України „Про деякі питання інвестиційної діяльності на С(В)ЕЗ та ТПП” : від 26.07.00р. №1175 // Офіційний вісник України. – 2000. – №30. – С.129–137.
125. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Програми розвитку інвестиційної діяльності на 2002 - 2010 рр.” : від 28.12.01 № 1801 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua).
126. Постанова „Про внесення змін до Типового договору (контракту) на реалізацію інвестиційного проєкту на території пріоритетного розвитку, спеціальній (вільній) економічній зоні” : від 15.05.03р. №704 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua).
127. Примак Т. О. Економіка підприємства : навч. посіб. / Т. О. Примак. – [4-те вид., стер.]. – К. : Вікар, 2006. – 219 с.
128. Програма розвитку в Україні С(В)ЕЗ та територій зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності на період до 2010 р.[Електронний ресурс] – Режим доступу : [http:// www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua).
129. Путеводитель инвестора по специальным (свободным) экономическим зонам и территориям приоритетного развития Украины // Welcome. – 2003. – № 1. – 91 с.
130. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М. : ИНФРА–М, 1997. – 496с.
131. Результати функціонування спеціальних (вільних) економічних зон та запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку у 2001 р. // Welcome. – 2002. – №7. – С. 41–45.
132. Рижикова О. СЕЗ : Особливості оподаткування СЕЗ і ТПП / О. Рижикова // Баланс. – 1999. – №35. – С. 12–15.

133. Роговий В. Актуальні питання розвитку територій з особливим статусом в Україні / В. Роговий // Економіка України. – 2000. – №11. – С. 4–13.
134. Розпутенко І. В. Державні видатки в перехідних економіках : [монографія]. / І. В. Розпутенко. – К. : Вид-во УАДУ, 1998. – 148 с.
135. Романюк С. Підсумки діяльності та проблеми підвищення ефективності функціонування СЕЗ і ТПП / С. Романюк / Регіональна економіка. – 2001. – №3. – С. 56–61.
136. Савчук В. П. Оценка эффективности инвестиций : учебн. пособ. / В. П. Савчук. – Днепропетровск : ГметАУ, 1998. – 290 с.
137. Сазонець І. Л. Інвестування : міжнародний аспект : навчальний посібник / І. Л. Сазонець, В. А. Федорова. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 272 с.
138. Сазонець І. Л. Міжнародна інвестиційна діяльність : підручник / І. Л. Сазонець, О. А. Джусов, О. М. Сазонець. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 304 с.
139. Свободные экономические зоны стран с переходной экономикой / [сборник научных трудов.] / под ред. Савельева Е. В.] – Тернопіль : Економічна думка. – Львів : Діло Лтд, 1997. – 168 с.
140. Сенчагов В. К. Финансовый механизм и его роль в повышении эффективности производства / В. К. Сенчагов. – М. : Финансы, 1979. – С. 5-10.
141. Сіваченко І. Ю. Вільні економічні зони : навчальний посібник / І. Ю. Сіваченко, Н. О. Кухарська, М. А. Левицький. – Київ : Дакор ; Алерта. – 2002. – 480 с.
142. Симадзаки Т. Свободные экономические зоны в капиталистических и развивающихся странах / Т. Симадзаки, С. Исихори. – М. : [б.и.], 1989. – 314 с.
143. Симоненко Л. І. Інвестиційний процес в Україні в умовах перехідної економіки // Фінанси України. – 1998. – № 5. – С.112–115.
144. Словарь иностранных слов. – 18-е изд., стер. – М. : Рус. Яз., 1989. – 716 с.

145. Снегур В. Г. Спеціальні економічні зони в теорії та на практиці / В. Г. Снегур // Регіональні перспективи. – 2003. – №6. – С. 34–37.
146. Солдатенко О. В. Правове забезпечення зарубіжних інвестицій / О. В. Солдатенко // Фінанси України. – 2003. – №6. – С. 108–113.
147. Спільний наказ МФУ, ДПАУ і Держмитслужби України „Про затвердження порядку контролю за цільовим використанням устаткування і обладнання, що ввозиться в Україну для реалізації інвестиційних проектів на території пріоритетного розвитку у Волинській області” : від 09.04.01р. №174/153/241 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua>.
148. Степанов Ю. Г. Свободные экономические зоны в СССР / Ю. Г. Степанов. – М. : Знание, 1990. – 450 с.
149. Стратегія розвитку території пріоритетного розвитку із спеціальним режимом інвестиційної діяльності у Волинській області на 2002-2010 рр. затверджена Радою з питань ТПП у 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.novovolynsk-rada.gov.ua>
150. Стратегическое планирование и этапы поведения организации // Современный капитал. – 2003. – №8. – С. 4–9.
151. Сюй Лін Ши. Організаційно-економічні умови залучення іноземних інвестицій у вільні економічні зони : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. : спец. 08.05.01 „Світове господарство і міжнародні економічні відносини” / Сюй Лін Ши. – Донецьк : [б.и.], 2002. – 18 с.
152. Татаренко Н.О. Теорія інвестицій : навч. посібник / Н. О. Титаренко, А. В. Поручник. – К. :КНЕУ, 2000. – 159с.
153. Тарасова Е.В. Инвестиционное проектирование : конспект лекций / Е. В. Тарасова. – М. :ПРИОР,1998. – 64 с.
154. Управление инвестициями : справочное пособие для специалистов и предпринимателей : в 2 т. / В. М. Павлюченко, В. Д. Шапиро, Р. П. Вчерашний и др. ; под общ. ред. В. В. Шеремета. – М. : Высшая школа, 1998. – Т.1. – 415 с.

155. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні : проблеми і напрями : [монографія] / В. Федоров, В. Опарін, С. Львовчкін ; за наук. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2002. – 387 с.
156. Федоренко В.Г. Інвестознавство : підручник / В. Г. Федоренко. – К. : МАУП, 2000. – 405 с.
157. Федоренко В. Г. Інвестиції та економіка України / В. Г. Федоренко // Економіка України. – 2007. – № 5. – С. 12–18.
158. Фінанси. Грошовий обіг. Кредит : підручник / під ред. Л. О. Дробозіної. – Рівне : „Вертекс”, 2001. – 340 с.
159. Фінанси (теоретичні основи) : підручник / М. В. Грідчина, В. Б. Захожай, Л. Л. Осіпчук та ін. ; під кер-вом і за наук. ред. М. В. Грідчиної, В. Б. Захожая. – К. : МАУП, 2002. – 187 с.
160. Финансы : учеб. для вузов / под ред. проф. Л. А. Дробозиной. – М. : Финансы, ЮНИТИ, 1999. – 320 с.
161. Финансы / под ред. А. М. Ковалевой. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 402 с.
162. Финансы / под ред. В. М. Родионовой – М. : Финансы и статистика, 1995. – 320 с.
163. Фінанси: вишкіл студії : навчальний посібник / за ред. д.е.н. проф. Юрія С. І. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 357 с.
164. Фінанси підприємств : навч. посіб. / за ред. д.е.н., проф. Г. Г. Кірейцева. – К. : ЦУЛ, 2002. – 340 с.
165. Фінанси : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. Дисципліни / О. Р. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюн, А. А. Славкова. – [2-ге вид., перероб. і доп.] – К. : КНЕУ, 2003. – 320 с.
166. Финансово-кредитный словарь : в 3 т. – М. : Финансы и статистика, 1984–1988. – Т.3. – 838 с.
167. Хеннигер Э. Руководство по изучению учебника “Основы инвестирования” / Э. Хеннигер, Т. М. Крюгер ; пер. с англ. – М. : Дело, 1997. – 192 с.

168. Червова Л. Порівняльний аналіз динаміки інвестицій в економіку України / Л. Червова, М. Назарчук // Економіка України. – № 3. – 2008. – С. 32–43.
169. Черненко Е. Лучший способ финансирования бизнеса в условиях льготного инвестирования / Е. Черненко // Економіст. – 2003. – №3. – С. 88–89.
170. Чернецов С. А. Финансово-кредитный механизм и рынок инвестиций / С.А. Чернецов // Финансы СССР. – 1990. – №8. – С. 19–25.
171. Чмир О. С. Спеціальні економічні зони й території пріоритетного розвитку (науково-методичні аспекти) / О. С. Чмир. – К. : НДЕІ Міністерства економіки України, 2001. – 274 с.
172. Чмир О. С. Проблеми та ризики розбудови спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку в Україні / О. С. Чмир // Регіональна економіка. – 2002. – №1. – С. 135–143.
173. Шевчук В. Я. Основи інвестиційної діяльності / В. Я. Шевчук, П. С. Рогожин. – К. : Генеза, 1997. – 383 с.
174. Щукін Б. М. Інвестиційна діяльність / Щукін Б. М. – К. : МАУП, 1998. – 248 с.
175. Ястремська О. М. Фінансове та реальне інвестування / О. М. Ястремська // Фінанси підприємств. – 2002. – № 10. – С. 35–41.
176. Hamada K. An Economic Analysis of the Duty Free Zone / K. Hamada // Journal of International Economic. – 1974. – Vol. 4. – P. 225–241.

ДОДАТКИ

Додаток А

Визначення поняття „інвестиція” в наукових працях учених

№ з/п	Прізвище автора	Джерело	Визначення
1	Згідно з визначенням економічної енциклопедії	Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 496 с.	Довготермінові вкладення капіталу в різні сфери та галузі народного господарства всередині країни й за її межами з метою привласнення прибутку.
2	І. В. Ковальчук	Ковальчук І.В. Реальна економіка: навч. посіб. – К. : ВІПОЛ, 2004. – 393 с.	Спосіб розміщення капіталу, який має забезпечити збереження або збільшення вартості капіталу і (або) принести позитивну величину доходу, тобто інвестиція – це обмін сьогоденної вартості на, можливо, невизначену майбутню вартість.
3	П. Массе	Макконнэл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принцип, проблемы и политика: Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 972 с. – XXXVI.	Акт обміну сьогоденного задоволення потреби на очікування задовольнити її в майбутньому за допомогою інвестиційних благ.
4	Т. В. Майорова	Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: навч. посіб. – К.: „Центр навч. літ-ри”, 2004. – 376 с.	Складне та змістовне поняття, що інтегрує в собі різні економічні процеси, які впливають на виробництво, розподіл, обмін та споживання національного продукту, тобто вони є фундаментальною основою суспільного відтворення.
5	О. Д. Данілов, Г. М. Івашина, О. Г. Чумаченко	Данілов О.Д., Івашина Г.М., Чумаченко О.Г. Інвестування: навч. посіб. – К.: „Вид. дім „Коп’ютерпрес ”, 2001. – 364 с.	Економічні ресурси, які спрямовуються на збільшення реального капіталу товариства, тобто на розширення або модернізацію виробничого апарату.
6	В. В. Бочаров	Бочаров В. В. Финансово–кредитные механизмы регулирования рынка инвестиций. – М.: Финансы и статистика. – 1993. – 243 с.	У широкому розумінні інвестиції відображають вкладення капіталу з метою його подальшого збільшення. При цьому зростання капіталу повинно бути достатнім для того, щоб компенсувати інвестору відмову від використання власних коштів на власні потреби у поточному періоді, провести винагороду за ризик та повернути втрати від інфляції в майбутньому періоді.

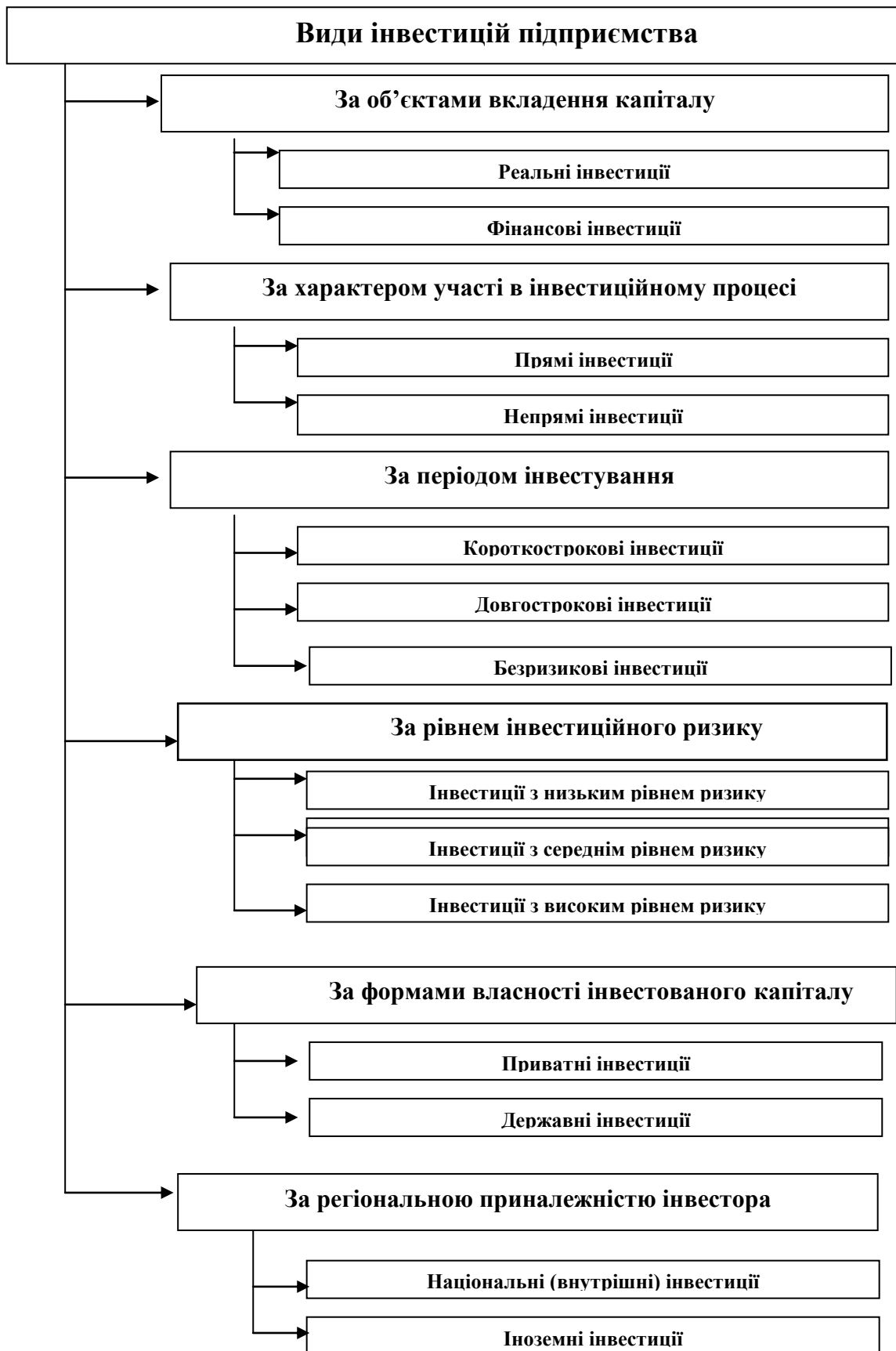

Закінчення додатка А

7	А. С. Музиченко	Музиченко А. С. Інвестиційна діяльність в Україні: навч. посіб. – К.: Кондор, 2005. – 406 с.	Це те, що відкладається на завтра з метою більш ефективного споживання в майбутньому.
8	В. Г. Федоренко	Федоренко В. Г. Інвестознавство: Підручник. – К.: МАУП, 2000. – 405 с.	Витрати на будівництво нових заводів, на обладнання з тривалим терміном використання, їм притаманні два головні фактори: норма чистого прибутку, яку підприємці розраховують отримати від витрат на інвестиції і ставка проценту.
9	Б.М. Щукін	Щукін Б. М. Інвестиційна діяльність. – К.:МАУП, 1998. – 248 с.	Це процес реалізації інвестиційної діяльності, який відповідає конкретному проекту та ставить за мету одержання прибутку.
10	Э. Хеннигер, Т. М. Крюгер	Хеннигер Э., Крюгер Т. М. Руководство по изучению учебника „Основы инвестирования” : Пер. с англ. М.:Дело, 1997. – 192 с.	Це будь-які інструменти за допомогою яких можна розмістити гроші, розраховуючи зберегти й примножити їхню вартість, забезпечуючи позитивну величину доходів.
11	Н. О. Титаренко, А. М. Поручник	Титаренко Н. О., Поручник А. М. Теорія інвестицій: Навч.посібник. – К.: КНЕУ, 2000. – 159 с.	Це усі види цінностей, що розглядаються як засіб збільшення капіталу, і як засіб надання соціальних послуг, що в кінцевому рахунку сприяють соціально-економічному розвитку суспільства.
12	І. А. Бланк	Бланк И. А. Основы инвестиционного менеджмента. Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Ника-Центр, 2004. – 672 с.	Вкладення капіталу з метою його наступного збільшення.

Додаток Б

Види інвестицій за основними ознаками*

* Бланк И. А. Основы инвестиционного менеджмента. Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. / И. А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 2004. – с. 342.

Додаток В

Визначення поняття „реальне інвестування” в наукових працях учених

№ з/п	Прізвище автора	Джерело	Визначення
1	А. С. Музиченко	Музиченко А. С. Інвестиційна діяльність в Україні: навч. посіб. – К.: Кондор, 2005. – 406 с.	Вкладення в галузі економіки та види економічної діяльності, що забезпечують приріст виробничих і невиробничих фінансових активів, тобто вкладання в основний капітал, запаси матеріальних обігових коштів, матеріально-речові цінності чи придбання земельних ділянок, об'єктів природокористування тощо. Це можуть бути нематеріальні активи, пов'язані з НТП і які характеризуються як інноваційні інвестиції.
2	І. В. Ковальчук	Ковальчук І. В. Реальна економіка: навч. посіб. – К.: ВІПОЛ, 2004. – 393 с.	Вкладення капіталу в реальні активи з метою відтворення існуючих або створення нових капітальних благ. Це є витрати на придбання матеріальних або нематеріальних активів, які будуть використовуватися протягом тривалого часу, приносячи дохід їх власнику.
3	Т. О. Примак	Примак Т. О. Економіка підприємства: навч. посіб. – 4-те вид., стер. – К.: Вікар, 2006. – 219 с.	Вкладення капіталу в різні сфери й галузі економіки з метою оновлення існуючих і створення нових благ.
4	І. А. Бланк	Бланк І. А. Основи інвестиційного менеджмента. Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Ника-Центр, 2004. – 672 с.	Вкладення капіталу у виробництво основних засобів, в інноваційні нематеріальні активи, у приріст запасів товарно-матеріальних цінностей та інші об'єкти інвестування, пов'язані зі здійсненням операційної діяльності підприємства та покращенням умов праці й побуту його персоналу.
5	Т. В. Майорова	Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: навч. посіб. – К.: „Центр навч. літ-ри”, 2004. – 376 с.	Економічні ресурси, які направляються на збільшення реального капіталу суспільства, тобто на розширення або модернізацію виробничого процесу.
6	Л. О. Коваленко	Коваленко Л. О., Ремньова Л. М. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2008. – 483 с.	Вкладення коштів у основні й оборотні виробничі засоби, у тому числі в матеріальні й нематеріальні активи.

Закінчення додатка В

7	О. Д. Данілов	Данілов О. Д., Івашина Г. М., Чумаченко О. Г. Інвестування: навч. посіб. – К.: „Вид. дім „Коп’ютерпрес”, 2001. – 364 с.	Вкладення коштів у реальні активи як матеріальні (виробничі основні та оборотні фонди, будівлі, споруди, обладнання, товарно-матеріальні цінності), так і нематеріальні (патенти, ліцензії, “ноу-хау”, технічна, науково-практична, інструктивна, технологічна, проектно-кошторисна та інша документація).
8	А. А. Пересада	Пересада А. А. Інвестиційний процес в Україні: монографія. – К.: “Вид-во „Лібра” ТОВ, 1998. – 392 с.	Вкладення у виробничі фонди (основні і оборотні). Переважно це вкладення в матеріальні активи – будівлі, обладнання, споруди і інші товарно-матеріальні цінності, а також нематеріальні активи (патенти, ліцензії, “ноу-хау”, технічна, науково-практична, інструктивна технологічна, проектно-кошторисна й інша документація).
9	А. О.Єпіфанов, І. В. Сало	Єпіфанов А. О., Сало І. В. Регіональна економіка.// Навч. посіб.-К.: Наукова думка, 1999. – С. 187.	Це спрямування на збільшення реального капіталу, яке здійснюється шляхом розширення матеріального виробництва.
10	В. Г. Золотогоров	Золотогоров В. Г. Инвестиционное проектирование: учеб. пособ. - Минск: Экоперспектива, 1998. – 463 с.	Це довгострокові вкладення капіталу у засоби виробництва й предмети споживання.

Додаток Д

Перелік та умови функціонування територій пріоритетного розвитку в Україні*

№ з/п	Назва ТПР	Територія розміщення, площа	Термін дії	Правова база	Пріоритетні види економічної діяльності	Пільги, що надаються інвесторам	Очікувані результати діяльності
1	ТЕРИТОРІЇ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ РЕЖИМОМ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ	міста Ялта, Алушта, Судак, Феодосія, Красно-перекопськ, Армянськ, Красноперекопський та Ленінський райони Автономної Республіки Крим, площа – 611 тис. га.	30 років з 01.01.2000р.	Закон України від 21.12.2000 р. № 2189 „Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та спеціальну економічну зону „Порт Крим” в Автономній Республіці Крим”.	охорона здоров'я, санаторно-курортні послуги, готельне господарство; лісове господарство, рибне господарство, сільське господарство; добувна промисловість та переробка сільгосппродукції, текстильна промисловість та пошиття одягу, хімічне виробництво, машинобудування та приладобудування; дослідження та розробки у галузі природничих та технічних наук; виробництво електроенергії, газу та води; будівництво; транспорт.	<ul style="list-style-type: none"> - перші 3 роки ставка податку на прибуток – 0 %, із четвертого по шостий рік – 50 % від діючої; - ПДВ не справляється у разі ввезення з-за меж митної території України устаткування, обладнання, комплектуючих деталей до них (крім підакцизних товарів) для реалізації інвестиційних проектів; але не більше ніж на 5 років; - мито не справляється у разі ввезення з-за меж митної території України сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих деталей до них (крім підакцизних товарів) для реалізації інвестиційних проектів, але не більше ніж на 5 років; - звільняється від оподаткування сума інвестицій, одержана згідно з інвестиційним проектом; - надходження в іноземній валюті звільняються від обов'язкового продажу; - не справляється плата за землю на період освоєння земельних ділянок, але не більше, ніж 5 років; - не справляється збір до Державного інноваційного фонду на період реалізації інвестиційних проектів. 	передбачалося залучити – 850 млн. дол. США; збереження старих та створення нових робочих місць – 28 тис.

* Складено автором на основі законодавчих та нормативних документів, що стосуються діяльності ТПР

Продовження додатка Д

2	<p align="center">ТЕРИТОРІЇ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ РЕЖИМОМ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ</p>	<p>м. Нововолинськ, селище Жовтневе Волинської області, площа – 1,7 тис. га.</p>	<p align="center">30 років з 01.01.2000р.</p>	<p>Указ Президента України від 27.06.99 р. № 730 „Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку у Волинській області”.</p>	<p>добувна промисловість; харчова й переробна промисловість; текстильна та легка промисловість; обробка деревини та виробництво виробів з деревини; хімічна промисловість; машинобудування; виробництво електроенергії, газу та води; будівництво; зв’язок.</p>	<p>- перші 3 роки ставка податку на прибуток – 0 %, із четвертого по шостий рік – 50 % від діючої; - звільняється від оподаткування сума інвестицій, одержана згідно з інвестиційним проектом; - перші 2 роки від початку реалізації інвестиційного проекту не справляється збір до Державного інноваційного фонду; - мито та ПДВ не справляються у разі ввезення з-за меж митної території України устаткування, обладнання та комплектуючих деталей до них (крім підакцизних товарів) для реалізації інвестиційного проекту, але не більш ніж на 5 років.</p>	<p>передбачалося залучити – 47 млн. дол. США; збереження старих та створення нових робочих місць – 3,6 тис.</p>
3	<p align="center">ТЕРИТОРІЇ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ РЕЖИМОМ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ</p>	<p>міста Артемівськ, Вугледар, Горлівка, Дзержинськ, Димитров, Добропілля, Донецьк, Єнакієве, Жданівка, Кіровське, Костянтинівка, Краматорськ, Красноармійськ, Красний Лиман, Макіївка, Маріуполь, Новгородівка, Селідове, Слов’янськ, Сніжне, Торез, Шахтарськ, а</p>	<p align="center">30 років з 21.07. 1998 р.</p>	<p>Закони України від 24.12.98 р. № 356 „Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області” та від 15.07.99 р. № 973 „Про внесення змін до деяких законів України з питань оподаткування у зв’язку з запровадженням спеціального режиму інвестиційної</p>	<p>сільське господарство; рибне господарство; добувна промисловість; харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів; текстильна промисловість та пошиття одягу; виробництво деревини й виробів з деревини; целюлозно-паперова промисловість; хімічна промисловість; металургія та оброблення металу; машинобудування та приладобудування; виробництво меблів; виробництво електроенергії, газу та води; будівництво;</p>	<p>- перші 3 роки ставка податку на прибуток – 0 %, із четвертого по шостий рік – 50 % від діючої; - оподаткування доходів нерезидентів – у розмірі 2/3 встановленої ставки; - дивіденди оподатковуються за ставкою 10 %; - мито та ПДВ не справляються у разі ввезення з-за меж митної території України устаткування та обладнання (крім підакцизних товарів) на період реалізації інвестиційного проекту; - звільняється від оподаткування сума інвестицій, одержана згідно з інвестиційним проектом; - на період до 2009 р. не справляються збори до Державного інноваційного фонду;</p>	<p>передбачалося залучити – 7750 млн. дол. США; збереження старих та створення нових робочих місць – 100 тис.</p>

		також Амвросіївський, Волноваський, Костянтинівський, Мар'їнський та Слов'янський райони Донецької області, площа – 714 тис. га.		діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Донецькій області”.	готельне господарство; транспорт; дослідження та розробки в галузі природничих і технічних наук; геологія та геолого-розвідування; освіта й охорона здоров'я.	- на період до 2009 р. збір до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення справляється у розмірі 50 %.	
4	ТЕРИТОРІЇ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ РЕЖИМОМ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ	міста Бердичів, Коростень, Новоград-Волинський, а також Коростенський, Новоград-Волинський, Лугинський, Народицький, Овруцький, Олевський, Малинський, Смільчинський, Володарсько-Волинський райони Житомирської області, площа – 1554 тис. га.	30 років з 01.01.2000р.	Закони України від 03.12.99 р. № 1276 „Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Житомирській області” та від 03.12.99 р. № 1278 „Про внесення змін до деяких законів України з питань оподаткування у зв'язку з запровадженням спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Житомирській області”.	сільське господарство, добувна промисловість; харчова промисловість; виробництво деревини та виробів з деревини; целюлозно-паперова промисловість; хімічна промисловість; виробництво інших неметалевих мінеральних виробів; машинобудування; будівництво.	- перші 3 роки ставка податку на прибуток – 0 %, із четвертого по шостий рік – 50 % від діючої; - звільняється від оподаткування сума інвестицій, одержана згідно з інвестиційним проектом; - мито не справляється у разі ввезення з-за меж митної території України сировини, матеріалів, устаткування, обладнання та комплектуючих до них (крім підакцизних товарів) для реалізації інвестиційних проектів, але не більш ніж 5 років; - ПДВ не справляється у разі ввезення з-за меж митної території України устаткування, обладнання та комплектуючих до них (крім підакцизних товарів) для реалізації інвестиційних проектів, але не більш ніж 5 років; - не справляється плата за землю на період освоєння земельної ділянки, але не більш ніж 5 років.	передбачалося залучити – 140 млн. дол. США; збереження старих та створення нових робочих місць – 28 тис.
5	СПЕЦІАЛЬНИЙ РЕЖИМ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ	Закарпатська область, площа – 1280 тис. га.	15 років з 29.01.1999р.	Закон України від 24.12.98 р. № 357 „Про спеціальний режим інвестиційної діяльності в	рослинництво; добувна промисловість; харчова промисловість та переробка сільгосппродуктів;	- перші 2 роки ставка податку на прибуток – 0 %, із третього по п'ятий рік – 50 % від діючої; - звільняється від оподаткування сума інвестицій, одержана згідно з	передбачалося залучити – 550 млн. дол. США; збереження старих та

	ОБЛАСТІ			Закарпатській області”.	текстильна промисловість та пошиття одягу; виробництво деревини та виробів з деревини; виробництво електроенергії; будівництво; готелі; транспорт; охорона здоров'я; експлуатація спортивних споруд.	інвестиційним проектом; - мито та ПДВ не справляються в разі ввезення з-за меж митної території України устаткування та обладнання (крім підакцизних товарів) для реалізації інвестиційного проекту, але не більш ніж на 5 років; - 2 роки не справляються збір до Державного інноваційного фонду.	створення нових робочих місць – 50 тис.
6	ТЕРИТОРІЇ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ РЕЖИМОМ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТІ	міста Брянка, Краснодон, Свердловськ, Первомайськ, Стаханів, Красний Луч, а також Антрацитівський, Кременський та Краснодонський райони Луганської області, площа – 519 тис. га.	30 років з 04.02.1999р.	Закони України від 15.07.99 р. № 970 „Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області”; від 15.07.99 р. № 971 „Про внесення змін до деяких законів України з питань оподаткування у зв'язку з запровадженням спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області”.	сільське господарство; добувна промисловість; харчова промисловість і переробка сільськогосподарських продуктів; текстильна промисловість та пошиття одягу; виробництво деревини та виробів з деревини; целюлозно-паперова промисловість, хімічне виробництво, металообробка та машинобудування; виробництво електроенергії та коксу; будівництво, транспорт.	- перші 3 роки ставка податку на прибуток – 0 %, із четвертого по шостий рік – 50 % від діючої; - звільняється від оподаткування сума інвестицій, одержана згідно з інвестиційним проектом; - мито не справляється у разі ввезення з-за меж митної території України сировини, матеріалів, устаткування та обладнання (крім підакцизних товарів) для реалізації інвестиційного проекту, але не більш ніж на 5 років; - ПДВ не справляється у разі ввезення з-за меж митної території України устаткування та обладнання (крім підакцизних товарів) для реалізації інвестиційного проекту, але не більш ніж на 5 років; - на період до 2009 р. звільняються від сплати збору до Державного інноваційного фонду та Державного фонду сприяння зайнятості населення року; - звільняються від плати за землю на період освоєння земельної ділянки, але не більше ніж на 5 років.	передбачалося залучити – 1269 млн. дол. США; збереження старих та створення нових робочих місць – 17 тис.
7	ТЕРИТОРІЯ ПРІОРИТЕТНОГО	місто Харків, площа – 31 тис. га.	30 років з	Закон України від 11.05.2000 р. №	харчова промисловість та переробка	- перші 3 роки ставка податку на прибуток – 0 %, із четвертого по	передбачалося залучити – 1539

	РОЗВИТКУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ РЕЖИМОМ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МІСТІ ХАРКОВІ		01.01.2000р.	1714 „Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова”.	сільськогосподарських продуктів; текстильна та легка промисловість; виробництво шкіри та шкіряного взуття; целюлозно-паперова промисловість, поліграфічна діяльність; хімічна промисловість; машинобудування; виробництво електроенергії, води; будівництво; транспорт; зв’язок; дослідження й розробки в галузі природничих та технічних наук, асенізація й обробка відходів.	шостий рік – 50% від діючої; - звільняється від оподаткування сума інвестицій, одержана згідно з інвестиційним проектом; - мито не справляється в разі ввезення з-за меж митної території України сировини, матеріалів, устаткування, обладнання та комплектуючих до них (крім підакцизних товарів) для реалізації інвестиційних проектів, але не більш ніж на 5 років; - ПДВ не справляється у разі ввезення з-за меж митної території України устаткування, обладнання, комплектуючих до них (крім підакцизних товарів) для реалізації інвестиційних проектів, але не більш ніж на 5 років; - не справляється плата за землю на період освоєння земельної ділянки, але не більш ніж 5 років.	млн. дол. США; збереження старих та створення нових робочих місць – 52 тис.
8	ТЕРИТОРІЇ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ РЕЖИМОМ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	Городнянський, Корюківський, Новгород-Сіверський, Ріпкинський, Семенівський, Чернігівський, Щорський райони Чернігівської області, площа – 1218 тис. га.	30 років з 01.01.2000р.	Указ Президента України від 27.06.99 р. № 729 „Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області”.	сільське господарство; добувна промисловість; харчова та переробна промисловість; текстильна промисловість; обробка деревини; целюлозно-паперова промисловість; виробництво інших мінеральних виробів.	- перші 3 роки ставка податку на прибуток – 0 %, з четвертого по шостий рік – 50 % від діючої; - звільняється від оподаткування сума інвестицій, одержана згідно з інвестиційним проектом; - мито не справляється у разі ввезення з-за меж митної території України сировини, матеріалів, устаткування, обладнання та комплектуючих до них (крім підакцизних товарів) для реалізації інвестиційних проектів; але не більш ніж на 5 років; - ПДВ не справляється у разі ввезення з-за меж митної території України устаткування, обладнання, комплектуючих до них (крім підакцизних товарів) для реалізації	передбачалося залучити – 1200 млн. дол. США; збереження старих та створення нових робочих місць – 15 тис.

						інвестиційних проєктів, але не більш ніж на 5 років. - не справляється плата за землю на період освоєння земельної ділянки, але не більш ніж 5 років.	
9	ТЕРИТОРІЯ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ РЕЖИМОМ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ у М. ШОСТКА СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ	м. Шостка Сумської області, площа – 3,5 тис. га.	30 років з 01.01.2000р.	Указ Президента України від 27.07.99 р. № 726 „Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Шостки Сумської області”.	хімічна промисловість; металургія та обробка металу; машинобудування; обробка відходів; виробництво електроенергії; будівництво.	- перші 3 роки ставка податку на прибуток – 0 %, з четвертого по шостий рік – 50 % від діючої; - звільняється від оподаткування сума інвестицій, одержана згідно з інвестиційним проєктом; - мито не справляється у разі ввезення з-за меж митної території України сировини, матеріалів, устаткування, обладнання та комплектуючих до них (крім підакцизних товарів) для реалізації інвестиційних проєктів, але не більш ніж на 5 років; - ПДВ не справляється у разі ввезення з-за меж митної території України устаткування, обладнання та комплектуючих до них (крім підакцизних товарів) для реалізації інвестиційних проєктів, але не більш ніж на 5 років; - не справляється плата за землю на період освоєння земельної ділянки, але не більш ніж 5 років.	передбачалося залучити — 95 млн. дол. США; збереження старих і створення нових робочих місць – 2,5 тис.;

Додаток Е

Законодавча та нормативно-правова база створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон*

№ п/п	Назва	Територія розміщення	Термін створення	Правовий статус	Нормативно-правові акти
1	Північно-кримська експериментальна економічна зона „Сиваш”	міста Красноперекопськ, Армянськ, а також Красноперекопський район Автономної Республіки Крим.	5 років з 18.09.96 р.	<p>Указ Президента України від 30.06.95 р. № 497 „Про Північнокримську експериментальну економічну зону „Сиваш”;</p> <p>Указ Президента України від 17.11.95 р. № 1062 „Про заходи щодо проведення експерименту у Північнокримській експериментальній економічній зоні „Сиваш”;</p> <p>Закон України від 23.02.96 р. № 65 „Про деякі питання валютного регулювання та оподаткування суб’єктів експериментальної економічної зони „Сиваш”;</p> <p>Указ Президента України від 01.11.97 р. № 1228 „Питання застосування Указу Президента України від 30 червня 1995 року № 497”;</p> <p>Указ Президента України від 19.08.2000 р. № 994 „Про Спостережну раду по контролю за проведенням експерименту у Північнокримській експериментальній економічній зоні „Сиваш”.</p>	<p>Постанова Кабінету Міністрів України від 23.04.96 р. № 455 „Про Північнокримську експериментальну економічну зону Сиваш”;</p> <p>Постанова Кабінету Міністрів України від 12.09.96 р. № 1109 „Питання Державної компанії ‘Адміністрація Північнокримської експериментальної економічної зони „Сиваш”;</p> <p>Постанова Кабінету Міністрів України від 22.01.99 р. № 73 „Про затвердження Порядку звільнення від обкладення ввізним митом і ПДВ сировини, матеріалів, устаткування та обладнання (крім підакцизних товарів), що ввозяться в Україну суб’єктами Північнокримської експериментальної економічної зони „Сиваш” для потреб власного виробництва з метою реалізації у межах цієї зони затвердженого в установленому порядку інвестиційного проекту”;</p> <p>Постанова Кабінету Міністрів України від 15.03.99 р. № 365 „Про затвердження Порядку ведення суб’єктами Північнокримської експериментальної економічної зони „Сиваш” обліку використання коштів, на величину яких зменшується сума податку на прибуток у зв’язку з реалізацією інвестиційних проектів у межах цієї зони”;</p> <p>Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2000 р. № 1863 „Про затвердження порядку здійснення контролю за цільовим використанням валютних коштів суб’єктами Північнокримської експериментальної економічної зони „Сиваш”;</p> <p>Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.01.97 р. № 52, від 17.04.97 р. № 209, від 25.07.97 р. № 405, від 22.12.97 р. № 744, від 30.11.98 р. № 988, від 01.06.99 р. № 516; від 20.12.2000 р. № 503.</p>

* Складено автором на основі законодавчих та нормативних документів, що стосуються діяльності ВЕЗ.

Продовження додатка Е

2	Спеціальна економічна зона „Донецьк”	м. Донецьк, Донецька область.	60 років з 21.07.98 р.	<p>Указ Президента України від 18.06.98 р. № 650 „Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області” (втратив чинність);</p> <p>Закон України від 24.12.98 р. № 356 „Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області”;</p> <p>Закон України від 15.07.99 р. № 973 „Про внесення змін до деяких законів України з питань оподаткування у зв’язку із запровадженням спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Донецькій області”.</p>	Постанова Кабінету Міністрів України від 18.06.99 р. № 1065 „Про затвердження пріоритетних видів економічної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Донецькій області, для яких встановлено спеціальний режим інвестиційної діяльності, та Порядку розгляду і схвалення інвестиційних проектів, що реалізуються у спеціальних економічних зонах та територіях пріоритетного розвитку в Донецькій області”.
3	Спеціальна економічна зона „Азов”	м. Маріуполь, Донецька область.	60 років з 21.07.98 р.	<p>Указ Президента України від 18.06.98 р. № 650 „Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області” (втратив чинність);</p> <p>Закон України від 24.12.98 р. № 356 „Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області”;</p> <p>Закон України від 15.07.99 р. № 973 „Про внесення змін до деяких законів України з питань оподаткування у зв’язку із запровадженням спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Донецькій області”.</p>	Постанова Кабінету Міністрів України від 18.06.99 р. № 1065 „Про затвердження пріоритетних видів економічної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Донецькій області, для яких встановлено спеціальний режим інвестиційної діяльності, та Порядку розгляду і схвалення інвестиційних проектів, що реалізуються у спеціальних економічних зонах та територіях пріоритетного розвитку в Донецькій області”.

Продовження додатка Е

4	Спеціальна економічна зона „Закарпаття”	Ужгородський та Мукачівський райони, Закарпатська область.	30 років з 09.01.99 р.	Указ Президента України від 09.12.98 р. № 1339 „Про спеціальну економічну зону „Закарпаття” (втратив чинність); Закон України від 22.03.2001 р. № 2322 „Про спеціальну економічну зону „Закарпаття”.	Норми закону не передбачають затвердження постанов Кабінету Міністрів України
5	Спеціальна економічна зона „Яворів”	Яворівський район, Львівська область.	20 років з 17.02.99 р.	Закон України від 15.01.99 р. № 402 „Про спеціальну економічну зону „Яворів”; Закон України від 15.01.99 р. № 403 „Про внесення змін до деяких законів України з питань оподаткування у зв’язку із створенням спеціальної економічної зони „Яворів”.	Постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.99 р. № 982 „Про Порядок затвердження та реєстрації інвестиційних проектів, що реалізуються на території спеціальної економічної зони „Яворів”.
6	Спеціальна економічна зона „Інтерпорт Ковель”	м. Ковель, Волинська область.	20 років з 01.01.00 р.	Указ Президента України від 22.06.99 р. № 702 „Про спеціальну економічну зону „Інтерпорт Ковель”; Проект Закону України „Про спеціальну економічну зону „Інтерпорт Ковель” прийнято Верховною Радою України у першому читанні.	Постанова Кабінету Міністрів України від 15.05.2000 р. № 796 „Про спеціальну економічну зону „Інтерпорт Ковель”.
7	Спеціальна економічна зона „Миколаїв”	м. Миколаїв, Миколаївська область.	30 років з 01.01.00 р.	Указ Президента України від 27.06.99 р. № 729 „Про спеціальну економічну зону „Миколаїв” (втратив чинність); Закон України від 13.07.2000 р. № 1909 „Про спеціальну економічну зону „Миколаїв”; Закон України від 20.03.2001 р. № 2323 „Про внесення змін до деяких законів України з питань оподаткування у зв’язку із створенням спеціальної економічної зони „Миколаїв”.	Постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.2000 р. № 1175 „Про деякі питання інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та спеціальних економічних зон”; Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2000 р. № 1901 „Про спеціальну економічну зону „Миколаїв”; Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2000 р. № 1905 „Про затвердження Порядку контролю за цільовим використанням сировини, матеріалів, устаткування, обладнання та комплектуючих виробів до них, що ввозяться на територію спеціальної економічної зони „Миколаїв”.

Продовження додатка Е

8	Спеціальна (вільна) економічна зона „Порто-франко” на території Одеського морського торговельного порту	м. Одеса.	25 років з 01.01.00 р.	Указ Президента України від 28.06.99 р. № 760 „Про вільну економічну зону „Порто-франко” на території Одеського морського торговельного порту” (втратив чинність); Закон України від 23.03.2000 р. № 1607 „Про спеціальну (вільну) економічну зону „Порто-франко” на території Одеського морського торговельного порту”; Закон України від 23.03.2000 р. № 1608 „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань оподаткування у зв’язку із створенням спеціальної (вільної) економічної зони „Порто-франко” на території Одеського морського торговельного порту”.	Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2000 р. № 1345 „Про спеціальну (вільну) економічну зону „Порто-франко” на території Одеського морського торговельного порту”.
9	Спеціальна економічна зона „Рені”	м. Рені Одеської області.	30 років з 17.05.00 р.	Закон України від 23.03.2000 р. № 1605 „Про спеціальну економічну зону „Рені”; Закон України від 23.03.2000 р. № 1606 „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань оподаткування у зв’язку із створенням спеціальної економічної зони „Рені”.	Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2000 р. №1344 „Про спеціальну економічну зону „Рені”.
10	Спеціальна економічна зона „Порт Крим”	м. Керч, Автономна Республіка Крим.	30 років з 01.01.00 р.	Указ Президента України від 27.06.99 р. № 740 „Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та спеціальну економічну зону „Порт Крим” в Автономній Республіці Крим” (втратив чинність);	Готується проект розпорядження Кабінету Міністрів України.

				<p>Закон України від 21.12.2000 р. № 2189 „Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та спеціальну економічну зону „Порт Крим” в Автономній Республіці Крим”;</p> <p>Закон України від 21.12.2000 р. № 2199 „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань оподаткування у зв’язку з запровадженням спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та створенням спеціальної економічної зони „Порт Крим” в Автономній Республіці Крим”.</p>	
11.	Спеціальна економічна зона „Славутич”	м. Славутич, Київська область.	20 років з 30.06.98	<p>Указ Президента України від 18.06.98 р. № 657 „Про спеціальну економічну зону „Славутич” (втратив чинність);</p> <p>Закон України від 03.06.99 р. № 721 „Про спеціальну економічну зону „Славутич”;</p> <p>Закон України від 03.06.99 р. № 722 „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань оподаткування у зв’язку із створенням спеціальної економічної зони „Славутич”;</p> <p>Закон України від 05.10.2000 р. № 2013 „Про внесення змін до статті 9 Закону України „Про спеціальну економічну зону „Славутич”.</p>	<p>Постанова Кабінету Міністрів України від 15.03.99 р. № 396 „Про затвердження Порядку звільнення від обкладення ввізним митом і податком на додану вартість устаткування та обладнання (крім підакцизних товарів), що ввозяться в Україну суб’єктами спеціальної економічної зони „Славутич” для потреб власного виробництва, пов’язаного з реалізацією інвестиційних проектів”;</p> <p>Постанова Кабінету Міністрів України від 07.10.99 р. № 1860 „Про порядок розгляду і затвердження інвестиційних проектів, що реалізуються на території спеціальної економічної зони „Славутич”.</p>

Закінчення додатка Е

12.	Спеціальна економічна зона туристсько-рекреаційного типу „Курортполіс Трускавець”	м. Трускавець, Львівська область.	20 років з 01.01.00 р.	Закон України від 18.03.99 р. № 514 „Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу „Курортполіс Трускавець”; Закон України від 18.03.99 р. № 515 „Про внесення змін до законів України з питань оподаткування у зв’язку із створенням спеціальної економічної зони туристсько-рекреаційного типу „Курортполіс Трускавець”.	Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.99 р. № 1441 „Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу „Курортполіс-Трускавець”; Постанова Кабінету Міністрів України від 04.10.2000 р. № 1507 „Про порядок розгляду і затвердження інвестиційних проектів, що реалізуються на території спеціальної економічної зони туристсько-рекреаційного типу „Курортполіс-Трускавець”.
-----	--	--------------------------------------	---------------------------	--	---

Додаток Ж

Визначення поняття „фінансовий механізм” у наукових працях учених

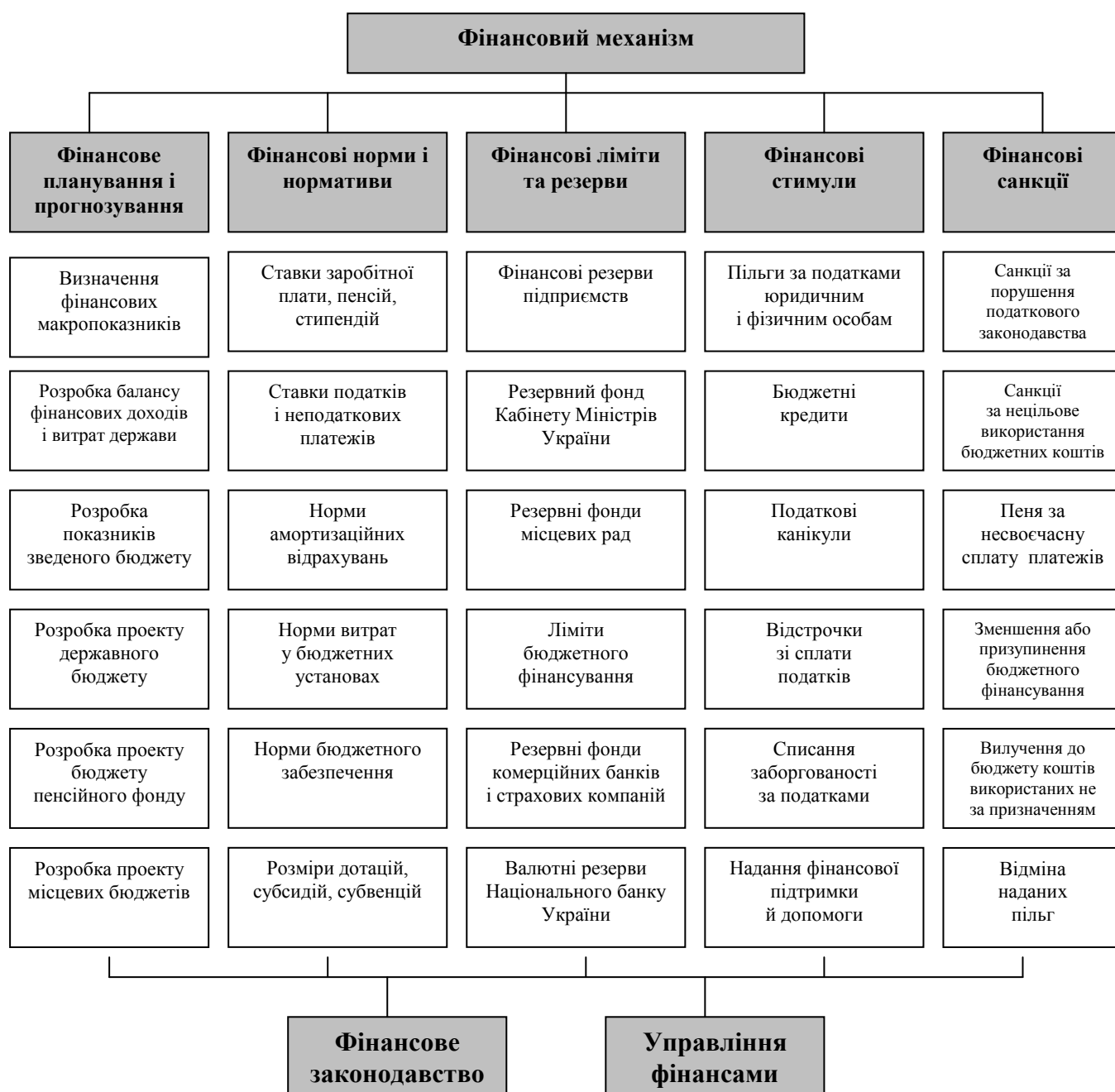
№ з/п	Прізвище автора	Джерело	Визначення
1	С. І. Юрій	Фінанси: вишкіл студії. Навчальний посібник / За ред. д.е.н. проф. Юрія С.І. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 357 с.	Сукупність конкретних фінансових форм, методів, важелів, за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення, тобто здійснюються розподільчі і перерозподільчі відносини, утворюються доходи суб'єктів господарювання і фонди грошових коштів.
2	В. М. Опарін	Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посібник, 2-ге вид. – К: КНЕУ, 2004. – 240 с.	Сукупність форм, методів і важелів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.
3	О. Д. Василик.	Василик О.Д., Павлюк К.В. Державні фінанси України. – Київ: НІОС, 2002. – 606 с.	Комплекс спеціально розроблених і законодавчо закріплених в державі форм і методів створення і використання фінансових ресурсів для забезпечення економічного розвитку та соціальних потреб громадян.
4	Г. Г. Кірейцев	Фінанси підприємств: навч. посіб.: Курс лекцій / За ред. д.е.н., проф. Г.Г. Кірейцева. – К.: ЦУЛ, 2002. – 340 с.	Сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-економічний розвиток підприємства.
5	В. Д. Базилевич, Л. О.Баластрик	Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Державні фінанси: навч. посіб. / За заг. ред. Базилевича В. Д. – К.: Атака, 2004. – 418 с.	Сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави в процесі створення і використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення.
6	В. І. Аранчій	Аранчій В. І. Фінанси підприємств: навч. посіб. – К.: ВД “Професіонал”, 2004. – 367 с.	Сукупність форм і методів формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення фінансової діяльності підприємства.
7	Л. Л. Осіпчук	Фінанси (теоретичні основи): підручник / М. В. Грідчіна, В. Б. Захожай, Л. Л. Осіпчук та ін. під керівництвом і за наук. ред. М. В. Грідчіної, В. Б. Захожая. – К.: МАУП, 2002. – 187 с.	Сукупність видів, форм і методів організації фінансових відносин.

Закінчення додатка Ж

8	О. М. Ковалюк	Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики). – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка., 2002 – 396 с.	Система визначених фінансовою політикою фінансових методів і фінансових важелів, які використовують у своїй діяльності держава та підприємства за їх відповідного правового, нормативного та інформаційного забезпечення.
---	---------------	---	---

Додаток 3

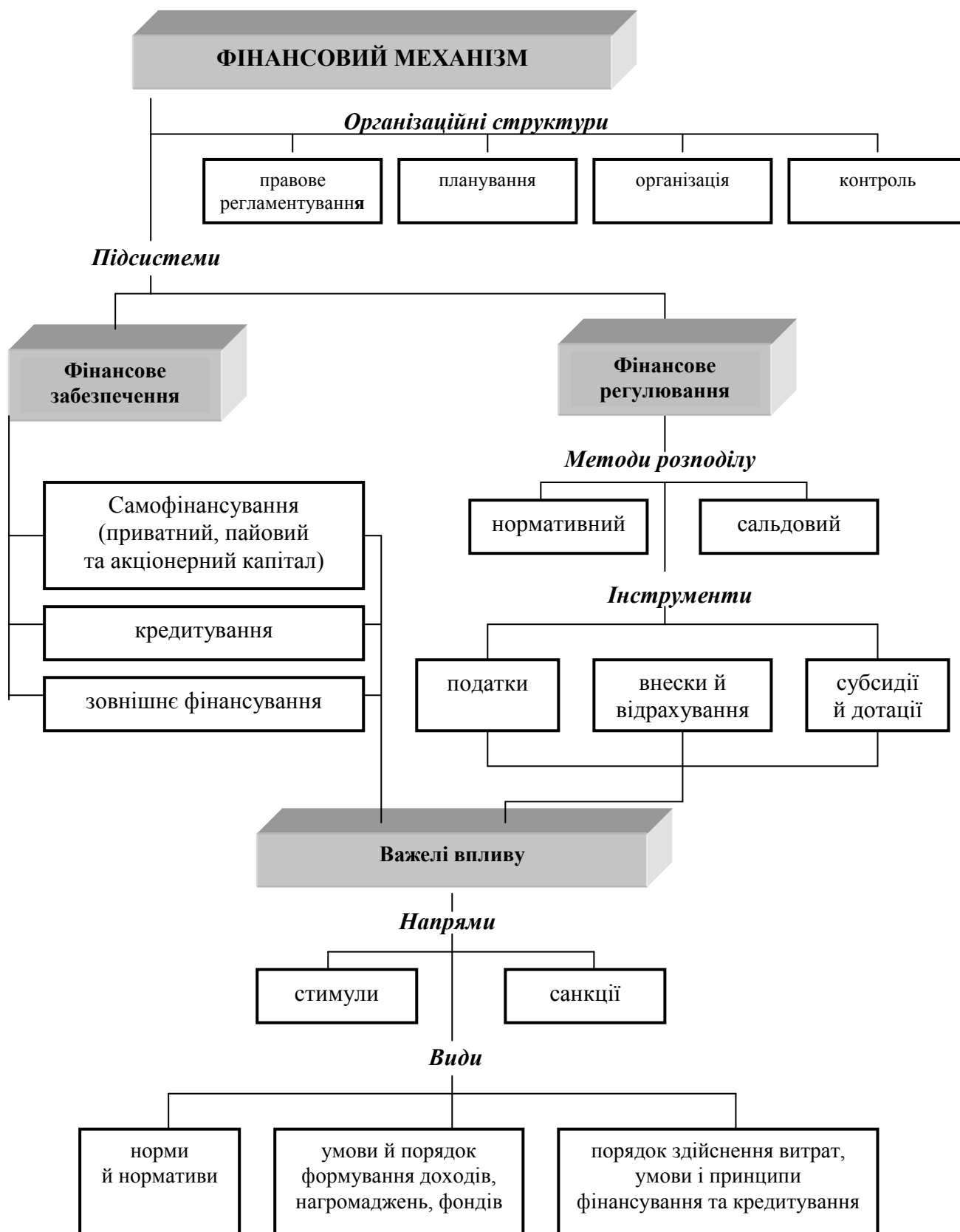
Структура фінансового механізму*

* Финансы / под ред. В. М. Родионовой – М.: Финансы и статистика, 1995. – 320 с. – с. 67.

Додаток К

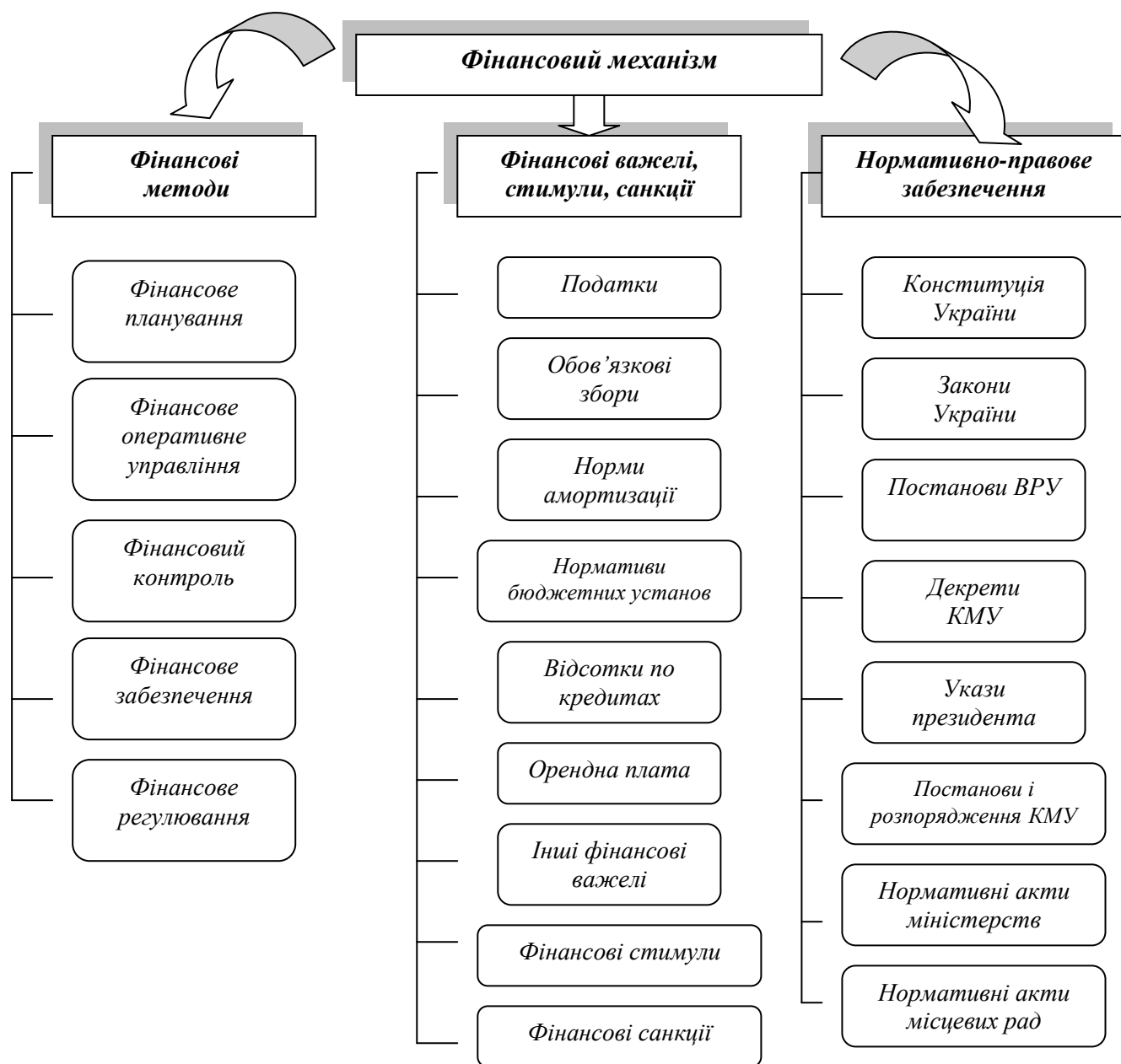
Структура фінансового механізму*

* Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посіб. / В. М. Опарін. – [2-ге вид.]. – К: КНЕУ, 2004. – С. 57

Додаток Л

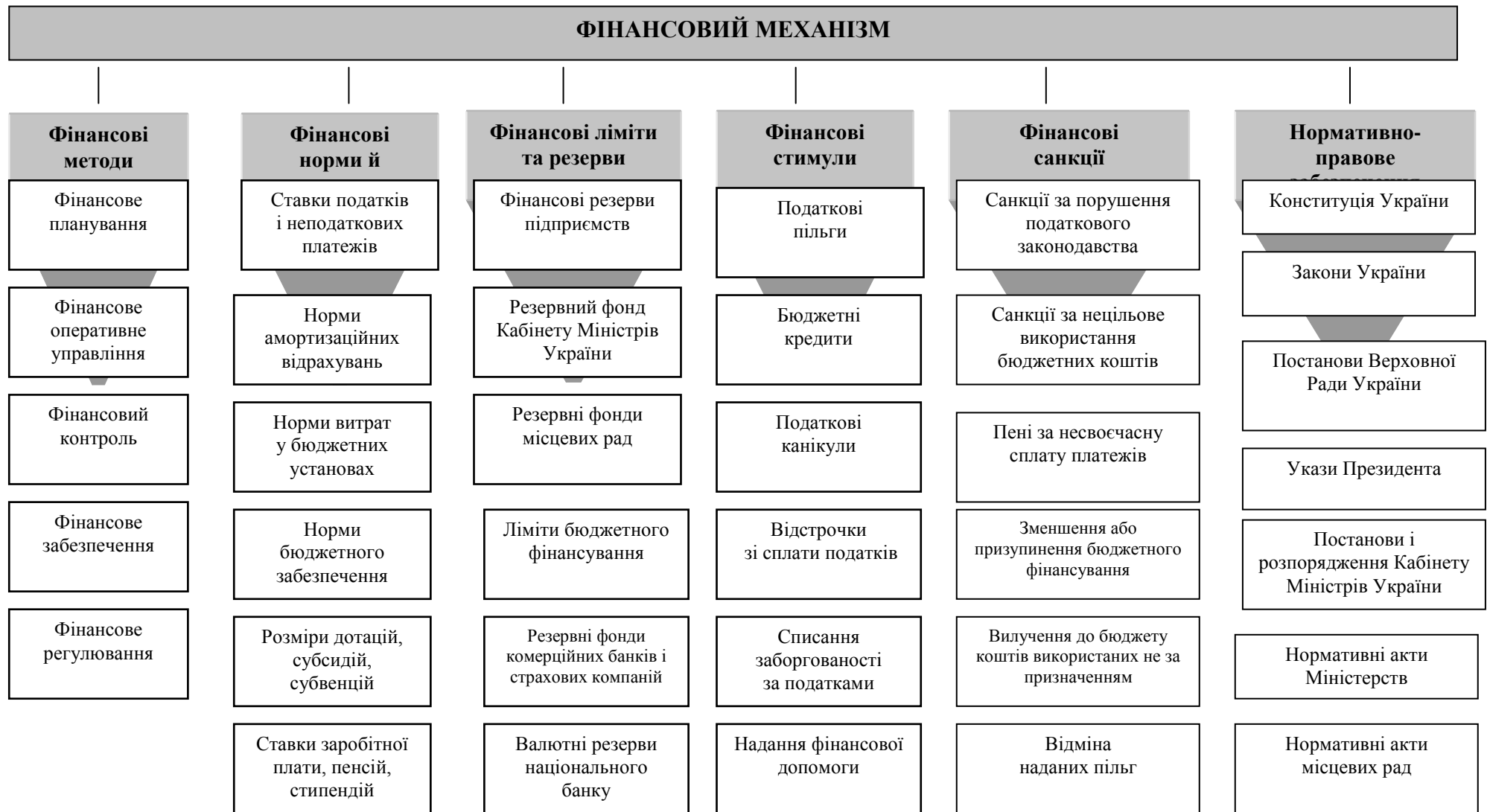
Складові фінансового механізму*

* Фінанси: вишкіл студії: навч. посіб. / за ред. д-ра екон. наук. проф. С. І. Юрія – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – С. 40

Додаток М

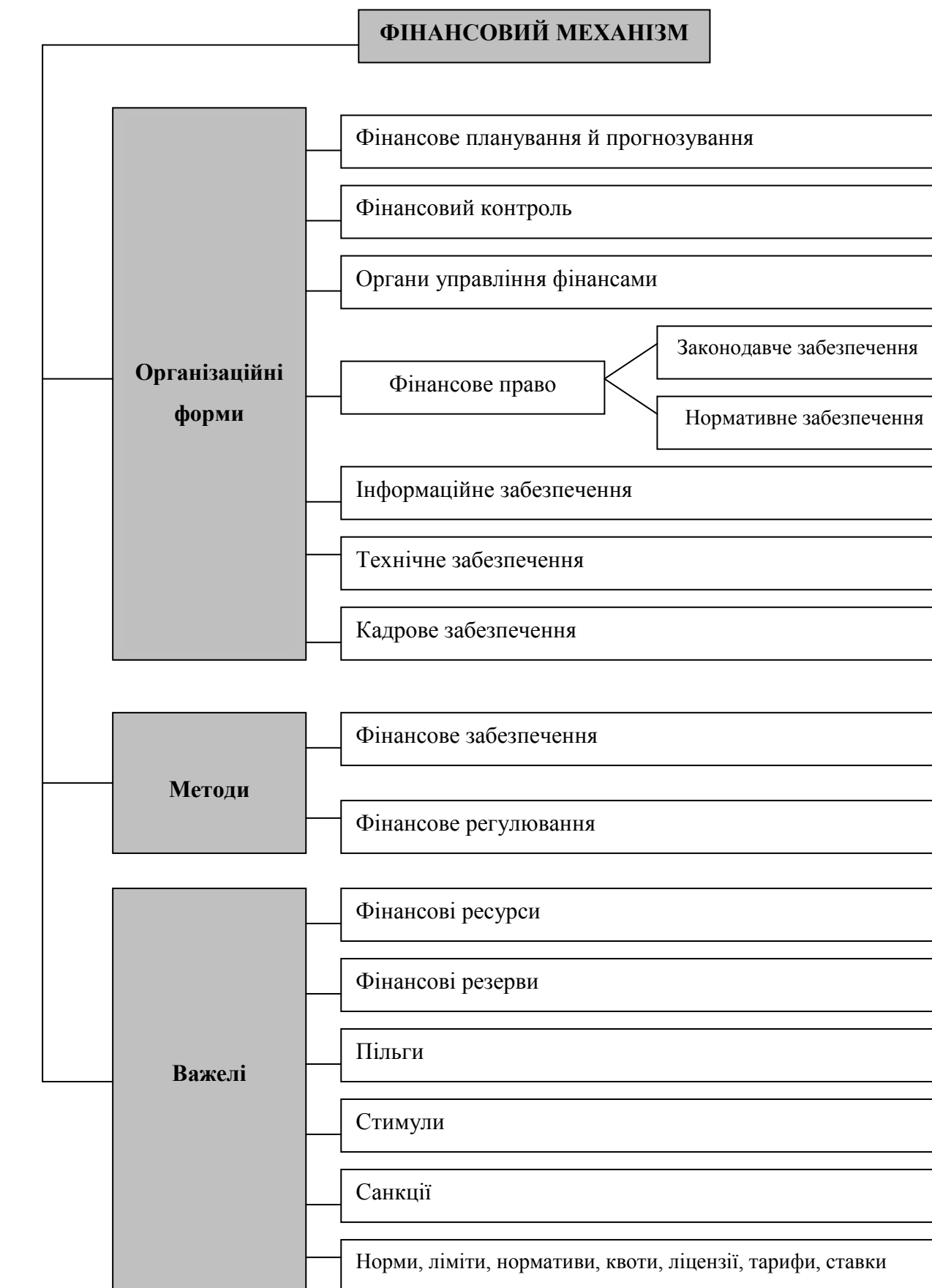
Структура фінансового механізму*

* Фінанси: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. – 2-ге вид., перероб. і доп. / [О. Р. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюн, А. А. Славкова]. – К.: КНЕУ, 2003. – С. 43

Додаток Н

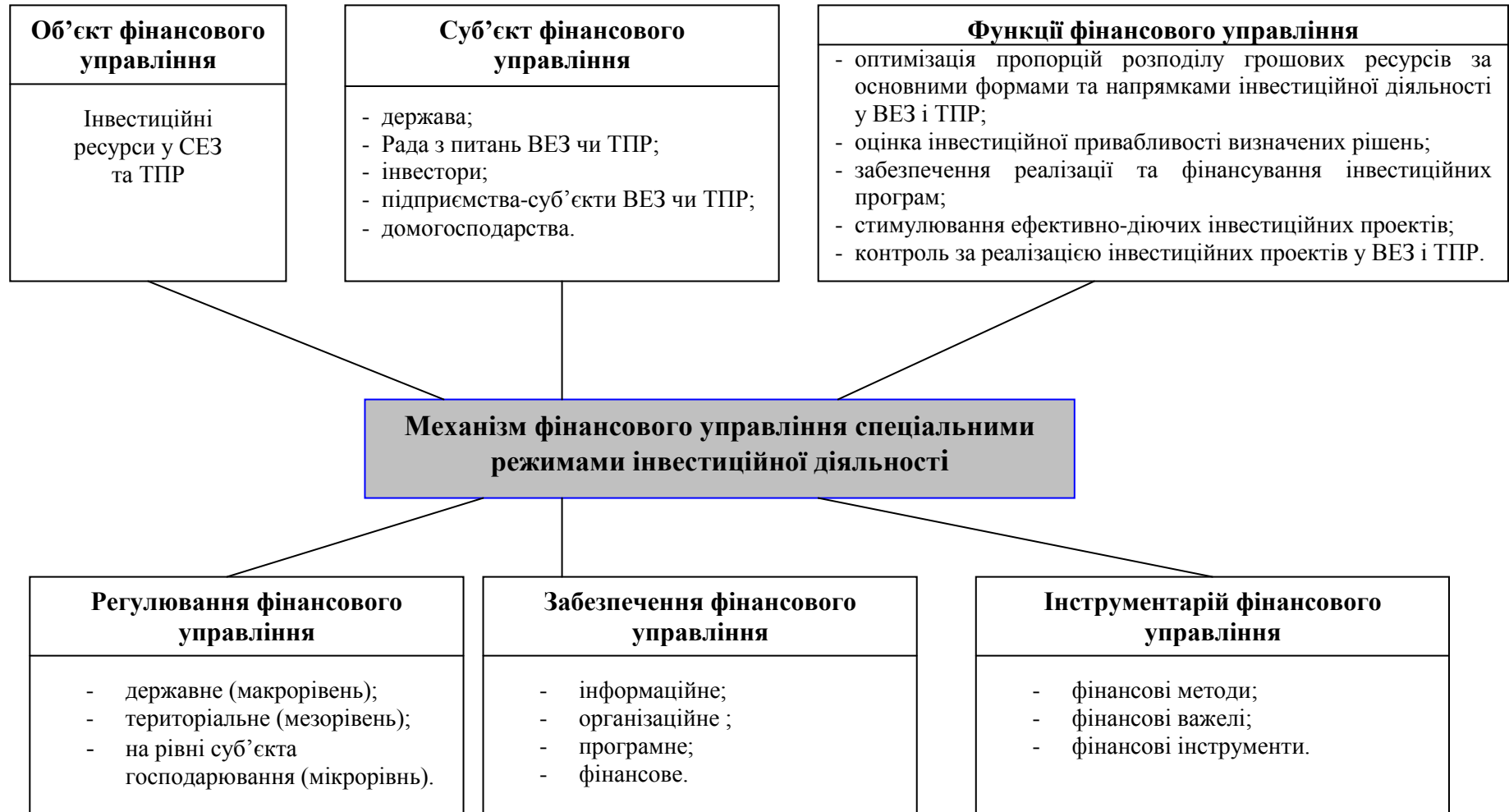
Структура фінансового механізму*

* Безгубенко Л. М. Фінансова наука і практика періоду трансформацій / Л. М. Безгубенко // Фінанси України. – 2000. – №4. – С. 16

Додаток II

Складові механізму фінансового управління спеціальними режимами інвестиційної діяльності*

* Складено автором

Додаток Р

Пільги, що надаються інвесторам на територіях спеціальних (вільних) економічних зон*

Вільна економічна зона	Режим спеціальної митної зони	Звільнення від оподаткування прибутку	Звільнення від оподаткування інвестицій	Звільнення від сплати ввізного мита і ПДВ	Звільнення від обов'язкового продажу іноземної валюти	Звільнення від плати за землю	Звільнення від сплати зборів до деяких бюджетних фондів
„Славутич”	-	+ (3 роки) з 4 по 6 рік – 50% діючої	+	+ (5 років)	+	+ (3 роки), з 4 по 6 – 50 % діючої	+
„Донецьк”	+	Ставка – 20 %	+	-	+	+ (період освоєння ділянки)	+
„Азов”	+	Ставка – 20 %	+	-	+	+ (період освоєння ділянки)	+
„Закарпаття”	+	Ставка – 20 %	-	-	+	-	+
„Яворів”	-	+ (5 років) наступні – 50 %	-	+ (5 років)	-	+ (3 роки), наступні – 50 % діючої	+
„Інтерпорт Ковель”	+	Ставка – 20 %	-	-	+	+ (5 років)	+
„Миколаїв”	+(суднобудування)	+ (3 роки) з 4 по 6 рік – 50 % діючої, з 4 по 10 рік – реінвестиція	+	+ (5 років)	+	+ (5 років)	-
„Порто-франко”	+	+ (3 роки) з 4 по 6 рік – 50 % діючої	+	-	+	-	-
„Рені”	+	Ставка – 20 %	+	-	+	-	+
„Порт Крим”	+	Ставка – 20 %	+	-	+	+ (5 років)	+
„Курортполіс Трускавець”	-	+ (3 роки) з 4 по 6 рік – 50 % діючої	+	+ (5 років)	+	+ (період освоєння ділянки), наступні 10 років – 50 % діючої	-

* Складено автором на основі законодавчих та нормативних документів, що стосуються діяльності ВЕЗ

Додаток С

Пільги, що надаються інвесторам на територіях зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності*

Території пріоритетного розвитку	Звільнення від оподаткування прибутку	Звільнення від оподаткування інвестицій	Звільнення від сплати ввізного мита і ПДВ	Звільнення від обов'язкового продажу іноземної валюти	Звільнення від плати за землю	Звільнення від сплати зборів до деяких бюджетних фондів
Донецька область	+ (3 роки) з 4 по 6 рік – 50 % діючої	+	+	-	-	+
Луганська область	+ (3 роки) з 4 по 6 рік – 50 % діючої	+	+	-	+	+
Закарпатська область	+ (2 роки) з 3 по 5 рік – 50 % діючої	+	+	-	-	+
АР Крим	+ (3 роки) з 4 по 6 рік – 50 % діючої	+	+	+	+	+
м. Шостка (Сумська область)	+ (3 роки) з 4 по 6 рік – 50 % діючої	+	+	-	+	-
Житомирська область	+ (3 роки) з 4 по 6 рік – 50 % діючої	+	+	-	+	-
Місто Харків	+ (3 роки) з 4 по 6 рік – 50 % діючої	+	+	-	+	-
Чернігівська область	+ (3 роки) з 4 по 6 рік – 50 % діючої	+	+	-	+	-
Волинська область	+ (3 роки) з 4 по 6 рік – 50% діючої	+	+	-	-	+

* Складено автором на основі законодавчих та нормативних документів, що стосуються діяльності ТПР

Додаток Т

Податки, що підлягають сплаті під час реалізації суб'єктами ТПР інвестиційних проектів*

№ з/п	Назва податку	База оподаткування	Ставки оподаткування	Особливості застосування за проектами
1	Податок на додану вартість	Вартість продукції, що реалізується	20 %	По продукції, що експортується, застосовується ставка 0 %
2	Податок на додану вартість	Митна вартість обладнання та сировини, що ввозяться на митну територію України	% до митної вартості товару	*(див. примітку)
3	Ввізне мито	Митна вартість обладнання та сировини, що ввозяться на митну територію України	% до митної вартості товару	*(див. примітку)
4	Податок на прибуток	Прибуток підприємства	25 %	*(див. примітку)
5	Відрахування на обов'язкове пенсійне страхування	Фонд оплати праці	33,2 %	Згідно з чинним законодавством
6	Відрахування до фонду соціального страхування на випадок тимчасової непрацездатності	Фонд оплати праці	1,4 %	Згідно з чинним законодавством
7	Відрахування до фонду соціального страхування на випадок безробіття	Фонд оплати праці	1,6 %	Згідно з чинним законодавством
8	Відрахування до фонду соціального страхування від нещасних випадків	Фонд оплати праці	0,66–13,8 %	Згідно з чинним законодавством
9	Плата за землю	Площа земельної ділянки	5 % від грошової оцінки одиниці площі	Згідно з чинним законодавством
10	Податок на доходи фізичних осіб	Фонд оплати праці	15 %	Згідно з чинним законодавством

* Складено автором на основі законодавчих та нормативних документів, що стосуються діяльності ТПР

Закінчення додатку Т

11	Комунальний податок	Кількість працюючих	10 % неопод. мінім. доходів громадян	Згідно з чинним законодавством
12	Податок на рекламу	Вартість послуг на розміщення реклами	0,5 % вартості послуг	Згідно з чинним законодавством
13	Плата за використання води	Обсяги використаної води	0,0832 грн. за 1 м ³	Згідно з чинним законодавством

* Оподаткування здійснюється відповідно до Закону України „ Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території пріоритетного розвитку у Волинській області” від 05.04.2001 р. №2354 – III.

Додаток У

Перелік пріоритетних видів економічної діяльності на ТПР у Волинській області*

Код згідно з класифікацією видів економічної діяльності ДК 009-96	Вид економічної діяльності
10.1	Видобування та агломерація кам'яного вугілля
15.1	М'ясна промисловість (виключно з вітчизняної сировини)
15.2	Промислове виробництво рибної продукції
15.3	Промислове перероблення овочів та фруктів (виключно з вітчизняної сировини)
15.4	Виробництво жирів (виключно з вітчизняної сировини)
15.6	Оброблення зерна, виробництво крохмалю (виключно з вітчизняної сировини)
15.86.1	Перероблення чаю
15.87	Виробництво прянощів
15.89	Виробництво інших харчових продуктів, не віднесених до інших угруповань (виключно з вітчизняної сировини)
15.98	Виробництво мінеральних вод та прохолодних напоїв, крім виробництва кока-коли, пепсі-коли (виключно з вітчизняної сировини)
17.4	Виробництво виробів з текстилю
17.11	Бавовнопрядіння
17.21	Виробництво бавовняних тканин
18.2	Виробництво одягу з текстилю
20.1	Лісопилльне та стругальне виробництво, просочування деревини
20.2	Виробництво дерев'яних панелей
20.3	Виробництво теслярських та столярних виробів
21.21	Виробництво гофрованого паперу та пакувань з паперу й картону
21.22	Виробництво санітарно-гігієнічних виробів та паперових виробів для побутового користування
21.23	Виробництво паперових канцелярських належностей
22.22	Поліграфічна діяльність, не віднесена до інших угруповань (друкування іншої друкованої продукції, виготовленої за іншою технологією (способом флексографії)
24.14	Виробництво інших основних органічних речовин
24.16	Виробництво пластмас у первинних формах
24.51	Виробництво мила, детергентів, очищувальних і полірувальних апаратів
24.52	Виробництво парфумерної продукції та косметичних засобів
25.2	Перероблення пластмаси
26.6	Виробництво виробів із бетону та гіпсу
27.32	Холодне катання листової сталі
27.33	Холодне оброблення штампуванням або вальцюванням
29.4	Виробництво верстатів

* Складено автором за даними [121].

Закінчення додатка У

29.5	Виробництво інших машин спеціального призначення
29.7	Виробництво побутових приладів
29.12.1	Виробництво (без ремонту) насосів, компресорів та гідравлічних систем
31.6	Виробництво іншого електроустаткування
35.42	Виробництво велосипедів
36.12	Виробництво меблів для офісів та магазинів
36.13	Виробництво кухонних меблів
36.14.1	Виробництво інших видів меблів
40.10.1	Виробництво електроенергії тепловим електростанціям
40.3	Виробництво та розподілення тепла
45	Будівництво

Додаток Ф

Структура джерел інвестиційних ресурсів у розрізі інвестиційних проектів станом на 1 січня 2004 р. [47]

№ з/п	Назва суб'єкта ТПП та інвестиційного проекту	Дата укладання договору	Кошторисна вартість затверджених проектів (тис. дол. США)		Залучено інвестицій (тис. дол. США)	
			всього	з них іноземних	всього	з них іноземних
1	2	3	4	5	6	7
1	ТзОВ „Аркус-Ромет (Україна)”. Організація виробництва та випуск велосипедів	25.04.02	623	623	665,6	640
2	ТзОВ „Продхолод”. Виробництво харчових продуктів	24.03.00	396	0	351	0
3	ДП НВ цех ВАТ „Луцьк-Фудз”. Впровадження технологій виробництва м'яких маргаринів	25.12.01.	784,1	0	672,3	0
4	ТзОВ „РСТ”. Первинна переробка та розфасування чаю	28.03.00	250	250	266,1	125,4
5	ТзОВ „СМП”. Розвиток м'ясного виробництва	11.09.01	500	100	500	100
6	ТзОВ „НМК”. Виробництво напівфабрикатів із м'яса птиці та шкіри	11.09.01	393	386	440,9	439,7
7	ТзОВ „Новобут”. Виробництво взуття на ТПП м. Нововолинськ	11.09.01	495	435	223,7	200,7
8	ТзОВ „Скай”. Дослідне виробництво для випуску косметичної продукції	18.01.01	385,2	13,2	385,2	13,2
9	ТзОВ „Євро-продукт”. Створення підприємства із оброблення деревини та виробництва виробів із деревини	18.01.01	220	220	3,8	3,8
10	ТзОВ „Полтрекс”. Створення виробництва із забою птиці	11.06.02	210	0	208,5	0

Закінчення додатка Ф

1	2	3	4	5	6	7
11	ТзОВ „Класік”. Виробництво меблів, плит, фурнітури та столярних виробів	11.06.02	536	536	213	213
12	ТзОВ „ЗУПК”. М'ясне виробництво	18.10.02	4580	4580	0	0
13	ТзОВ „БРБ-Україна”. Створення фабрики із виробництва меблів	27.11.02	12800	11520	8427,3	7994,6
14	ТзОВ „Алюглас”. Створення комплексного сучасного віконного виробництва	23.02.03	413	117,2	3,1	3,1
15	ТзОВ „ОКА”. Створення підприємства із виробництва рукавичок	24.06.03	602	402	185,9	180,8
16	ДП НВ цех ВАТ „Луцьк-Фудз”. Організація виробництва м'яких маргаринів	22.08.03	4352,7	0	0	0
17	ТзОВ „Метал- Юніон”. Організація вироблення виробів із металу	09.12.03	250	250	0	0
18	ДП НВ цех “Луцьк- Фудз”. Організація виробництва білих соусів та рафінованої олії	26.12.03	3931	0	0	0
19	ТзОВ „Новоплит”. Організація виробництва дерев'яних панелей	26.12.03	2800	0	0	0

Додаток X

Структура джерел інвестиційних ресурсів у розрізі інвестиційних проектів станом на 1 січня 2009 р. [47]

№ з/п	Назва суб'єкта ТПР та інвестиційного проекту	Дата укладання договору	Кошторисна вартість затверджених проектів (тис. дол. США)		Залучено інвестицій (тис. дол. США)	
			всього	з них іноземних	всього	з них іноземних
1	ТзОВ „Аркус-Ромет (Україна)”. Організація виробництва та випуск велосипедів	25.04.02	623	623	665,6	640
2	ДП НВ цех ВАТ „Луцьк-Фудз”. Впровадження технологій виробництва м'яких маргаринів	25.12.01.	784,1	0	672,3	0
3	ТзОВ „Скай”. Дослідне виробництво для випуску косметичної продукції	18.01.01	385,2	13,2	385,2	13,2
4	ТзОВ „Полтрекс”. Створення виробництва із забою птиці	11.06.02	210	0	208,5	0
5	ТзОВ „БРВ-Україна”. Створення фабрики із виробництва меблів	27.11.02	12800	11520	8427,3	7994,6
6	ТзОВ „Алюглас”. Створення комплексного сучасного віконного виробництва	23.02.03	413	117,2	3,1	3,1
7	ДП НВ цех ВАТ „Луцьк-Фудз”. Організація виробництва м'яких маргаринів	22.08.03	4352,7	0	0	0

Додаток Ц
Інвестиції в основний капітал за джерелами фінансування
у Волинській області*

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
У фактичних цінах, млн. грн.								
Усього	23629	32573	37178	51011	75714	93096	125254	188486
у тому числі за рахунок								
коштів державного бюджету	1210	1749	1863	3570	7945	5077	6846	10458
коштів місцевих бюджетів	975	1332	1365	2095	3544	3915	5446	7324
власних коштів підприємств та організацій	16198	21770	24470	31306	46685	53424	72337	106520
коштів іноземних інвесторів	1400	1413	2068	2807	2695	4688	4583	6660
коштів населення на будівництво власних квартир ¹	...	...	...	...	...	...	7019	9879
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	1176	1415	1573	1822	2577	3091	5110	8549
кредитів банків та інших позик	391	1400	1985	4196	5735	13740	19406	31182
інших джерел фінансування	2279	3494	3854	5215	6533	9161	4507	7914
% до загального обсягу								
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у тому числі за рахунок								
коштів державного бюджету	5,1	5,4	5,0	7,0	10,5	5,5	5,5	5,6
коштів місцевих бюджетів	4,1	4,1	3,7	4,1	4,7	4,2	4,3	3,9
власних коштів підприємств та організацій	68,6	66,8	65,8	61,4	61,7	57,4	57,8	56,5
коштів іноземних інвесторів	5,9	4,3	5,6	5,5	3,6	5,0	3,7	3,5
коштів населення на будівництво власних квартир ¹	...	...	...	...	...	...	5,6	5,2
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	5,0	4,4	4,2	3,6	3,4	3,3	4,1	4,5
кредитів банків та інших позик	1,7	4,3	5,3	8,2	7,6	14,8	15,5	16,6
інших джерел фінансування	9,6	10,7	10,4	10,2	8,5	9,8	3,5	4,2

¹ Облік розпочато зі звіту за 2006р. (до цього періоду входили до складу інших джерел фінансування)

Додаток Ш

Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності по Волинській області за 2009 рік*

млн. грн.

Булеві змінні в моделі		Освоєно (використано) інвестицій в основний капітал			
		2009 р. (t=1)	2008 р. (t=0)	у відсотках до	
				2008 р.	загального обсягу
	Усього	188486112	147474,4	129,8	100,0
	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	9519,168	8042,8	118,4	5,1
x ₁	сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	9337,923	7900,1	118,2	5,0
x ₂	лісове господарство та пов'язані з ним послуги	181,245	142,7	127,0	0,1
x ₃	Рибальство, рибництво	35,711	61,7	57,9	0,0
	Промисловість	64341,437	50810,4	127,0	34,1
x ₄	добувна промисловість	12142,160	9706,0	125,1	6,4
x ₅	переробна промисловість	44822,875	33956,7	132,0	23,8
x ₆	виробництво та розподілення електроенергії, газу й води	7376,402	7147,7	103,2	3,9
x ₇	Будівництво	9106,630	7081,3	128,6	4,8
	Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	17778,500	13525,9	130,8	9,4
x ₈	торгівля автомобілями та мотоциклами, їх технічне обслуговування та ремонт	2560,122	2275,6	112,5	1,4
x ₉	оптова торгівля й посередництво в оптовій торгівлі	7586,092	6093,3	124,5	4,0

* Дані Держкомстату України

Продовження додатка Ш

X10	роздрібна торгівля; ремонт побутових виробів та предметів особистого вжитку	7632,286	5157,0	148,0	4,0
X11	Діяльність готелів та ресторанів	2613,671	1798,8	145,3	1,4
	діяльність готелів	1232,364	733,1	168,1	0,7
	Діяльність транспорту та зв'язку	31709,446	23752,4	133,5	16,8
X12	діяльність наземного транспорту	11385,994	7646,7	148,9	6,0
X13	діяльність водного транспорту	52,320	41,0	127,8	0,0
X14	діяльність авіаційного транспорту	305,006	89,0	342,8	0,2
X15	додаткові транспортні послуги та допоміжні операції	7477,321	4520,7	165,4	4,0
X16	діяльність пошти та зв'язку	12488,805	11281,7	110,7	6,6
	діяльність зв'язку	12407,225	11187,7	110,9	6,6
X17	Фінансова діяльність	4164,858	2611,2	159,5	2,2
	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	39414,505	31692,3	133,4	20,9
X18	операції з нерухомим майном	35661,050	26954,7	132,3	18,9
X19	оренда машин та устаткування; прокат побутових виробів і предметів особистого вжитку	1379,894	938,6	147,0	0,8
X20	діяльність у сфері інформатизації	243,216	233,4	104,2	0,1
X21	дослідження й розробки	415,037	328,1	126,5	0,2
X22	діяльність у сферах права, бухгалтерського обліку, інжинірингу; надання послуг підприємцям	1715,308	1137,5	150,8	0,9
X23	Державне управління	1571,559	1219,2	128,9	0,8
X24	Освіта	1651,350	1401,9	117,8	0,9

Закінчення додатка Ш

X25	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2518,087	2143,1	117,5	1,4
	Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	4061,190	3233,4	125,9	2,2
X26	санітарні послуги, прибирання сміття знищення відходів	801,434	513,4	156,1	0,4
X27	діяльність громадських організацій	95,936	214,8	44,7	0,1
X28	діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг	2893,694	2300,2	125,8	1,5
X29	надання індивідуальних послуг	270,126	205,0	131,8	0,2

Додаток Щ

Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності на ТПР у Волинській області*

Булеві змінні		Освоєно (використано) інвестицій в основний капітал (тис. грн.)	
		2008 р. (t=0)	2009 р. (t=1)
x ₁	Промислове виробництво рибної продукції	-	116,7
x ₂	Видобування та агломерація кам'яного вугілля	25,0	25,0
x ₃	М'ясна промисловість (виключно з вітчизняної сировини)	-	121,4
x ₄	Виробництво дерев'яних панелей	27,5	98,5
x ₅	Виробництво жирів (виключно з вітчизняної сировини)	10,0	14,0
x ₆	Лісопильне та стругальне виробництво, просочування сировини	40,0	33,0
x ₇	Виробництво теслярських та столярних виробів	33,8	34,5
x ₈	Виробництво гофрованого паперу та пакувань паперу та картону	2785,9	3677,1
x ₉	Поліграфічна діяльність	111,2	163,2
x ₁₀	Виробництво пластмас у первинних формах	18521,5	23914,9
x ₁₁	Виробництво мила, очищувальних апаратів	11681,3	15482,2
x ₁₂	Холодне катання листової сталі	11613,3	24573,0
x ₁₃	Виробництво парфумерної продукції та косметичних засобів	4301,9	6014,1
x ₁₄	Виробництво виробів із бетону та гіпсу	5233,7	14106,2
x ₁₅	Виробництво верстатів	744,7	2923,7
x ₁₆	Виробництво інших машин спеціального призначення	215,0	245,5
x ₁₇	Виробництво велосипедів	86,0	109,5
x ₁₈	Виробництво меблів	144,4	252,4
x ₁₉	Виробництво електроенергії тепловими електростанціями	839,8	974,6
x ₂₀	Виробництво та розподілення тепла	47,8	47,0
x ₂₁	Перероблення пластмаси	2274,5	3569,5

* Дані Держкомстату України

Закінчення додатка Щ

x ₂₂	Будівництво	1512,9	2013,2
x ₂₃	Бавовонопрядіння	230,0	242,0
x ₂₄	Виробництво одягу з текстилю	626,1	902,1
Усього		61046,3	99553,3

Наукове видання

Івашко Олена Анатоліївна

**ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ
РЕЖИМІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Монографія

Редактор і коректор Г. О. Дробот
Верстка М. Б. Філіповича

Підписано до друку 18.03.2011. Формат 60x84j. Папір офс. Гарн. Таймс. Друк цифровий.
Обсяг 12,79 ум. друк. арк. Тираж 300 пр. Зам. 185.
Видавництво “Волинська мистецька агенція «Терен»”
(43025, м. Луцьк, Головноштамт, а/с 157. Тел. 050-6743321.
Ел. адреса: teren.lutsk@gmail.com)
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 1508 від 26.09.2003 р.